

II. A HADI ESEMÉNYEK.

Bevezetés.

A háborúba kényszerített középponti hatalmaknak a szélrózsa minden irányába kellett fölvonultatniuk fegyveres erőiket, mert nyugaton Franciaország, Anglia és Belgium, keleten Oroszország, délkeleten pedig Szerbia és Montenegró támadták meg egyidőben. Később, midőn Törökországot is magával ragadta az áradat s Olaszország is reánk támadt, nemcsak Európa délnyugatán, hanem messzi keleten, Ázsiában is lobot vetett a harc. Azokat a területeket, amelyeken a hadseregek küzdenek: *hadszíntérnek* nevezzük. A hadba vonult középponti hatalmak tehát a *nyugati* vagy francia, a *keleti* vagy orosz, a *délnyugati* vagy olasz, a *délkeleti* vagy balkán és az *ázsiai hadszíntéren* mérték össze fegyvereiket ellenfeleikkel. De ádáz tusa fejlődött ki még a *tengereken*, ahol a hadi flották törtek egymásra és a *levegőben*, ahol a légi járóművek csaptak össze.

Az államok hadseregeinek erőviszonyai döntő tényezői voltak a hadi terveknek és a kivívott sikerek értékének elbírálásában is nagyon számításba veendőek. A háború kezdetén az erőviszonyok a következők voltak:

Az *ántánt* nyugati hatalmasságai összesen 85 (73 francia, 6 belga és 6 angol) hadosztállal¹ vonulhattak fel Franciaországban és Belgiumban.

¹ A *hadosztály* olyan seregetest, melynek ereje nálunk rendszerint és legfeljebb 16 gyal. zászlóalj, 16 géppuskásosztag, 2 y_2 lovasszáhad, 7 üteg, vagyis összesen: 16,000 puska, 32 géppuska, 300 lovas és 42 ágyú. Németországban 12 gyal. zlj., 4 lov. száz., 12 üteg, vagyis: 12,250 puska, 24 gépp., 600 lov. és 72 ágyú. Franciaországban: 12 gyal. dj., 1 lov. sz. és 48 ágyú. Oroszországban: 16 gyal. zlj., 32 gépp., 1-3 lov. száz. és 6-8 üteg, vagyis: 14,000puska, 32 gépp., 400lovas és 48-64 ágyú.

Hadtest az a seregetest, mely 2-3 hadosztályból alakul. Németországban két hadosztályból, Franciaországban 24-36 gyal. zljből, 8-12 lov. századból és legfeljebb 180 ágyúból áll a hadtest; az orosz hadtestek ereje: 32 gyal. zlj., 64 gépp., 6 lov. század és 14 üteg.

Oroszország fegyveres ereje 79 sorhadi és lövész, valamint 35 tartalékos mintegy 40 népfelkelő hadosztályból alakult. Bár a népfelkelés teljes erejével nem volt készen a háború elején és ámbár a birodalom más részeiben is hagyott erőket s a gyér vasúti hálózat is lassította a fölvonulást, Oroszország mégis *legalább 80 hadosztálllyal kezdhetette meg a hadműveleteket az európai keleti harctéren*. Szerbia és Montenegró 28 hadosztálllyal támadhatott ellenünk.

A *középponti hatalmak* mind a három irányba összesen 149 (100 német s 49 osztrák és magyar) hadosztálllyal vonulhattak fel. Ausztria és Magyarország Szerbiával és Montenegróval szembe 11 hadosztállt állított; a megmaradt 38 hadosztáll, valamint 10 sorhadi német hadosztáll és a német honvédségből alakított seregtestek egy része a keleti harctéren csoportosult. *A nyugati harctérre tehát keréken 90 német hadosztáll jutott az antantbéli 85-tel szemben.*

Az ántánt fegyveres hatalmának nagyobb, de szétszórt erejével szemben felsőbbtségben volt Németország, Ausztria és Magyarország abban, hogy Európa közepén egymással szoros kapcsolatban egy tömeget alkottak, vagyis a belső vonalon állottak és fejlett vasúti hálózatuk segítségével seregtesteiket akadálytalanul és gyorsan egyik harctérről a másikra szállíthatták. Hadi terveiket a különös körülmények szabták meg. Németországnak főerejével előbb a nyugati ellenséget kellett megtámadnia és visszavernie, amely vasúti hallatának fejlettsége és seregtesteknek békében való .célszerű elhelyezése és készenléte következtében a legelőbb válthatott támadásra képessé és eláraszthatta volna Németországnak iparban leggazdagabb és legértékesebb nyugati tartományait. Az oroszok leverésére csak később kerülhetett a sor, ami az orosz birodalom sajtáságos körülményei következtében nem volt veszedelmes, mívelt roppant nagy és két világrészben szétszórt hadserege csak idő múltán gyülekezhetett a Visztula mellékén. Szerbia és Montenegró sakkbantartása mellett Ausztria és Magyarország fegyveres hatalmára jutott tehát az orosz lánrésze annak a feladatnak, hogy megállítsa, illetőleg magára rántsa az orosz kolosszust, nehogy ez elárasztván Németországot, a hátába törhessen a Franciaországban hadakozó német seregtesteknek. A nyugati ellenségekre gyorsan és nagy lendülettel kellett lesújtani, hogy azután még idejében a keletire kerülhessen a sor!

Több hadtest egy *hadsereget* alkot. *Hadseregcsoportok* úgy keletkeztek a háborúban, hogy a szükség szerint több hadsereget egy parancsnok alá rendelték.

Lovas hadosztáll: Ausztriában és Magyarországon 25 lov. század, 1-2 gépp. osztag és 3 ütég, vagyis összesen: 3600 kard, 4 gépp. és 12 ágyú; Németországban: 3600 kard, 12 ágyú és 12 gépp.; Franciaországban: 24 lov. század, 8 ágyú és 1 gépp. oszt.; Oroszországban: 3500 kard, 8 gépp. és 12 ágyú.

Nyugati hadszíntér.

1. Hadi tervek. Az 1870-71. évi német-francia háború előtt Franciaország határai a Felső-Eajna mentén egészen a *Lauder* folyócskáig, majd innen *Büschén*, *Saargemündön* át a *Mosel* folyó mellett épült *Sierkig* terjedtek. A hadjáratban a támadó német hadaknak tehát csak az az alig 150 kilométer széles terület állott rendelkezésére az előnyomulásban, amely a Eajna és a Mosel között terült el, mert a szomszédos szakaszon a Rajna hatalmas akadályt alkotott. A békekötéssel Franciaország elvesztette Elzászt és Lotharingiát, határait nyugat felé visszaszorították, elveszett a Rajna és a Mosel egy része és a Vogézek akadályt alkotó hatalmas hegyláncolata. A hadjárat után Franciaország, gyöngeségének nyilvánvaló tudatában s abban a hitben, hogy a németek újabb támadást kezdhettek, szükségesnek tartotta, hogy a francia hadseregnek a Mosel és a Vogézek mögött lévő nyílt fölvonulási területét biztosítsa és megerősítse. Ügy okoskodtak, hogy ha a német hadak megint előbb lesznek készen a támadásra, a várak feltartóztatják őket addig, míg a francia hadsereg fölkészül; ha pedig vereség éri a francia seregeteket, akkor a *Langrés* körül levő és a védelemre igen alkalmas területre húzódnak vissza; E terv alapján épült fel Franciaország keleti részében *Verdun*, *Toul*, *Epinal* és *Bélfon* vára s ezek közé, majdnem minden út elzárására, kisebb és nagyobb erősségeket telepítettek a Verdun és Belfort között lévő magaslatokra. Az új hadjárat terv annyiban módosult, hogy amíg a várak oltalma alatt s mozgósított francia haderők összpontosulnak, addig kisebb erők Felső-Elzászba és Lotharingiába törnek be, hogy megzavarják a németek fölvonulását; amennyiben pedig a németek akár a várak térközein, akár pedig Luxemburgon és Belgiumon át törnek be Franciaországba, a várak mögött készen álló seregek megtámadják és visszaverik őket. További céljuk az volt, hogy benyomulnak az alsórajnai tartományokba, szétrobbantják a német egységet, letörik Poroszországot és kezét nyújtanak a kelet felől jövő orosz hadaknak.

A franciák keleti várvonala kétségessé tette az ellene támadó német hadseregek gyors sikerét. Sőt ha át is törik a bástyát több helyen, további előnyomulásuk, illetőleg az anyaországgal összekötő útjaik folytonosan veszélybe jutottak volna. Luxemburg és Belgium felé azonban a franciák elhanyagolták váraikat, vagyis nyitva állott a kapu Paris felé. Ezek a körülmények vetették meg alapját annak a német hadi tervnek, amely szerint a francia keleti várvonalat megkerülve, északról, Belgiumon és Luxemburgon át törnek előre és így roppantják össze a szövetséges francia és angol hadakat. *Metz* és *Strassburg* hatalmas várának jutott az a feladat, hogy útját állják az esetleg támadó

francia seregtesteknek; a Belfortból támadó ellenséges erők számításba nem jöttek, mivel a Bajna, Svájc és a Vogézek alkotta szűk területen erőiket amúgy sem fejthették ki és csekély erőkkel sakkban tarthatók voltak.

2. Belgium bukása. 1914 július végén a német kormányhoz megbízható hírek érkeztek a francia haderőknek a *Givet-Namur* vonalon tervezett fölvonulásáról, továbbá arról, hogy egyrészt Franciaország és Anglia, másrészt Belgium között tárgyalások folynak az angol és a francia hadaknak Belgium területén át Németország elleni vonulásáról. Tekintettel a német hadi tervre, a német császári kormány *augusztus 2-án* nagyjában a következő ajánlatot tette a belga kormánynak: A császári kormány nem rejtheti el azt az aggodalmát, hogy Belgium minden jóakarata mellett sem tudhatja minden segítség nélkül oly eredménnyel és eredményre való kilátással akadályozni meg a francia előnyomulást, hogy az elegendő biztosíték volna Németország határainak védelmére nézve. Az önfenntartás parancsolja Németországnak, hogy az ellenséges támadást megelőzze. Minden félreértés elkerülésére a császári kormány a következőket jelenti ki: Németországnak semmiféle, Belgium ellen irányuló ellenséges szándéka nincsen. Ha Belgium hajlandó a közelgő háborúban Németországgal szemben jóakarátú semlegességet tanúsítani, akkor kötelezi magát a német kormány arra, hogy a békekötéskor a királyság teljes birtokállományát és függetlenségét egész terjedelmében biztosítja, a királyság területét azonnal a békekötés után kiüríti, Belgium barátságos magatartása esetén Németország kész, egyetértésben a belga hatóságokkal, a csapatai részére szükséges anyagokat készpénzben vásárolni és a csapatok által esetleg okozott károkért teljes kártérítést fizetni. Ha Belgium ellenséges magatartást tanúsítana a német csapatokkal szemben, különösen pedig, ha a Maas mentén álló erősségek fejtenek ki ellenállást, avagy ha a vasutak, utak, alagutak stb. megrongálásával akarnák a német csapatoknak útját állani, akkor Németország, legnagyobb sajnálatára kénytelen a királyságot ellenséges területnek tekinteni. Ez esetben Németország a belga királysággal szemben semmi kötelezettséget nem vállalhatna, hanem a két állam közötti viszony későbbi rendezését kénytelen volna a fegyverekre bízni.

Belgium, amely már régen az antant vazallusa volt, a válaszra kitűzött határidőre nem adott életjelt magáról, ami által közte és Németország között is kiütött a háború.

A német hadak első nagy sikerének megértése végett ismerni kell Belgium várainak rendszerét is. *Lüttich* és *Namur*, valamint a kettő között épült kis *Huy*, a Maas folyó mentén a német birodalom felől jövő támadások felfogására épült; az ország északnyugati részében

Antwerpen a mentsvárat alkotta arra az esetre, ha a Maas-menti erősségek elesnek és a belga hadsereg a nyílt csatában sem állhatná útját a betörő ellenséges seregeknek. Valamennyi vár a legújabb erődítési elvek szerint és páncéltornyokkal épült s a közvélemény bevehetetleneknek hitte őket. Antwerpen a világ legerősebb várának hírében állott. Minthogy a Belgiummal való megegyezés nem sikerült, a német hadvezetőség gyorsan cselekedett és Lüttich megrohanását rendelte el

A vár és a város a keleti belga vasutak gócpontja volt; innen indultak ki az utak Brüsszelbe és Namur felé. Katonai értéke tehát elsőrendű volt. Már aug. 6-án indultak meg Aachenből és Eupenhol Emmich tábornok vezetése alatt tekintélyes erejű nehéz tüzérséggel azok a csapatok, amelyeket még békélszámon levő hadtestekből válogattak össze. Erejük csupán hat gyalogdandár volt! Ugyané napon a német lovasság is átvágatott a belga határon, nagy merészen áttört az erődök vonalán és berontott Lüttichbe, hogy elfogja ennek parancsnokát. A vállalkozás nem sikerült. Az Emmich tábornok vezette sereg nyugatról és délről támada

meg a várat. A német nehéz tüzérség, közte a 42 cm-es mozsarak, eddig még soha sem tapasztalt gyorsasággal rommá lötték az erődöket, a német gyalogság pedig ellenállhatatlan rohamával aug. 15-én hatalmába kerítette az egész várat. Joggal jegyzi meg *Immanuel*, a németek kiváló katonai írója, hogy a támadás tervezése és végrehajtása mesteri volt!

[Közben a nyugati harctérre szánt német hadseregek fölvonultak és mivel attól tarthattak, hogy a szövetséges francia és angol hadak megelőzik őket és elfoglalják Belgiumot, a német hadsereg jobb szárnya: *Namur, Cambrai, Maubeuge* és *St. Quentin* városok felé előretört, hogy az ezek alól jövő francia és angol seregtesteket visszavesse. Külön német haderők feladatává tették Belgium nyugati felének és Antwerpennek meghódítását; ezek az erők Lüttich után nyugatnak és északnyugatnak kanyarodtak és aug. 20-án *Tirlemontnè* (Tienen) megverték a belgákat, sőt *Brüsszelt*, az ország fővárosát és azután még Genfet is hatalmukba kerítették. Amíg pedig a messze előlszáguldó német lovasság *Pervez* határában szétszórta az 5. francia lovas hadosztályt, addig a kis *Huy* belga erősség ellenállás nélkül kaput nyitott a győzőknek. Augusztus 21-én már *Namur* alatt bukkantak fel a német előcsapatok.

Namur ostromával sem késtek soká a németek, hanem fölvonultatván ellene tüzérségüket, közte a már rettegett 42 cm-es és azután az osztrák és magyar 30'5 cm-es mozsarakat, aug. 26-án kítűzték a német zászlót a vár ormára. Ezzel szabaddá lettek azok az utak, amelyek a *Maas* és *Sambre* folyó völgyében vezetnek Franciaországba.

A német hadseregek közül az 1. (Kluck tábornok) *Valenciennes*-nek. a 2. (Bülow tábornok) *Maubeuge*-nek vette irányát, a 3. (Hausen tábornok) a *Maas* völgyében haladt előre. Egyrészt az előnyomulok oldalának biztosítására, a tengerpart felé irányított német *exok Mechélnig* és *Dendermondeig* nyomultak elő és visszavetették azokat a belga seregtesteket, amelyeknek Brüsszel és Löwen visszafoglalása, valamint a németek hátravezető útvonalainak veszélyeztetése volt a feladatuk. Antwerpen és Belgium északnyugati részének kivételével tehát aug. 26-án az egész Belgium a németek kezén volt. A belga hadsereg megmaradt része Antwerpen falai mögé húzódott vissza, hogy ezeknek oltalma alatt kísérelje meg a további ellenállást.

A németek tüneményes gyorsasággal érték el első céljukat, mert megelőzték az ántánt nyugati hatalmasságait, vagyis övék volt az első nagy győzelem.

Kemény próbára tette a német csapattesteket és fölösleges vérontásra vezetett a belga lakosságnak a nemzetközi jogba ütköző szabadharca (iranctireur); ez aug. 24-én a *löweni vérfürdőben* érte el tetőpontját a félrevezetett belga lakosság szigorú megbüntetésével.

3. Az első döntő csaták. Hogy a Belgiumon és Lotharingián át

támadó német hadseregek között az összeköttetés meglegyen és hogy minél rövidebb úton Verdun alá jussanak, Németország, közös meg-egyeződés alapján aug. 2-án megszállotta Luxemburgot, anélkül, hogy bármiként is megsértette volna semlegességét.

A nagy mérkőzésnek előjátékai voltak azok az ütközetek, amelyek aug. 2-án *Altmünsterolnál* és *Diedenhofennél*, aug. 3-án *Münster-nél* és *Markirchnél*, nemkülönbén *Brieynél*, aug. 11-én pedig *Lagardenél* vívtak meg az ellenfelek. Felső-Elzászban a franciák aug. 11-én ugyan megszállották *Mühlhausent*, de csakhamar Belfort felé szorították vissza őket. A Vogézekben *Schirmecknél* és *Weilernél* ugyancsak a franciák nyertek tért egyidőre.

Az első nagyobb ütközetet a Heeringen tábornok vezette 7. német hadsereg vívta meg Elzászban *Mühlhausen* környékén. A mintegy három hadosztályból álló francia hadsereg *Thann* és *Dammerkirch* vonalába húzódott vissza, ahol a közeli Belfortra támaszkodván, állás-harcot kezdett. Azóta váltakozó szerencsével folyt itt a harc, egyik fél sem ért el számottevő sikereket, mert tekintettel a harctér e részének másodrendű fontosságára, nagyobb erőket sehol sem alkalmaztak.

Lotharingiában a német határokat őrző csapatok először visszaverték a franciákat és ezek nyomában benyomultak ugyan Franciaországba, de később visszahúzódtak, amikor *Nancy* és *Lunévilh* alól nagyobb ellenséges erők törtek előre a *Metz* és *Saarburg* közötti területre. Tovább északnyugatnak, egyrészt Verdun alól *Longwy* felé, másrészt *Sedariból* a belga *Neufchâteau* ellen francia seregtestek törtettek előre. A Maastól nyugatra *Namur* felé is franciák közeledtek, hogy megmentsek a várat, ha még lehet. Összegezve az elmondottakat, látjuk, hogy aug. 15-ike körül a franciák általános támadást kezdtek.

A kölcsönös előnyomulás csatákat eredményezett; elsőnek említjük a bajor trónörökös vezette 6. hadseregét. A *Delme-Dieuze-Saarburg* között vívott harcban a győzelem pálmáját a németek ragadták el. A megvert franciák, hevesen üldöztetve, nemcsak hogy *Nancyig* és *Epinalig* vonultak vissza, hanem *Lunéville* városát is kénytelenek voltak átengedni a németeknek. Ugyanitt és aug. 28-án esett el *Manonviller* erőssége, amelyet a német nehéz tüzérség lőtt rommá.

A német trónörökös vezette 5. hadsereg Metzről északra és Luxemburgon át *Verdun* felé tartott. Aug. 22-én már *Virion-Musson-Audun le Boman* között azokra a francia seregtestekre bukkant, amelyek Verdun alól *Longwy* alá törekedtek. Az aug. 22-25-éig vívott harcokban a hadi szerencse itt is a németek felé mosolygott, akik üldözőbe vétén ellenségeiket, jobb szárnyukkal *Bünön* át *Varennes-Clermontig* jutottak, míg a közép Verdun erősségei előtt megállott, a balszárny pedig *Étainnél* kezet nyújtott a Metzről *Pont-à-Mousson*, *Toul* és *Verdun* felé kivonuló

német csapatoknak. A német trónörökös hadseregének tüzérsége hódoltatta meg *Longwy* (aug. 26) és *Montmedy* (aug. 28) francia határerősségeket.

A német trónörököstől északnyugatra Albrecht württembergi herceg vezette előre hadseregét *Sedan* felé. Ez is csak harc árán juthatott előre. Aug. 23. és 24-én Neufchateautól északnyugatra *Virtonnál* verte meg a franciákat, akiket üldözőbe vévén, még *Sedannéi* és Mmèresnél is megvert. Aug. 28-án ugyan vissza kellett húzódnia a Maas folyó északi partjára, de már 30-án ismét a déli parton volt és az Aisne-menti *Belkéliig* és *Vouziersig* tört előre. *Les Ayvelles* erőssége aug. 28-án hódolt meg a németeknek.

Csődalatos gyorsasággal kanyarodott le délnek és haladt előre az 1., 2. és 3. hadseregből alakított német jobbszárny, amely *Maubeugen* át Parisnak tartott. Ennek sem volt könnyű dolga, mivel ellene és Namur felmentésére, a Sambre folyó mindkét partján, tekintélyes francia erők vonultak fel. Aug. 27.-től kezdve napról-napra élénk harcok voltak, amelyekben nemsokára az angol segítőhad is részt vett. Az angolok, kiknek legalább is 110,000 emberrel kellett volna átjönniök a csatornán, készültségük miatt állítólag csupán 60.000 emberrel jelentek meg aug. közepén *Arras* és *St. Quentin* alatt. Kisebb seregetestiek Antwerpen segítségére siettek. Csekély erőikkel tehát nem segíthették meg a franciákat a nagyobb erőkkel rendelkező németekkel szemben. Aug. 27-én vereség érte azokat a francia hadtesteket, amelyek Namurtól nyugatra bukkantak fel a német 2. és 3. hadsereg előtt. A vert had *Charleroin* át *Hirson*, *Fournies* és *Maubeuge* irányába vonult vissza. A Sambretől északra s a már *Mons* alá ért angol hadsereget az 1. és a 2. német hadsereg annyira közrefogta, hogy sietve *Valenciennes* felé kitérni volt kénytelen. Itt érte vereség azt az angol lovashadosztályt, amely óvatlanul belerohant a német gépfegyverek pusztító tüzébe. Amikor azután az angolok néhány francia tartalékadosztállyal megerősödtek, *St. Quentin* alatt megállottak és szembeszállottak a németekkel. Az augusztus 26-28. vívott kemény csatából a németek kerültek ki győztesen; a vert angol had *Noyon* alá vonult vissza.

A német haderők jobb szárnyát biztosító lovasság *Boubaixn* és *Tourcoingon* át *Lille* vára alá száguldott és ezt el is foglalta. Mivel az 1. német hadsereg jobb szárnya aug. 27-én *Cambrain*, *Bafcmmen* és *Alberten* át *Amiensig* ért, amiközben aug. 30-án *Combles* határában megfutamította az egyik angol-francia sereget, szeptember elsején a német hadseregek nagyban: *Combles*, *Cambrai*, *St. Quentin*, *Bethel*, *Stenay*, *Lwiéuille* és *Markirch* városok által jelölt vonalon állottak. Vagyis a szövetséges haderőket mindenütt vereség érte és futva menekültek a németek elől.

A nagy német győzelmekkel szemben természetesen semmivé váltak azok a sikerek, amelyeket aránylag gyenge francia haderők értek el a Vogézekben és Felső-Elzászban. A Parisba vezető utak nyitva voltak és annyira veszélyes volt az állapot, hogy a francia kormány *Bordeauxba*, menekült. Közel állott a dolog ahhoz, hogy Franciaország föladja a küzdelmet és hogy ennek nyomán szétszakad az ántánt szövetsége. Ámde lélegzethez juttatta a vert hadakat Oroszország, amely keleten fegyveres erejének roppant nagy tömegével elárasztotta Kelet-Poroszországot és visszazorította Ausztriának és Magyarországnak fegyveres erőit. Csakis így vált lehetővé, hogy Anglia további, segítő csapatokat hozhatott át a szárazföldre, Franciaország pedig összes kéznél levő tartalékainak harcbavetésével elháríthatta a veszedelmet.

4. A francia északi várak elfoglalása. Amíg az első öt német hadsereg Paris és a Marne felé előrehaladt, addig az ostromló tüzéséggel hátrahagyott kisebb seregtettek a belga határ mentén épült francia várak ostromához fogtak, amelyek többé-kevésbbé elzárták a Belgiumból Franciaországba vezető utakat.

Longioy, Montmédy és *Les Ayvelles* elestét már említettük. Aug. 31-én esett el *Givet*, amely a Maas mentén épített utak felett örködött. Szeptember 2-án *Laon*, két nap múlva pedig *La Fère* nyitotta ki kapuit; természetesen *Hirson* kis erőssége sem tarthatta magát.

Feltűnően rövid időig állott ellen *Beints* és *Maubeuge*; ezek eleste nagy meghökkenést okozott Franciaországban, mert mindkettő igen erős és stratégiailag is igen fontos volt. Eeimsba szept. 4-én vonultak be a németek, miután a francia védősereg nagyobb része elmenekült belőle. Fontossága abban rejlett, hogy az Aisne és a Marne folyók között épített utak biztosítására szolgált. Benne a németek 13,000 embert fogtak el és 350 ágyút zsákmányoltak. Maubeuge az egyedüli valamirevaló vára volt Észak-Franciaországnak. Kapuit szept. 7-én nyitotta meg a 2. német hadsereget követő 7. német tartalékhadtest előtt. Itt is nagy szerepe volt a 42 cm-es és az osztrák-magyar 30*5 cm-es moszaraknak. A 40,000 főből álló védősereg 400 ágyúval együtt a németek kezére jutott.

5. Csata a Marne mentén. A diadalmas német hadseregek nem állottak meg az első nagy csaták után, hanem, hogy kiaknázhassák győzelmüket, a következő helyekre törtek utána a franciáknak: az 1. hadsereg *St.-Quentinből Compiègneba*, a 2. hadsereg az *Oise folyótól* délre *Meauxba*, a 3. hadsereg *Beimson* át *Montmirailba*, a 4. hadsereg *Vouziersbol Chalonsba*, az 5. hadsereg *Stenayból St. Ménehouldba*, A 6. és a 7. hadsereg megmaradt Lotharingiában, illetőleg Elzászban.

Szeptember 4-én a német haderők *Creil*, *Senlis*, *Meaiuz*, *Crecy*, *Coulommiers*, *Montmirail*, *Vitry* és *Vaubecourt* városok vonalába jutot-

tak. Velük szemben, még pedig nyugatról keletre haladva, így állottak fel a franciák és az angolok: *Maunory* tábornok hadserege (franciák) Paris előtt, még pedig az *Oise* és a *Marne* között, mellette *Meaux* és *Provins* között a *French* tábornokok vezette angol hadsereg, hozzá csatlakozott *Franchet d'Esperey* tábornok hadserege (franciák), amely *Arcis sur Aiibeig* szállotta meg a terepet, utána *Foch* tábornok csapatai

{franciák) következtek az *Aube* és a *Marne* között, míg *Sarrail* csoportja (franciák) *Pont-à-Moussonig* a jobb szárnyat alkotta. A franciák is, az angolok is máshol nélkülözhető összes tartalékaikat, valamint az Angliából hozott friss csapatokat a hadseregek erősítésére használták fel. Bizonyos, hogy nagy erővel rendelkeztek, mert különben nem támadhattak volna, holott a németek meggyengültek, mert seregesteik néhányát már most a keleti harctérre voltak kénytelenek küldeni.

Joffrenak a támadásra vonatkozó parancsa nagyjában a következőket tartalmazta: *Maunory* hadserege *Meaux* és *Creil* között meg-rohanja és áttöri a németeket, ami által elvágja a Mámétól délre álló ellenséges erők visszavonulási vonalát; ezen kívül ugyanez a hadsereg az *Oisetól* északra oldalába tör az 1. német hadseregnek; az angolok, *La Ferté* felé áttörnek a németek csatavonalát; a többi hadsereg valamennyi csapatának latbavetésével megtámadja az előtte álló német seregtesteket és ezeket egyrészt a Marne, másrészt az Aisne és az Argonnok felé visszaveri.

A támadás tehát nemcsak a közép, hanem mind a két szárny ellen irányult. A németek jobb szárnya alkotta a tűzpontot azzal a céllal, hogy felgöngyölik az egész német haderőt és egy csapásra kiverik Franciaországból és Belgiumból.

A minden oldalról nagy erővel intézett csapást a németek fel-fogták ugyan, de csakhamar engedni voltak kénytelenek a nyomásnak. A 3. hadsereg, makacs ellenállás után, *Efernayn* át *Reimsm* húzódott vissza; követte őt a 4. amely *Châlonson* és az 5., mely az *Argonnokon* átvonult vissza észak felé; nyugaton a 2. hadsereg lépésről-lépésre hátrált *Soissons* felé. Legnehezebb feladata volt a *Kluck* vezette 1. német hadseregnek, amelynek nemcsak az Oise és a Marne között a franciák arctámadásával szemben az áttörést kellett megghiúsítania, hanem a *Beauvais* felől és napról-napra mind nagyobb erővel végrehajtott veszedelmes oldaltámadással szemben is önfeláldozóan kellett kitartania mindaddig, míg a többi hadsereg az előre megállapított vonalba érkezik. A nehéz feladatot a hadsereg fényesen oldotta meg, amennyiben tartalékainak nyugat felé való eltolásával előbb megállította a franciákat, majd rendezetten visszavonult *Noyon* és *Albert* környékére.

A szövetségesek kétségen kívül nagy elmére valló terve tehát kudarccal végződött, még pedig a németek ébersége, kitartása és fegyelmezettsége miatt. A német vezetőség dicséretére válik, hogy a nagyobb erejű ellenség elől idejekorán, gyorsan és úgy vonta vissza [mindhalálig verekedő csapattesteit, hogy az ellenség is igen sokat veszített. Az ellentámadásokkal kapcsolatos visszavonulásnak az a természetes következménye is volt, hogy a szövetségesek kimerülvén, a németek ott állhattak meg, ahol a terep számukra a legkedvezőbb volt. Vagyis a kezdést, minden hadi vállalat sikerének első feltételét, ismét magukhoz ragadták. Nemcsak a német, hanem a semleges államok szakértőinek eddigi egybehangzó véleménye az, hogy a német haderők hátrálása nem volt vereség! A visszavonulás az erőbeli és térbeli viszonyok parancsoló körülménye volt inkább, amennyiben a csapatokra most már más harctéren, még pedig a keletin volt szükség, amiért a csatavonal megrövidítése mellett a védelemre kellett szorítkozni, hogy az ellenség

támadásaiban folytonosan gyengüljön, esetleg egészen el is vérezzen. Ez az okoskodás bevált; bizonyítják a háború későbbi eseményei.

A védelemre kiválasztott vonal, amelyet a német hadseregek szept. 9. és 15. között foglaltak el, keletről nyugat felé haladva *St. Ménéhouldnél* kezdődött és *Reimstől* északra, *Laon* és *Soissons* között, *Noyonon*, *Boyen*, *Albenen* és *Arrasn* át *Lilleig* terjedt. A meglehetősen hosszú vonal védelmén az első három német hadsereg osztozkodott meg. A német trónörökös vezette 5. hadsereg az Argonnokon át való ügyes visszavonulása után Verdun alá szállt és ezt fogta körül északon és keleten. Melléje sorakoztak a Metz várából kirendelt csapatok. Szorosan ezek mellett maradt meg a 6. német hadsereg, amely nagyjában a *Meurthe* folyóval párhuzamosan szállotta meg a vidéket. Az Elzászban hadakozó 7. német hadsereg állapotában változás nem volt.

Szóvá kell tennünk a német 6. hadseregnek azt a támadását, amelyet az szept. 3. és 5. között hajtott végre *Nancy* felé, nyilván azért, hogy fogva tartsa az előtte álló francia erőket. A franciáknak nagy erővel végrehajtott ellentámadása elől azonban kitért és *Metz-Blamont-Cirey* közé húzódott vissza.

A nagy csatának utójátéka a *Camp de Bomains* (St. Mihiel mellett a Maas folyó mentén) nevű erősség eleste volt. A franciák ugyanis akkor, mikor a német hadak visszahúzódtak, Tóul várából nagy erővel elfoglalták a Maas és a Mosel közötti térséget. Állásaik főként a Maas jobb partján elterülő *Côtes Lorrainesn* voltak igen erősek és kellemetlenek a németek számára. Ezen a magaslaton épült fel az említett erősség is, amelyet a németek szept. 25-én foglaltak el. Az erősség elestével ür támadt a Verdun és Tóul között épített várvonalban, a németek birtokába jutott a két vár között épített vasút, amiknek fontossága csak a későbbi harcokban tűnt ki igazán.

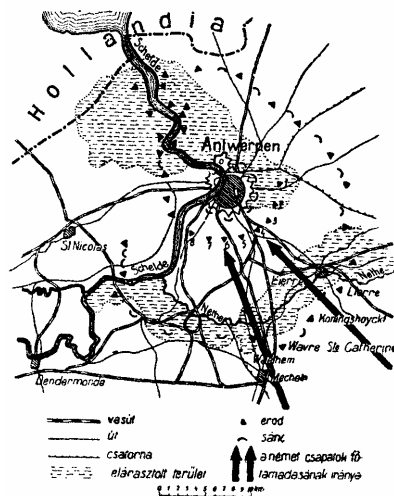
6. Antwerpen ostroma. A nyílt csatát kerülő belga sereg egy része Antwerpenbe menekült. Antwerpen nemcsak Belgiumnak, hanem a világnak is egyik legerősebb és legnagyobb vára hírében állott, amelyet a jelenkor erődítési elvei szerint és a technika legújabb vívmányainak eszközeivel megerősítettek. A vár magvát, 5-6 kilométer távolságban, régebben épített erődök vették körül (az ábrán a számozottak). Ezt nem is oly régen egy 17 erődből, üteg- és más sáncokból álló második és külső erődgyűrűvel vették körül, amely átlag 18 kilométer távolságra volt a vár középpontjától. A vár kerülete kereken 130 kilométer volt. Ostroma már azért is bajos volt, mivel mocsarak, folyók (*Scheide* s ennek mellékveze, a *Nethe*) és csatornák vették körül majdnem minden oldalról. A csatornák révén a vidék nagy részét el is áraszthatták.

A vár ostromával már azért is vártak a németek, mivel nehéz és ostromló tüzérségükre Franciaországban volt szükségük. Be kellett

venni a várat azért, mert benne húzódott meg a 60,000 emberre becsült belga hadsereg és az angol segítőcsapatok egy része. Ezek Brüsszel felé minduntalan kitörvén, nyugtalanították és veszélyeztették a német hadsereg hátát. Katonai főfontossága pedig abban rejlett, hogy birtokával, hatalmas támaszpontot nyernek azok a német seregtestek, amelyek Flandriába és a tengerpart mentén kívánnak előnyomulni; a vár birtokával továbbá elejét vehették minden angol partraszállási kísérletnek. Az ostrom szept. végén kezdődött. A támadó csapatok főparancsnoka *Beseler tábornok* volt. A támadás a vár délkeleti része ellen irányult, ahol a *Lierre*, *Koningshoyck*, *Waivre St. Catherine* és *Waelhem* nevű

erődök voltak. Ha ezek elesnek, a külső övben 14 kilométer széles

űr támad, ami mindenesetre elegendő volt ahhoz, hogy a támadó szellemtől áthatott ostromlók előretörvén, tűz alá vegyék nemcsak a külső vonal többi erődét, hanem a belső vonalat és magát a várost is. A német tüzérség itt is a 42 cm-es és az osztrák-magyar 30.5 cm-es mozsarakkal ért el csodálatos eredményt, amennyiben pár nap alatt rommlotta a várépítés mesterműveit. Október 1-én a *Wawre St. Catherine* erőd, a melléje telepített sáncokkal együtt elesett. Másnap *Lierret*, *Koningshoyckot* és *Waelhemet* érte hasonló sors. A belső erődök felé vezető út tehát szabaddá lett. Okt.

7-én keltek át a németek a *Nethe* mocsarakkal szegélyezett vízén, másnap pedig már a 4-8. számú belső erődökbe és a városba csaptak be a német ágyúgolyók. Okt. 9-én elhaggtak a védők ágyúi és miután a belső vonal két erődje is elesett, délután, az ostrom 12. napján és szinte kardcsapás nélkül a városba is benyomultak a németek. Az őrseregnek nagyobb része kereket oldott s egyrészt a még szabad belga tengerpart mentén Flandriába, másrészt hajókon Franciaországba és Angliába hajózott. Az elfogottak száma ötezer s a zsákmány roppant nagy volt, a tüzérségi anyagban kereken 500 új ágyú. A városban és a kikötőben fölhalmozott árúk és anyagok is a németek kezére kerültek. A várak ostromának történetében eddig ismeretlen, tüneményes siker elsősorban is a belga és angol hadvezetőség tehetetlenségén alapult. Kétségen kívül döntő hatásúak voltak a nagy mozsarak; hamar megtörték a védők fizikai és erkölcsi erejét. Bebizonyosodott, hogy a könek,

betonnak és páncélnak élettelen ereje összeomlik a támadó csapása alatt, ha a védő sereg vakondok módjára inkább az erődökbe, vagyis a föld alá bújik abban a szent meggyőződésben, hogy így is megvédheti hazája függetlenségét!

7. Küzdelmek Flandria birtokáért. Szeptember hó derekán a franciák és az angolok újabb kísérletet tettek a német csatavonal jobb szárnyának átkarolására. Amikor ez nem sikerült, friss erőkkel mind jobban északnyugatnak vonultak, hogy így kíséreljék meg az ellenséges csata vonal felgöngyölését. A németek sem voltak restek, hanem új seregesteket vetettek a harcba, amelyekkel ellentámadásokat kezdtek, sőt ők is ellenfeleik átkarolására törekedtek. A megkerülésre való kölcsönös törekvés eredménye az volt, hogy mind a két fél szárnya észak felé napról-napra meghosszabbodott, míg végre a tengerparthoz értek. Mindez természetesen heves harcok között történt.

Október elején a német lovasság másodszor is bevonult Lilibébe, sőt *Hazebrouck* és *Lens* között szétszórta a vele szemben fölbukkanó ellenséges lovasságot. Nemsokára, engedve a nagyobb erejű ellenséges lovasságnak, egyidőre megint kivonultak a németek Lilibéből, okt. 14-én azonban, még pedig kemény harc árán, a vár végleg a németek kezére jutott.

Hogy a szövetségesek további átkaroló támadásai ellen a németek csatavonaluk jobb szárnyát biztosítsák, Nyugat-Flandriát is meg kellett szállaniok. A *Gentből* induló csapatok okt. 14-én *Brügget*, másnap pedig *Ostendet* foglalták el, sőt hogy a nagyon fontos *Yser-csatoma* mentét is biztosítsák a maguk számára, a Brügge és Courtrai közötti területet is megszállották. Ámde a franciák és az angolok is fölismerték a csatorna fontosságát, amiért ők is csapatokat küldöttek *Ypern* és *Nieuport* vonalába. Okt. 20-án már heves harcokra került a sor, amelyekben, a helyek fontossága következtében nagy elkeseredéssel, de váltakozó szerencsével mérték össze fegyvereiket a küzdő felek. Mivel pedig az ántánt a csatorna mentét elárasztotta és így a terepet hadműveletekre alkalmatlanná tette, mind a két fél azokért az utakért és hidakért küzdött, amelyek a csatornához és ezen át az ellenség területére vezettek. Ide hozták az angolok és a franciák tartalékaikat és a belgákat is ide rendelték, a németek pedig nemcsak újonnan szervezett csapatokkal és tenger észgyalogságuk egy részével, hanem a 4. (würtembergi herceg) és a 6. (bajor trónörökös) hadsereggel védelmezték a terepet.

Okt. 24-én a németek hosszú vonalon megverték ellenségeiket és hatalmukba kerítették *Biucshootet*, tűz alá vették a csatorna nyugati partját, sőt egyes helyeken még át is jutottak a csatornán. A legelkeseredettebben küzdöttek egymással *Nieuportnál*, *Dixmuidennél* és *Ypernnél*. Nieuportnál mind a két fél az oldalába akart jutni a másiknak,

Dixmuidennél áttörésre törekedtek, Ypernnél pedig megint a kölcsönös megkerülés volt a szándékuk. Nieuportnál szakadatlanul támadták egymást; a harcba még az angol flotta egy része is beleszólt, amely *Ostendet, Middelkerket, Blankenberget* és *Zeebrüchét* lődözte. Az angol flotta azonban hamar eltakarodott, mikor a németek nehéz ágyúkkal rakták meg a tengerpart mentét. November 1-én a németek elragadták a *Messines* körüli magaslatokat, vagyis kezét nyújtottak a Liliétől északra küzdő csapattesteiknek. Nov. 10-én *Langemarckot* és *St. Eloit* veszítették el a szövetségesek, sőt mi több, másnap az annyira fontos *Dixmuident* is átengedték a németeknek. A rettenetes harc egy pillanatil sem szűnt meg s egyik fél sem dicsekedhetett érdemleges sikerekkel.

8. A szövetségesek támadásai 1914 december havában. A Flandria birtokáért vívott harcok elcsendesülésével mindkét fél arra törekedett, hogy állásait megtartsa és ezek oltalma alatt fegyveres erőit rendezze és új küzdelemre ott csoportosítsa a támadásra, avagy a védelemre, ahol a hadi helyzet és a terep viszonyai, valamint az ellenfélről érkezett hírek alapján a sikerre kilátás volt.

November végén az ellenfelek az Északi-tengertől le egészen Svájcig azon a 950 kilométer hosszú vonalon állottak, amely nagyjában *Nieuport, Ypern, Loos, Albert, Noyon, Somme-Py, Dun, St. Mihid, Pont-à-Mousson, Blamont, Markireh, Thann* városok és a svájci határ között húzható. A hosszú arcvonalon a belgák 27, az angolok 49, a franciák pedig 873 kilométert tartottak megszállva. Mind a két fél elégedetten nézett farkasszemet egymással. A németek nemcsak nagyot sújtottak ellenfeleik fejére, hanem az európai keleti harctéri helyzet következtében megfogyott seregeikkel mindenütt nemcsak hogy visszaverték a szövetségeseknek néha nagy erővel végrehajtott támadásait, hanem itt-ott elragadták tőlük a fontosabb támaszpontokat is. A franciák vérmes reményekkel néztek a jövő elé, miután Paristól, az ország szívéből viasszorították az ellenséget. A szövetségesek abban reménykedtek, hogy az olasz határokról elhozott francia seregtestekkel, a gyarmatok színes segítőcsapataival, az újonnan alakított angol csapatokkal és a megmaradt belgákkal mégis csak áttörik valahol a németek állásait.

A németeknek most már az egész Európát magába foglaló harctér keleti felében az oroszok ellenében is nagyobb erőket kellett csatasorba állítaniok, mert Ausztria és Magyarország, valamint az ezek támogatására rendelt csekélyebb német erők már alig tarthatták magukat az orosz kolosszus ellenében. *A főharctér a keleti lett*, míg a nyugati mellékes események színhelyévé vált, ahol *erőmegtakarításra kellett törekedni*. Az erőmegtakarítás következtében hátramaradt kisebb német seregek a túlerőben levő szövetségesekkel szemben a védelemre szorultak,

amelyben csekélyebb erők is megállhatják a helyöket. A számbelileg gyengébb félnek azonban a harc különös eszközeihez kellett folyamodnia. Az itteni védelemben a különös harceszközök abból állottak, hogy a németek a technika vívmányainak felhasználásával és a helyszínén található különféle anyagokkal bevehetetlenné, vagy legalább is ellenállóbbá tették azt a gondosan kiválasztott területet, amelyen küzdeniök kellett. Az itt kifejlődött különös harcot *állásharcnak* nevezzük. Ennek folyamán előbb a németek, később pedig a szövetségesek is az egész csatavonalat csodálatraméltó módon megerősítették. Az állásharc nem új a népek háborúiban, de soha sem volt reá eset, hogy ily hosszú vonalon és éveken át nézzenek farkasszemet egymással a földre vajt sáncok mögül. Ebben a harcban nemcsak a modern, hanem a régi fegyvereket és harci eszközöket is alkalmazták a legegyszerűbb és javított formákban. A föld felett és annak gyomrában szakadatlanul rettenetes harc dúlt, s oly kemény próbára tette a katonák elméjét, testi és erkölcsi erejét, hogy ahhoz foghatót soha sem olvastunk előző hadjáratok történetében.

December havában oda jutott a dolog, hogy a szövetségesek elég erőseknek érezték magukat a németek megtámadására. A németek helyzete annyiban volt súlyos, hogy az ellenséges erők csoportosítását és szándékát csak nagy nehezen tudták kipuhatolni. Eleinte úgy tetszett, hogy az angolok, támogatva a franciák és a belgák által, *Ypern*- η él akarják áttörni a németeket. A hónap elején, amikor ugyanis az elárasztott területek némileg fölszikkadtak, mind a két fél élénk harci tevékenységet fejtett ki a végből, hogy tért nyerjen. A váltakozó szerencsével folyó harcnak azonban nem volt meg a kívánt eredménye. Dec. 12-én a franciák sikertelenül támadták *Langemarckot*, míg 16-tól 19-ig az angolok, a franciákkal és a belgákkal együttesen, *Nieuport* környékén akarták áttörni és felgöngyölni az ellenséges csata vonalat. Vállalkozásuk nem sikerült. Dec. 20-án csupán *Bixschootenél* támadtak hiába a szövetségesek, 26-tól kezdve már a csatorna egész hosszában próbáltak szerencsét. Kudarckuk után január közepe táján azonban abbahagyták támadásaikat.

Bethun és *Arras* között, főként *Neuve Chapelle*, *Festubert*, *Givenchy-la-Bassée*, *Vermelles*, *Loos*, *Souchez*, a *Loretto magaslat* és *Neuville* birtokáért csaptak össze hevesen az ellenfelek. Egyik fél sem vívott ki sikereket, összeomlottak a szövetségesek támadásai: *Albertnél*, *Noyonnsl*, *Soissonnil*, *Beimstől* északra, dec. közepén pedig *Perthesnél*, *Beauséjournkl*, *Tahurenél* és *Massigesnél*. Az Argonnokban *Four de Paris* volt a tűzpontja a csatátérnek, ahol a franciák minden erőlködésük ellenére sem kerekedhettek felül. *Verdun körül* ágyúharo dúlt, ami közben hiába rohant ki a vár őrserege. A *Côtes Lorraines* és

a *Woewre sikságon* egy tapodtat sem hátráltak a németek, bár a franciák Toulból minduntalan erősítéseket kaptak. Sok vér hiába folyt a *Bais de Prêtrében* (Priesterwald) is; a Nancyból és Epinalból előtörő franciák véres fejvel vonultak vissza; heves ütközetek voltak a Vogézek zordon hegyeiben és tovább Elzászban is le egészen a svájci határig, anélkül azonban, hogy a francia alpesi vadászok babérokat arathattak volna. A szövetségesek heves és nagy áldozatokkal kapcsolatos támadásainak tehát sehol sem volt meg a kívánt eredménye, mivel nem volt meg az egységes vezetés és mert elkéstek az oroszoknak Lodz irányába végrehajtott nagy támadásával szemben.

9. Csaták 1915 augusztus végéig. 1915 január havától augusztus végéig e harctéren szakadatlanul küzdöttek egymással az ellenfelek, A megerősített állások elleni harc oly arányokat öltött, aminőket a múlt háborúiban soha sem tapasztaltunk. Engedve annak a taktikai tételnek, hogy egyedül a támadás hoz döntő sikert és tévedve a védők erejében, a szövetségesek állandóan ostromolták a németek alkotta védőállásokat. Kudarcuk az egységes vezetés hiányának tudható be és annak, hogy a döntő pontokon a győzelem zálogát magában rejtő tömegeket összehozni semmikor sem voltak képesek. Ez abban leli magyarázatát, hogy a védelemre utalt területeken, a németek támadásától való félelmükben, a kelletténél több erőt hagytak.

A németek nem a pusztá védelemben vívták ki döntő sikereiket, hanem amint alkalom kínálkozott és célszerű is volt, ellentámadásokkal fokozták ellenfeleik veszteségét. Eljárásukkal nemcsak a saját akaratukat érvényesítették, hanem fönntartották csapataik frissességét, támadó szellemét és a legtöbb esetben kevés veszteség árán birtokukba kerítették a szükséges állásokat.

Összegezve a harcok eredményét, látjuk, hogy a szövetségesek napról-napra fogytak és gyengültek emberanyagukban és hadi szereikben, vagyis a németek lassanként kedvező feltételeket teremtettek későbbi támadásukhoz.

Nem ismertetjük az állásharc összes hadi eseményeit. Csupán a döntő jelentőségű csatákat említjük fel.

A champagni téli csata. Az Oise mellett épült Noyonnál a németek csatavonala keletnek hajlott és általában az Aisne folyótól északra elterülő magaslatokon húzódott végig. Amióta a Marne-menti nagy csata után ide húzódtak vissza a németek, alig volt itt valamirevaló esemény. Január havának második harmadában és a hónap végén azonban a németek megverték a franciákat. *Soissonnál* az Aisne folyón ugyanis fontos átjáró volt. Ez a pont legközelebb esett Parishoz. Mivel pedig a folyótól északra elterülő magaslatokon a franciák fészkeltek be magukat, Soissonnál erősítéseket vonhattak magukhoz a végből,

hogy áttörjék az ellenséges csatavonalat. Ezt hiúsították meg a németek január 12. és 13-án, amikor nemcsak hogy elragadták a franciák-tól *Cuffies*, *Crouy* és *Vregny* községeket hanem 15-én az Aisne északi partjáról is elűzték a franciákat. A győzelem kiaknázatlanul maradt, mivel a kiáradt folyó gátat vetett a további előnyomulásnak. A franciák ellentámadásai kudarccal végződtek, veszteségük pedig, a németek becslése szerint, kereken 25,000 ember volt. Innen nem messze keletre ugyancsak a németek arattak győzelmet jan. 26. és 27-én a *Craonne* körüli magaslatokon. Itt is félni lehetett attól, hogy a franciák jól megválasztott erős állásukból visszaszorítják a németeket és oldalába törnek a szomszédos állásoknak. A támadás eredménye az volt, hogy a franciák elvesztették sáncukat, a németek pedig jóval előbbre jutottak.

Február 3-5., azután 12-én, nemkülönb 17-20., és 25-28., valamint március 1-től 10-éig a franciák hevesen ostromolták a *Souain*-től, *Perthestől* és *Massigestől* északra épített német állásokat azért, hogy ezeket áttörve, az Argonnokat elfoglalják és Verdun tájáról is elverjék a németeket. Támadásuk távolabbi célja *Vouziers* és *Sedan* volt's ezzel nemcsak a németeknek nyugatra, Arras és La Bassée alá vezető valamennyi útját és vasutját akarták hatalmukba keríteni, hanem abban is bizakodtak, hogy kiverik a németeket Franciaországból. A kárpáti nagy küzdelmekkel egyidőben végrehajtott támadásban hét francia hadtest vett részt. A lőszer pazarlásával váltakozva és szakadatlanul támadó francia seregtesteket azonban vereség érte. Ebben a csatában használták legelőször a franciák az amerikaiak gyártotta tüzérségi lőszernek igen nagy mennyiségét.

Szeptember közepéig ezen a területen alárendelt jelentőségű harcok voltak, aknaharcokkal és fojtó gázokat fejlesztő bombák gyakori alkalmazásával.

Az yperni csata. A mesterségesen elárasztott Nyugat-Flandriában (Nieuport és Ypern között) csak április második felében mozdultak meg a hadakozó felek, amikor a talaj felszikkadt. A szövetségesek *Lombazydet* akarták elfoglalni. Kudarccal végződött nemcsak ez a vállalkozásuk, hanem az is, hogy a támadó és az Yser-csatoma bal partjára átjutott németeket *Dree Grachtenél* (ápr. 4-9.), *Steenstraatenél*, *Het Sasnál* (május 15-20.) a csatorna jobb partjára szorítsák vissza. Fényes eredményt értek el a németek április 23-30-án, amikor nagy lendülettel végrehajtott ellentámadásukkal ugyancsak szűkre szabták a szövetségeseknek *Ypern körüli állásait*. Hiába rohanták meg májusban és júniusban ismételen a szövetségesek a németeket, mert ezek egy lépést sem hátráltak, kivéven *Hooge kastélyát* és a *Zillebeckenél* levő 60. számú magaslatot, amelyeket elhagytak, hogy felesleges vérparlást ne okozzanak.

Ha a jelek nem csálnak, ezen a csatatéren állították fel a németek azt a nagy ágyút, amellyel április végén a tőlük 23 kilométernyi távol-
ságra levő *Dünkirchent* bombázták a világ nagy ámulatára. A titkot még
ma is sűrű fátyol borítja.

A lorettói csata. Lille és Arras között a németek *Neuve Chapelle*,
Givenchy la Bassée, *Vermelles*, *Loretto magaslat*, *la Targette* és *St. Lau-*
rent városok között építették fel védőműveiket. Velők szemben állot-
tak: északon, *Bethune* körül, az angolok, délen pedig a franciák.
A csatatér tűzpontja az a hegy volt, amelynek tetején a *Notre Dame de*
Lorette nevű kis kápolna állott. Ugyancsak sok vér folyt *Neuville* falu
birtokáért és az *Écurie* falu határában *Labyrinthnák* nevezett megerő-
sített helyért, ahol valóságos útvesztőt alkottak a német lövészárkok.
Május közepétől június elejéig, amikor a franciák *Douai* felé tért akartak
nyerni, az aránylag keskeny 25 kilométer széles területen 12 francia
hadtest támadott hevesen és bámulatraméltó szívóssággal. Amíg La
Bassée előtt hiába rohanták meg az angolok a németek árkait, addig
délen a franciák *Lenst*, a *Loretto magaslatot*, *Ablaint*, *Carencyt*, *Neu-*
vület és az *Ecurietől* keletre elterülő magaslatokat támadták. A tü-
zérési harc május 5-én kezdődött, míg az ellenséges gyalogság 9-én
indult rohamra. A németek néhány előretolt állásukat elhagyták, ennek
következtében azt hitték a franciák, hogy a Loretót, Ablaint és Ca-
rencyt is hatalmukba keríthetik. De ezirányú minden vállalkozásuk ku-
darcot vallott, mert közben beérkeztek a német tartalékok.

Május 15-ike után ellanyhultak ugyan a szövetségesek támadásai,
de június közepéig majdnem naponként és igen gyakran éjjel is meg-
kísérelték a német állások elfoglalását. A franciák csupán a Loretton
és a Labyrinthban nyertek némi tért. A nyár folyamán csupán árok-
harc volt, amelyben mind a két részről alárendelt erők sikereket elérni
nem tudtak.

Harcok a Maas és a Mosel közén és Lotharingiában. Élénken har-
coltak egymással az ellenfelek Verdun körül, valamint a Maas és a Mosel
közén a *Côtes Lorrainesnek* nevezett magaslatokon és a *Woerré síksá-*
gon. Verdun őrserege kitöréseivel tágítani szerette volna azt a gyűrűt,
amely a várat körülfogta. Erőlködése azonban mindvégig meddő ma-
radt. A *Côtes Lorraines* főként jún. 27-től július 5-ig csaptak össze
hevesen a franciák a németekkel *Les Emarges* falu határában. A támadó
franciákat azonban minden alkalommal vereség érte. *Les Epargestől*
délre a németeknek kitűnő állásaik voltak ott, hol a hegy tetején állottak
és azután *St. Mihiélnél*, ahol a *Camp des Romains* erősség birtokában
még a Maas balpartján is megvetették a lábukat. Ezt a bástyát is hiába
ostromolták a franciák nemcsak Verdunból, hanem Toulból hozott
csapatokkal is. Nagy csata fejlődött ki április 3. és 5-ike között, amikor

Combresnél, Étainnél, Apremonfa&l rohanták meg egyidőben a németeket. A csatatér tűzpontja a *Bois Brûlé* volt. Nagy tömegekkel többször akarták áttörni a németeket a Maas és a Mosel közén is. *Flirey, Begniéville, Fey* és *Norroy* határában zajlottak le a legvéresebb ütközetek, ahol a franciák azért akartak Metz irányába tért nyerni, hogy a hátába jussonak a Verduntól keletre álló németeknek. Nagy hírre vergődött itt a *Bois de Mort Mare* és a *Bois de Prêtre* (Priesterwald), amely utóbbinak birtokáért ezer számra estek el a franciák. Az ádáz harcokban mindenütt a németek maradtak a győztesek.

Lotharingiában, Pont a Mousson és a Donon-hegy között, ahol az állásharc egy pillanatig sem szűnt meg, csupán a *Bois de Parroy*-ban voltak említésre méltó nagyobb ütközetek.

A német trónörökös győzelme az Argonnokban. Hogy Verdun nyugati arcvonalától távol tartsák a németeket, a franciák az Aisne és az Aire folyó közén elterülő *Argonnok erdőségébe* is benyomultak és erős állásokat építettek. Távolabbi céljuk az volt, hogy a hátába kerüljenek a Verdun körül álló német ostromló seregtesteknek. A németek ellenben, akik Varennes felől hatoltak be az áldatlan terepre, dél felé kívántak előrejutni, hogy a Verdunból Parisba vezető vasúti vonalat ejtsék hatalmukba, illetőleg hogy teljesen körülfogják a várat.

Mind a két fél nagy szívóssággal küzdött a különben is igen nehéz terepen mesterileg épített állások birtokáért. A német trónörökös vezette csapatok csak lépésről-lépésre haladhattak előre az erdő sűrűjében, míg június 28. és 29-én, valamint július 2-án, nemkülönben július derekán meglepően megrohanták és kiverték a franciákat a *Biesme-patak* mentén, a *Four de Parisnál* és a *La Füle Mortenél* (285-ös magaslat) épített sáncaikból. A németek becslése szerint a franciák legalább is 17,000 emberüket vesztették el ez alkalommal.

Hegyi háború a Vogézekben. Az Elzász birtokáért vívott 1914. évi harcok után a Vogézekben is leginkább az árokharc dúlt. A hegység északnyugati lejtőin, *Cireynél, Senonesnél* és a *Markirchtől* nyugatra eső völgyekben a németek támadtak, de csak lépésről-lépésre juthattak előre a nehéz terepen. Délebbre, a Vogézek középső és déli szakaszán, a zordon hegyekben sehol sem került nagyobb ütközetekre és csatákra a sor. Itt a hegyi háború sajátos harcai fejlődtek ki, amelyekben a franciák a *Markirchbe, Colmárba, Mühlhausenbe* és *Altkirchbe* vezető völgyeket és ezeknek keleti kijárait akarták hatalmukba keríteni. Ellensúlyozásul a németek a *Breisach* völgyében vonultak előre és *Ban de Saptnil* rácsaptak a franciákra, akik ezután csendben maradtak. A *Fecht folyócska* völgyében, *Münster* környékén, mind a két fél alparancsnokainak vállalkozó szellemét és a csapatok derékségét dicsérő, de mindvégig váltakozó szerencsével folyó harcok zajlottak le télen

és nyáron: a *Lingekopf*, *Schratzmännle*, *Barrenkopf*, *Beichsackerkopf* nevű hegy kúpok, valamint *Metzeral* és *Sondernach* községek birtokáért. *Gebweüer* és *Thann* között inkább a tavasszal voltak nagyobb ütközetek. A *Doller folyócska* völgyében és *Altkirch* előtt a németek bár lassan, de mégis visszaszorították a franciákat. Noha döntés sehol sem történt, a németek annyiban kerekedtek a franciák fölé, hogy ezek nem szállhattak meg Felső-Elzászt, vágyaik netovábbját!

10. A szövetségesek együttes nagy támadása 1915 szeptember és október havában. A lorettói csata után aránylag nyugalom volt az egész harctéren. Bár a csátavonal hosszában váltakozva tüzérségi párbajok, kisebb erőkkal végrehajtott támadások, aknaharcok voltak, nagy csatára sehol sem került a dolog. Szeptember havában azonban elhatározták a szövetségesek, hogy megtámadják a németeket. A türelmét vesztett francia közvélemény is cselekvésre sűrgette a hadvezetőséget, bár még nem volt együtt a szükséges tüzérségi lőszer és Anglia tartalékai-ból sok még alkalmatlan volt a harctéri szolgálatra. De szemrehányásai illetve a szövetségeseket és segítségért kiáltott Oroszország is, amelynek nemcsak fegyveres erejét verték meg és szorították vissza Minszk, Dünaburg és Riga vonalába, hanem lengyelországi hatalmas várait is rendre elfoglalták a központi hatalmaknak hadseregei. Siettetta a támadást a semleges balkán államok kétes magatartása is, de főként Bulgáriáé, amely ebben az időben már ugrásra készen volt. Azt hitték tehát a szövetségesek, hogy ha összeroppantathatják a németek csatavonalát és főlzabadják Franciaországot és Belgiumot, a balkán semleges államok szó nélkül hozzájuk csatlakoznak.

Felismervén előző támadásaik ama nagy hibáját, hogy nem egyidőben hajtották végre azokat a németek állásai ellen, tehát sikerük sem lehetett, most a Champagneban és az Artoisban egyidőben rohanták meg azokat, összes tartalékaikat harcba vet ve és hadi eszközeiket felhasználva. Abban a meggyőződésben küldték rohamra csapataikat, hogy szétszórván a németeket, Belgiumban, *Namur körül* foghatnak kezét egymással.

Szept. 23-án kezdődött a tüzérség viaskodása. Az Északi-tengertől le egészen a Vogézekig napról-napra fokozódó tüzzel valósággal elárasztották a németek állásait. A pergőtűz eddig még soha sem tapasztalt hevességet ért el és az *Artoisban 50*, a *Champagneban pedig 70 órán át szakadatlanul tartott!* Az első védelmi vonalak mögé hajított ágyugolyók, az úgynevezett *zárótűz*, pedig útját állta azoknak a német tatalékoknak, amelyek az első vonalakban küzdők segítségére kívántak sietni.

Az *Artoisban* a gyalogság szept. 25-én indult rohamra, amikor már azt hitte a vezetőség, hogy tarthatatlanokká váltak az ellenséges

árkok a tüzéség megsemmisítő tüzelése következtében és hogy könnyű szerrel áttörik a németek állásait. Az angolok *Ypern* alatt csupán színelég támadtak, míg *Armentierestől* délkeletre és a *la-basséei csatornától* északra, Lille felé, komolyan előretörtek. Bár támadásukat fojtó és mérgei gázokat gerjesztő bombák nagy arányú alkalmazása előzte meg, győzelmet sehol sem arathattak. A franciák *Soucheznél* ugyan bejutottak a teljesen szétlőtt német árkokba, de itt és *Neuville* is hamarosan visszaverettek. Másnap Loosnál az egyik német hadosztályt kiverték első vonalbeli árkaiból, amire a teljesen összelőtt *Souchez*t is átengedték a franciáknak, veszni hagyván ágyúikat és az állásokba beépített egyéb hadi eszközeiket. A később és ugyancsak nagy erővel intézett támadások azonban a németek állásai előtt összeomlottak. A heves harc október havára is áterjedt, de csupán az a sikere volt, hogy *Loos*, *Souchez* és *Neuville* között benyomták a német csatavonalat. A második védelmi vonalat azonban sehol sem érhették el a szövetségesek, sőt a németek ellentámadásai következtében lassan elvesztették azokat a helyeket, amelyek későbbi támadásaik kiinduló pontjai lehettek volna.

Sokkal hevesebben csaptak össze az ellenfelek a *Champagne*-ban, ahol a franciák a *Souain* és *Servon* közötti és alig 25 kilométer széles területen támadtak. A keskeny részen rohamra rendelt nyolc francia hadtest több helyen áttörte a német állásokat és elfoglalta a *Navarin* körüli magaslatokat, a *193-as tetőt*, *Tahuret*, *Butte du Mesnil*, a *champagni házakat*, valamint a *199-es* és *191-es magaslatokat*. Ezen a vonalon túl azonban már nem jutottak, vagyis a németek második védelmi vonalát nem érték el. Ezzel igazában végeszakadt az áttörés kísérletének és nem akadt dolga annak a nagy francia lovastömegnek, amely *Souain*nál rohamra készen állott a menekülő németek letiprására. A harc azonban nem ült el, hanem még október 4-éig tartott. Ebben és "később is a németek tartalékaikkal ellentámadásokat kezdtek, amelyek a friss francia csapatokkal újra heves harcokra vezettek, főként *Tahure*, *Butte du Mesnil* és a *Massigestől* északra elterülő emelkedések birtokáért. Október közepén nemcsak hogy ellankadtak a franciák támadásai, hanem annyira visszavetették őket, hogy az elhódított első német vonalból csupán *Somme* *Pytől* és *Tahuretől* délre levő terep, valamint *Massigestől* északra a magaslatok maradtak a franciák kezén. A vidék felett magasan kiemelkedő *Butte du Mesnil* és a *champagni házakban* megint a németek voltak az urak.

A nagy erővel végrehajtott támadás tehát már szept. 25-én kudarcot vallott. Ismét bebizonyosodott, hogy ha az áttörés az első pillanatban csütörtököt mond, később semmiesetre sem sikerülhet. Bár hétszeresen nagyobb erővel és a fél világ által hónapokon át gyártott lőszer elpazarlása után indultak rohamra a szövetségesek, áttör-

résük valósággal vérbefulladt. A németek győzelme kétségen kívüli volt, ami a vezetőség és a csapatok soha el nem halványuló dicsősége lesz.

11. Verdun ostroma. 1916 február 22-én többek között azt jelentette a német hadvezetőség, hogy a Maas-magaslatokon (Côtes Lorraines) megtámadták a franciáknak azt az állását, amelyet *Consenvoye-Azannes* faluk magasságában másfél év óta az erődítési művészet minden eszközével kiépítettek; a támadást tíz kilométernél nagyobb szélességben és három kilométer mélységben vitték keresztül! A támadással a világháború legnagyobb hadi eseményeinek egyike kezdődött. Célja volt, hogy Verdun vára alá" csalják és azután megsemmisítsék azokat a francia tartalékokat, amelyeket a francia hadvezetőség az ántánt tavaszi általános offenzívájához készített elő. Másik oka pedig az volt, hogy ha

lehet, bevegyék Verdunt, melynek nemcsak stratégiai jelentősége volt, hanem amely jelképe lett Franciaországban az életnek és a győzelemnek. Határtalanul bíztak ellenálló erejében. Ez a tudat annyira meggyökeresedett a franciákban, hogy lelkök teli volt azzal, *hogy amíg a vár áll, addig él a nemzet, ha pedig az elesik, vele bukik egész Franciaország!*

A vár berendezésére nézve megemlítjük, hogy amióta az fölépült, soha sem szüntek meg javítani rajta. Annyira szaporították a vár erődjeit, üteg- és más sáncait, valamint védelmi berendezéseit, hogy azok utoljára 50 kilométeres körön valóságos útvesztőt alkottak. Az állandó és páncéltornyokkal felszerelt erődök a Maas mindkét partján épültek két egymás mögötti vonalban, még pedig a folyó jobbpartján kilenc, a balpartján pedig hét. Nagyon fokozták az erődök ellenálló erejét a

technika ama vívmányai, amelyeket a már másfél éve dúló állásharcban tanultak meg értékesíteni és becsülni.

A tűzérség roppant nagyarányú anyagának támogatásával a német gyalogság, amint azt fentebb említettük, február 22-én tüneményes sikert ért el a Maas jobbpartján. Másnap ugyanitt *Brabant* és *Raumont*, valamint a *Beaumont* falu körüli erdőségek jutottak a németek kezére. Különösen heves harcok zajlottak le a *Bois de Coures* és *Herbébois* birtokáért. Február 25-én elvesztették a franciák *Côtelettes*, *Marmont*, *Beaumont*, *Les Chambrettes* és *Ornes* falvakat, vagyis a németek a Louvemont körüli magaslat alá érték. Február 26-án nemcsak a Louvemonttól délre elterülő magaslatról űzték el a franciákat, hanem kiverték őket a *Raudiomont* körül telepített sáncokból és betetőzték a napot azzal, hogy *elragadják a legerősebb erődöt, a Douaumontot* 27-én a franciák összes itt rendelkezésre álló erőikkel ellentámadást kezdtek, hogy visszafoglalják fontos erődjüket. Minden kísérletük meddő volt, sőt a németek itt még *Hardaumontot*, a Maas közvetlen közelében pedig *Chammouillet*, *Vacherauillet*, a *Côte de Tahut* és a *Brasig* terjedő erdőt is hatalmukba kerítették. Március 3-án *Douaumont falut* is elvesztették a franciák. A következő napok harcai után a németek állásai Brastól a Côte du Poivre heggháton, Thiaumonton át Vaux falu északi szélének hosszában egészen *Damloupig* érték. A szakadatlanul tartó francia ellentámadások kivétel nélkül mind a németek tűzében omlottak össze. *Vaux* erődjébe is bejutottak (márc. 8.) a németek, de ezt, mint tarthatatlant, csakhamar földadták.

A németeknek a Maas-menti magaslatokon elért sikerére a franciák a *Woewre síkon* telepített állásaikat is földadni voltak kénytelenek, vagyis február 29-én elvesztették *Dicppet*, *Abaucourtot*, *Blanzeéb*, az ettől délre elterülő erdőt, azután még *Manheullest* és *Champlont*. Március 7-én ragadták el a németek kemény harc után *Fresnest*.

A Maas balpartján a támadás március 7-én indult meg, amely napon a franciák elvesztették *Forges* és *Begneville* falukat és a *Bois de Corbeaut*, valamint a *cumieresi kis erdőt*. Az ellentámadásokat a németek itt is visszaverték. Március 14-én foglalták el a németek a *Le Mort Homme* nevű magaslatot, március 20-tól kezdve pedig az *Avacourt* és *Malancourt* között telepített ellenséges vonalakat foglalták el.

Ezután lassabban haladt előre a támadás a franciák mindinkább nagyobbarányú ellentámadásai következtében. Így április havában a Maas jobbpartján csak *Thiaumont körül* érték el sikereket a németek, míg a balparton csupán *Raucourtot* és *Bethincourtot*, valamint a *Termitenhügelt* ragadhatták el. Egyébként heves harcok voltak azokkal a francia seregtestekkel, amelyeket az elvesztett területek visszafoglalására hoztak Verdun alá. Május havában a jobbparton meddő harcokat vívtak

az ellenfelek, mert egyik sem nyert tért, míg a balparton elvesztették a franciák *Cumierest*, a 304-es *magaslatot* és a *Mort Romme* délkeleti lejtőjére telepített árkaikat. Június havában veszítették el a franciák *Vaux erődjét*, a *thiaumonti erősségeket* és *Fleuryt*. Ezután lassan-lassan elült a nagy harc zaja, mert a franciák és az angolok a Pikárdiában kezdték meg nagyarányú hadműveleteiket.

Ha összegezzük a vár ostromának harcait, megállapíthatjuk, hogy a németek tüneményes sikere a meglepetés természetes következménye volt, párosulva az ügyes vezetéssel és a technikai eszközök roppant felsőbbségével. Dicsérettel kell illetnünk a franciákat, kik minden rendelkezésre álló eszközzel görcsösen tartani iparkodtak a várat. Hogy mennyiben érték el céljukat a németek, kitűnik az elfoglalt terület nagyságából (300 négyzetkilométer), a sebesületlenül fogságba esett franciák számából (kereken 50,000 fő) és abból, hogy a semleges államok szakértői szerint a vár védelmében *tizenhat francia hadtest vett részt*. A franciák veszteségének nagyságáról nem lehetnek pontos adataink, de bizonyos, hogy több százezer francia katona lelte halálát és sebesült meg könnyen és súlyosan a pokoli küzdelmekben.

Keleti hadszíntér.

1. Események Galíciában. Az általános haditerv keretében már szoltunk arról, hogy Ausztria és Magyarország fegyveres erejének jutott a háború elején az oroszlátrésze annak a feladatnak, hogy megállítsa, illetőleg magára rántsa az orosz kolosszust, hogy ez el ne áraszhassa Németországot s hátába ne törhessen a Franciaországban hadakozó német seregtesteknek.

Minden jel arra vallott, hogy Oroszország délen a Szan-folyótól keletre Galíciát, északon pedig Kelet-Poroszországot fogja legelőször megrohanni. Nyilvánvaló volt, hogy ha Oroszország a Kaukázusban csupán egy hadtestet hagy vissza, akkor 27 európai, 2 kaukázusi, 2 turkesztáni és 5 szibériai, *összesen 36 hadtesttel és ugyanennyi tartalék hadosztállal, vagyis száznál több hadosztállal támad meg bennünket és Németországot*. Mivel azonban az ázsiai seregtestek fölvonulásához idő kellett, a háború első heteiben csupán 80 ellenséges hadosztállal számoltak had vezetőségeink. Minthogy pedig a Kelet-Poroszország védelmére rendelt német erők minden bizonnyal legalább is 20 ellenséges hadosztályt köthettek le, *ránk hatvan orosz hadosztály támadhatott*.

Feladatunkat csak abban az esetben teljesíthettük, ha a még föl nem készült orosz seregtesteket megrohanjuk. A pusztá védelemtől már csak azért is le kellett tennünk, mert akkor északról és délkeletről bekerítenek és a kezdést, minden katonai vállalat sikerének alapfeltételét,

az oroszoknak engedték volna át. Hogy tehát a támadást minél nagyobb erőkkel hajthassuk végre, hadvezetőségünk még a Szerbia és Montenegró ellen szánt erők egy részét is Galíciába irányította. így az Oroszország ellen fölvonult haderőnk ereje összesen 12, még pedig egyenként három hadosztályból alakított hadtest, valamint néhány önálló gyalog- és 11 lovas hadosztály volt. Hozzáadva ezekhez a menet- és népfelkelő csapatokat, a gyalogság létszáma elérte a 750,000 embert.

A fölvonulás a megerősített Szán és Dnyeszter folyó mentén történt Przemysl táborvárától északnyugatra és délkeletre, még pedig a jobbszárnytól kezdve a következőképen:

Stryj és Csernovic között a Böhm-Ermolli vezette *2. hadsereg* (7. és 12. hadtest, a 20. honvéd, a 11. és 43. cs. és kir. gyaloghadosztály, a 35. népfelkelő gyalogdandár; lovas hadosztályok a Zbruc folyó mentén állottak);

Szambor és Lemberg között a *4. hadsereg*, amelyet Brudermann vezetett (3., 11. és 14. hadtest, népfelkelő csapatok és Zolkievig és Zlocovig előreküldött lovasság);

a *3. hadsereg* Auffenberg alatt Jaroslau körül (2., 6. és 9. hadtest; lovassága Lubacov környékén állott);

a Dankl vezette *1. hadsereg* a Visztula és a Szán folyók alkotta szögletben (1., 5. és 10. hadtest és 2 lovashadosztály);

a Visztulától északra, az oroszok által szabadjára hagyott Orosz-Lengyelországban, *Kummer gyalogsági tábornok* népfelkelő csapatokból és egy lovas hadosztályból alakított seregcsoportja nyomult előre, biztosítván hadseregünk balszárnyát;

tőle északra *Woyrseh tábornok* német hadteste alkotta a szélső balszárnyat, amely Kalis és Csensztouchau között alakult meg német honvéd csapatokból.

Az ellenség viszonyainak felderítésére hivatott lovasságunk és repülőink aug. 18-ig megállapították, hogy az oroszok a Visztula balpartját egészen elhagyták, hogy a Visztulától keletre, a határ közelében álló orosz hadtestek ütésre készen állanak és hogy Lublin körül és a Breszt-Litovszkából Ivangorodba vezető vasút mentén nagyobb elleneséges erők gyülekeznek. Ugyanekkor gyalogsággal erősített orosz lovasság tört be Galíciába a *Bug folyó mindkét oldalán*, azután *Bródynkl* és a *Zbruc* folyón át. Sejthető volt az is, hogy Kövel, Luck és Dubnó, valamint a Zbructól keletre, Proskurovnál is nagyobb elleneséges erők gyülekeznek, de ezt nem lehetett biztosan megállapítani. Az elleneséges seregtestek eme helyzetéből is kitűnt már, hogy minden oldalról készülnek megrohanni Galíciát. Ennek megakadályozására támadni kellett, még pedig a balszárnyal az ellen az orosz haderő ellen, amely északon legközelebb esett hozzánk és a legveszélyesebb is volt, amennyiben

megrohanva és visszavetve balszárnyunkat, nemcsak a Galíciában föl-vonult seregtesteinket vághatta volna el a monarchiába vezető utaktól, hanem a németekkel együtt alkotott csatavonalat is szétszakíthatták volna. De azért is itt kellett legelőször torkon ragadnunk az ellenséget, mivel csak így támogathattuk a Kelet-Poroszország védelmére szolgáló gyenge német haderőket.

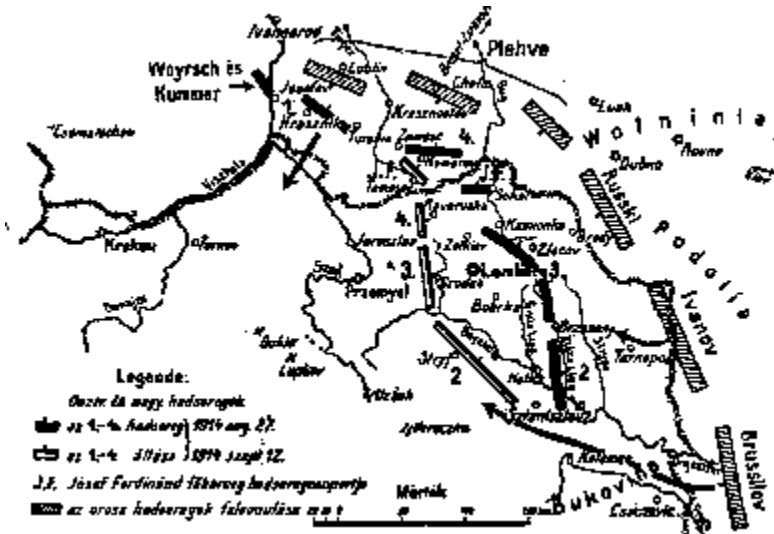
Augusztus 21-én még inkább beigazolást nyert, hogy az oroszok minden oldalról megrohanják Galíciát, mert a Lublin körüli nagy erőkön kívül *Sokalnkl*, *Brodynkl*, *Tarnopolnál* és *Huszyatinnal* nagy ellenséges erők bukkantak fel, Csernovic ellen pedig legalább is egy orosz hadosztály vonult. Ütött tehát a cselekvés órája! 1. és 4. hadseregünk parancsot kapott a Visztula és a Bug között álló ellenség megtámadására; a 3.-nak és 2.-nak az északkeletről és keletről jövő ellenséges seregeket kellett megállítania. Támadó csoportunk ereje 350 gyalogzászlóalj, 150 lovas század és 150 üteg volt, a védelemre utasított seregek pedig 200 gyalogzászlóaljból, 170 lovas századból és 130 ütegből alakultak.

A kraszniki és a zamosc-komarovi csaták. Amíg az 1. hadsereg jobbszárnya harc nélkül érte el *Janovot* és *Frampolit*, addig a balszárnya aug. 23-án a *Karasiovka-pataktól* északra, a *Visztula* és *Polichna* falu között megverte a vele szembekerült 4. orosz hadosztályait.. Másnap már Kraszniktól északra *Kluckovice* és *Popkovice* alatt állott Dankl balszárnya. Közben a Janó v és Frampol között előnyomuló jobbszárny előtt összeomlottak az oroszok támadásai, ami után Frampolnál is előre jutottak csapataink. Aug. 25-én az oroszok mindenütt észak felé visszavonultak, vagyis *a három napos kraszniki csata a mi győzelmünkkel végződött.*^

A Visztula balpartján haladó erők közül Kummer csoportja *Vierzbnik-Lasocin* vonalába jutott, előbb azonban *Tarlov* alól visszahúzódott, mivel nagyobb ellenséges erők megtámadták. Ugyanekkor Woysch német csapatai *Szydlovecet* érték el.

Közben megállapították, hogy 1. és 4. hadseregünkkel szemben az orosz 4. és 5. hadseregnek legalább is 14 hadosztálya áll és hogy a Kelet-Galíciába betört tekintélyes ellenséges erők Lemberg felé nyomulnak. Erre had vezetésünk az 1. és 4. hadsereg támadásának gyors folytatását és győzelmes befejezését határozta el azért, hogy utána a feleslegessé vált erőkkel az ellenség Lemberg felé nyomuló csoportját támadja meg. Ezzel egyidejűleg azonban 4. hadseregünk jobbszárnyát is biztosítani kívánta a *Hucva* és a *Bug* felől jövő orosz seregtestek támadásai ellen; mivel pedig a Bródy alól jövő orosz erők támadó csoportunk hátába is juthattak, ennek elhárítására a Bug felső folyása mentén is előre kellett tömünk.

Tervezett hadműveleteink a haderők átcsoportosítását tették szükségessé. A 4. hadsereg, amelynek jobbszárnyával a Hucva mentén kellett előretörnie, magához vonta *Badymnóból* az újonnan alakított 17. hadtestet. Új seregcsoport alakult *József Ferdinánd főherceg* parancsnoksága alatt a 8. és 4., valamint a 41. honvéd gyaloghadosztályból. Ennek a csoportnak *Auffenberg* jobbszárnyához kellett csatlakoznia. A 3. hadseregnek (3., 11. és 14. hadtest) továbbra is útját kellett állania a Bródy és Tarnopol felől jövő ellenséges erőknek. Hogy ezt eredményesen megtehesse, *Kövess tábornok* alatt rendelkezésére jutottak még: a *Bohatyn* alá rendelt 12. hadtest, a *Brzezany* alatt álló 8. lovas és a Por

morzany alá visszavonult 11. gyaloghadosztály. A Zbruccal szemben csupán a Dél-Magyarországból vasúton jövő 2. hadsereg két hadteste maradt meg két előretolt lovashadosztállyal. Haderőink tehát ismét két nagy csoportot alkottak, amelyek közül az észak felé támadóban (1. és 4. hadsereg, valamint József Ferdinánd főherceg csoportja) erőink kétharmada volt, míg a megmaradt keleti részek (3. és 2. hadsereg) nehéz harcokat vívtak Kelet-Galiciában a náluknál jóval nagyobb ellenséges erőkkel.

Amíg a Dankl vezette hadsereg az előle visszavonuló oroszokat *Niedrzvica-Duza* alá követte, addig *Auffenberg* aug. 25-én *Jarcov-Tomasov-Budka* irányába tört előre. Az oroszok nagyjában a *Vieprz* és a *Bug* között támadtak. Aug. 26-án mind a két hadsereg arcvonalán lobot vetett a harc s hadtesteink nehéz harcok árán lépésről-lépésre tért nyertek az oroszokkal szemben. Dankl hadserege magához vonta a

Visztula balpartjáról Kummer hadseregsorozatját és vele együtt szeptember 1-ig *Lublin* alá ért, ahol a nagyon is erős állások mögül védekező ellenséget jobb- és baloldalában készült megtámadni. Auffenberg és József Ferdinánd haderői ugyancsak küzdve küzdöttek az ellenséggel; 29-én *Zamosc*ba, vonultak be csapataink, aug. 30-án pedig kivetették az oroszokat *Poturzyn-Laszczow-Komaww-Miacyn* (mind a négy Zamosc és Sokai között van) körüli állásaikból. Másnap sem ült el a harc, sőt az oroszok bár eredménytelenül, de többször ellentámadásokat kezdtek. Szept. 1-én *Komarovot* ejtették hatalmukba csapataink; ezután az ellenség látszólag *Grubieszow* felé vissza vonult. Diadalmaskodó hadseregünk azonban nem aknázhatta ki győzelmét, mert segítségére kellett sietnie a Kelet-Galícia védelmére rendelt 3. hadseregünknek.

Az első lembergi csata. A Kelet-Galíciába betört ellenséges erők visszatartására rendelt 3. és 2. hadseregünk aug. 25-én nagyjában *Zoltance-Bohatyn-Maninov-Nisniow* között állott. Az ellenség *Cholajov-Zlocov-Brzezany-Monasterzyska* (Podhójcétől délre) vonaláig jutott. A 2. hadsereg egyik gyalog- és egyik lovashadosztálya hiába támadt *MonasterzysMnál*, mert nem birt a nagyobb erővel. Aug. 26-án seregtesteink a következőképpen állottak: Zoltance körül a 44. gyalogos a 11. honvéd lovashadosztály, Lembergől keletre (északról dél felé haladva) a 11., 3. és kissé délkeletre a 12. hadtest; a jobbszárnyat a 11. gyalog- és a 8. lovashadosztály alkotta; a 2. hadseregnek 7. hadteste *Zydacov* (a Stryj beömlésénél) alatt gyülekezett, míg a 20. honvéd gyaloghadosztály *Martinovnk* állott. Az ellenfelek kölcsönös előnyomulása eredményezte az első lembergi csatát.

Aug. 26-án, nem tekintve a jobbszárnyon az ellenséges nagyobb erők elől Bohatyn felé visszavonuló 11. gyalog- és 8. lovashadosztályt, többi seregtestünk keményen állotta a harcot. Még e napon segítségére rendelték az északi szárnyak: a 23. honvéd gyaloghadosztályt és egy népfelkelő gyalogdandárt.

Másnap úgy a 11., mint a 3. és 12. hadtest hátrálni volt kénytelen a mindenünnen özönlő nagyobb orosz erők elől. Aug. 28-án a 2. hadsereg Bohatyn felé támadást kezdett, hogy a Brzezanyról a 3. hadseregünk oldalába törni készülő oroszokat megállítsa. Ugyané hadsereg támogatására összpontosult. Halicsnál a 38. és még a 43. Landwehr gyaloghadosztály,

Aug. 29-én egész napon át nagy orosz erővel viaskodott a 12. és a 3. hadtest. A 2. hadsereg 7. hadteste és a 20. honvéd gyaloghadosztály sem nyert tért *Budanil* (Bohatyntól északra) és *Bohatynnál*, míg a halicsi csoport észak felé kissé előrejutott. Másnap még hevesebben támadtak az oroszok, aminek következtében úgy a 12., mint a 3. hadtest ismét visszavonult, még pedig most már *Vinniki* (Lemberg alatt) és *Bobrka*

közé. Hátrálni volt kénytelen a nagy ellenséges erők elől a 2. hadsereg is, amelynek jobbszárnya a halicsi hídfőbe vonult.

A 3. hadsereg támogatására rendelt 23. honvéd gyaloghadosztály és azután a népfelkelő dandár északon tört előre a 11. hadtest megsegítése végett azzal a lovas hadtesttel, amelyet közben *Zolkiev* környékén alakítottak meg. Bár ez a csoport Lembergől északra és északnyugatra aug. 30-án és 31-én sikereket ért el, nem változtathatta meg a hadsereg jobbszárnyán (vagyis Lembergől délre) a kárunkra esett döntést, ahol haderőink tekintélyes részét aug. 30-án érzékeny vereség érte.

Hivatkozással főhadiszállásunk félhivatalos kiadványára, látjuk, hogy a *Galiciában fölvonult négy hadseregünk valóban ádáz harcaiban 40 orosz hadosztállyal mérte össze fegyvereit, vagyis az ellenség haderejének zömét már most is magára rántotta.*

A második lembergi csata. Tekintettel az általános haditervre, az aug. 30-i események ellenére ha elvezetős égünk nem adta fel a további küzdelmet, hanem haderőink átcsoportosítása után újra támadást rendelt el, hogy továbbra is fogva tartsa az orosz hadseregeket.

Amíg a jobbszárnyon álló és folyton erősítéseket nyerő 2. hadseregünk a Dnyesztertől délre *Sztaniszlau-Halics-Voljinov-Zuramozydacov-Mikolajov* (utóbbiak a Dnyeszter mentén) között csoportosult, hogy esetleg az oldalába törjön azoknak az orosz seregtesteknek, amelyek a 3. hadsereg jobboldalába kivannak rohanni, addig a balkán harctérről felrendelt 4. hadtestünk *Szambomél* gyülekezett, 3. hadseregünk pedig a *Vereszica* (Grodok mellett folyik el) folyó mögé vonult vissza. Megfordulásra és támadásra kapott parancsot a 4. hadsereg (öt hadtesttel), amely, amint tudjuk, eddigelé arccal északnak *Zamoscnél* és *Komaromiéi* aratott győzelmet. A megfordulással kapcsolatos nehéz hadműveletet a hadsereg oly fényesen hajtotta végre, hogy már szept. 3-án kilenc hadosztállyal *Tomaszov* és *Korcmin* (Jarcovtól keletre) között állott arccal Lemberg felé. József Ferdinánd főhercegnek jutott két gyalogos két lovashadosztállyal az a feladat, hogy fedezze a 4. hadsereg hadműveletét, üldözze a megvert oroszokat, illetőleg ezeket megakadályozza abban, hogy a hátába törjenek a dél felé fordult 4. hadseregnek.

Közben kiürítettük Lemberget, a 3. hadsereg a *Vereszica* mögé vonult, a 2. hadsereg egyik hadosztálya megszállotta *Komámat*, többi seregtesteivel pedig, beleértve a Szambornál gyülekező 4. hadtestet, észak felé húzódvá, mindinkább tömörült. Az oroszok nem üldözték visszavonuló seregtesteinket, hanem minden irányból Lemberg felé törekedtek.

Mivel *Mosty-Vielki* és *Kamionka-Strumilova* felől nem mutatkoztak ellenséges erők, a 4. hadsereg *Niemerov* és (Eavaruskától délre)

Magierov felé megindult, a 2. hadsereg pedig azt a parancsot kapta, hogy a Dnyesztertől délre esetleg előretörő ellenséges erőknek állja útját. Hogy még inkább biztosítsák a 4. hadseregnek a balszárnyát és a hátát s hogy a döntéshez minden feleslegesnek tetsző erőt összpontosíthassanak, hadvezetőségünk József Ferdinánd egyik gyalog- és lovas-hadosztályát *Béz* (Ravaruska és Sokai között) felé irányította.

Szept. 6-án a 4. hadsereg *Kumikinél*, *Viszenkánkl*, *Magierovail* és *Iápnikinél* (mind a négy Javorov és Zolkiev között) már csak harcok árán juthatott előre és balszárnyában, *Hujcenél* és *Rzyckinél* (mind a kettő Ravaruskától északra) pedig ellenséges gyalogság bukkant fel s lovasságunkat visszavetette. Erre a főherceghez tartozó 3. hadosztály délnek tört, visszaszorította az előbb említett orosz gyalogságot, egylovas hadosztályunk pedig a 4. «hadsereg balszárnyára vonult ennek biztosítása végett. Szept. 7-én nagyobb ellenséges erők támadták meg a főhercegnek *Grubieszóvnal* szemben hagyott erőit; amikor pedig *Sokai* felől is előretörték az oroszok, a főherceget *Laszcovra* (Tomaszovtól északkeletre) rendelték vissza. Ugyanekkor a 4. hadsereg arcvonala nagyjában *Bzycki* és *Viszenka* között volt; ehhez most már a *Boroevics* vezette 3. hadsereg csatlakozott a Grodeki-tavaktól nyugatra egészen le Grodekig. Innen délre a *Vereszica-patak* mentén vonult fel a 2. hadsereg. Jobbszárnyunkat alkotta az a másfél hadosztály erejű csoport, amely népfelkelőkkel és lovassággal vonult fel a Dnyesztertől délre a *Stryj hosszában*, így állottak hadseregeink, amikor a második leMBERGI csata megindult. Mivel az oroszok nagyobb erejükkel a 4. hadsereg ellen fordultak, hadvezetőségünk elhatározta, hogy amíg a 4. hadsereg arcban ellenáll, addig a 3. és a 2. hadsereg északnak kanyarodva, az oldalába tör az oroszoknak.

A nagy csatát megelőzőleg azonban nézzük meg egy pillanatra a Dankl vezette 1. hadsereget. Szept. 2-án Dankl folytatta előnyomulását Lublin felé, de amikor jobbszárnyában nagyobb ellenséges erők bukkantak fel, ezt némileg visszavonta. Másnap ugyané szárny alig jutott előre valamit. Szept. 4-én az oroszok majdnem mindenütt támadtak és Dankl jobbszárnyát megint visszaszorították. E napon ért a Visztula jobbpartjára a Kummer-csoport mögé *Chruslina* (Kraszniktól északnyugatra) alá a Woysch vezette német hadtest. Mivel a hadsereg jobbszárnya előtt éa Cholm felől is nagy orosz tömegeket vettek észre, Dankl hadseregének jobbszárnyát most már a *Por-patakig* (a Vieprz baloldali mellékvize) rendelte vissza és egyidejűleg segítségére küldte a német hadtestet. Szept. 8-ig alig változott meg a helyzet, sőt meghiúsították az oroszok átkelési kísérletét a Visztulán *Josefov* és *Annopol* alatt; de nehéz tűzérés hiányában nem akadályozhatták meg, hogy az orosz erők egy része délkeletnek húzódjék.

A Lemberg alatt álló hadseregek nagy csatája szept. 8-án indult meg. A 2. hadsereg jobbszárnyával *Kolodrvbynál* a Dnyeszteren, többi részeivel pedig *Komarnónál* és *Lubiennél* a Vereszicán kelt át. A 3. hadsereg az oroszok heves ellenállása közben Grodek előtt a *Grodeeka Gorát* és *Viélkepolek* ejtette hatalmába. A 4. hadsereg az összes orosz támadásokat visszaverte. Szept. 9-én a 2. és a 3. hadsereg folytatta támadását, amelynek folyamán ismét előre jutottak. *Ravaruska* körül nem változott meg a helyzet, ellenben József Ferdinánd főhercegnek a nagy ellenséges erők elől *Narolva*, és *Lubycáva*, kellett hátrálnia. Mindezekből bizonyossá vált, hogy az oroszok északra tolt erőiket mind harcbavetették azért, hogy csatavonalunk balszárnyát megkerüljék. Az oroszok most már Dankl ellen a 4., Tomaszovnál az 5., Lembergnél pedig a 8. és a 3. hadseregükkel támadtak.

A Dankl vezette hadseregnek szept. 9-én nemcsak a balszárnyát kellett a *Viszma* (a Visztula jobboldali kis mellékveze Josefóvnál) mögé vonnia, hanem a *Tarnavatka* (a Hucva eredeténél) alatt harcoló német hadtestnek is fel kellett adnia a küzdelmet a nagyobb erők ellenében, sőt amikor a hadsereg jobbszárnyán mind nagyobb orosz erők fejlődtek fel, Dankl általános visszavonulást rendelt el. Hadvezetőségünk jóváhagyta ezt az intézkedést és a hadsereg a Tanev-folyótól északra csak addig tartott ki, amíg vonatai elvonultak, ami után valamennyi csapatával a Szán mögé húzódtok.

Bár az 1. hadsereg visszavonulásával a leMBERGI csatában résztvevő erőink balszárnya veszélybe jutott, a győzelem kivívása végett hadvezetőségünk nem szüntette meg a harcot, mivel a csata általában véve jól állott és mivel a déli szárnyról teljes sikereket ígérő jelentések érkeztek. Amíg tehát József Ferdinánd főherceg csapatai és a 4. hadsereg balszárnya visszatartotta az oroszokat, addig a Lemberg előtt küzdő hadseregek tovább támadtak és szept. 10-én is előre jutottak. Amikor azonban annak híre érkezett, hogy az ellenség nagy erővel *Bilgoraj-Tomasóv* felé nyomul elő, amikor a Dnyesztertől délre *Drohóbyc* felé (Szambor és Stryj között) is ellenséges oszlop közeledett s amikor *Sztaniszlau* alatt is orosz seregcsoport alakulásáról hoztak jelentést, szept. 12-én hadvezetőségünk félbeszakította a 2. leMBERGI csatát és elrendelte a visszavonulást a Szán-folyó mögé, még pedig azért, hogy a hadsereget további hadműveletekre alkalmas állapotban megtartsa.

A Visztulától le egészen a Dnyeszterig terjedő nagy csatában 14 szövetséges hadtest küzdött 16 oroszral szemlén, vagyis mivel az orosz hadtestek zászlóaljainak száma több volt mint a miénk, kereken készáz zászlóaljjal volt többjük az oroszoknak, mint nekünk. De nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy minden orosz hadtestnek egy egész lovas hadosztálya volt és hogy ezeken kívül is nagy lovas seregtestekkel

rendelkeztek. Ellenállásunk és sikereink értékét növeli, hogy az orosz hadosztályok háborúban tapasztalt tüzéségének másfélszer annyi ágyúja volt, mint a mi hadosztályainknak.

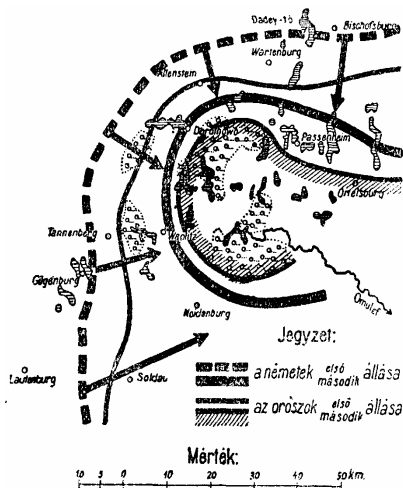
2. Kelet-poroszországi csaták. *A tannenbergi diadal.* (1914. aug. 27-30-ig.) Németország Kelet-Poroszország védelmére csupán négy hadtestet, egy lovashadosztályt és megfelelő erejű megszálló csapatokat vont össze a Visztulától keletre. Ha csak egy pillantást vetünk is a térképre, látjuk, hogy Kelet-Poroszország fekvése katonai tekintetben meglehetősen kedvezőtlen; kelet felé kiugró részét Vilna és Varsó felől könnyen közrefoghatták az oroszok. Egyedüli és már a természettől is erős védelmi vonal azoknak a tavaknak a sora, amely *Insterburg* és

Johannisburg, azután *Jóhannisburg* és *Eylau* között van. E vonal mentén csoportosultak tehát a német csapatok s északon még a Pregelnek *Inster* nevű kis folyócskája hosszában is védelemre készültek fel.

A harc azzal kezdődött, hogy az orosz lovasság aug. 2-án betört a határokon és mindent földig rombolt és égetett. Ezt követte aug. 17-én az 1. porosz hadtest győzelme *Eydtkuhnennél*.

Az orosz hadak fővezére *Nikólajevics Miklós* nagyherceg három hadsereget indított Németország ellen. Északon, Kovnótól nyugatra, a *Bennenkamff* vezette *Njemen-hadseregnek* Insterburg volt a célja; középen, Augusztov és Osoviec alól, egy gyengébb sereg Lyck felé tört előre; végül a nyolc hadtestre becsült és *Samsonov* tábornok vezette *Narev-hadsereg* Gilgenburg irányába akart tért nyerni. A németek helyzete semmikép sem volt irigylésreméltó, ha tudjuk, hogy a rendelkezésre álló 225,000 emberükből a megszállásokra szükséges erők leszámítása után csupán 140,000 maradt meg a hadműveletekre. E csekély erőnek kellett felvennie az élet-halál harcot az orosz nagyobb erőkkel, amelyeknek két nagyobbik csoportja, tudniillik az északi és a déli, külön-külön legalább is oly erős volt, mint a németek összevéve.

A német hadvezetőség előbb északon *Insterburgnál* kívánt szembe szállani az ellenséggel, míg a *Narev-hadsereg* föltartóztatását a *Sóldau-Neidewhurg-Ortelsburg* alatt hagyott kisebb erőkre bízta.

Aug. 20-án *Gawaiten-Walterkehmen-Gumbinnen* között véres, de sikeres csatákat vívtak a német hadtestek a velök szembekerülő nagyobb orosz erőkkel. Másnap azonban kitűnt, hogy az orosz Nartv-hadsereg a veszélyesebb, amely *Allensteinen* át a hátába juthat az északkeleten hadakozó összes német erőknek. Így történt, hogy a német fővezér ki akarta üríteni egész Kelet-Poroszországot és minden erejével a Visztula balpartján akarta bevárni az erősítéseket. Így azonban az orosz hadseregek Kelet-Poroszországban egyesülhettek volna. Ebben a válságos helyzetben nevezték ki a keleti német hadak fővezérévé *Hindenburg vezérezredest*, aki éles elméjével felismervén az egymástól távol álló ellenséges hadak gyengéjét, előbb az egyik, azután pedig a másik orosz hadseregére kívánt lesújtani. Az első csapás természetesen a déli, vagyis a Narev-hadsereget érte, amelyet nem megverni, hanem megsemmisíteni kívánt a nagy hadvezér azért, hogy megtisztítva és biztosítva a maga hátát, egész erejével a Njemen-hadseregre is lecsaphasson. Merész vállalkozását siker koronázta. Amíg *Rennenkampffal* szemben ugyanis csupán *Königsberg* őrserege, azután sorhadi lovasság és népfelkelés maradt, addig ő öt hadtesttel eléje vágott *Samsonov*nak, aki már ekkor *Allenstein* és *Osterode* felé tartott. *Hindenburg*, kinek csapatai csak lassan gyülekeztek, *Osterode* és *Allenstein* elé csupán egy honvéd gyalog hadosztályt állított fel azzal a paranccsal, hogy nagy erők elől északnyugatnak húzódjon vissza. Közben úgy csoportosultak a többi német erők, hogy az orosz déli szárnyat egy hadtest és egy honvéd gyalog hadosztály, az északit pedig két hadtest fogta körül. Egy hadtest volt a tartalék, melyet a fővezér ha kellett, bárhol is harcba vethetett. Amíg tehát a középen álló hadosztály maga után csalta az oroszokat, addig a szárnyakon álló hadtestek bekanyarodtak és az oroszokat a *Neidenburg*, *Waplitz*, *Dorothowo*, *Passenheim* és *Ortelsburg* közötti mocsaras, erdős és tavas területre összeszorították. Aug. 30-án teljes volt az oroszok veresége, mert 240,000 emberre becsült hadseregükből 70,000 elesett és megsebesült, százezer pedig a németek fogságába jutott. Maga *Samsonov* is a csatatéren lelte halálát. A németek vesztesége csupán 15,000 ember volt.

A goldapi csata. A *Bennenkampff* vezette *Njemen*-hadsereg, ahol *Nikolajevics* nagyherceg is tartózkodott, mindenütt pusztítva lassan nyomult előre Kelet-Poroszországban, nyilván azzal a szándékkal, hogy *Königsberget* vegye ostrom alá; lovassága *Braunsbergig* és *Heilsbergig* száguldott. De sem ennek, sem *Bennenkampff* nak, esze ágában sem volt segítségére sietni *Samsonov* hadseregének, sőt az *allensteini* katasztrófa hírére *Bennenkampff* *Tapiau-Angerburg-Margrabova* között megállott és védelemre rendezkedett be.

Hindenburg villámgyorsan átcsoportosította hadseregét s az

orosz állásoknak mind a két szárnyát kívánta megrohanni avégből, hogy az ellenséges hadat a tavakba szorítsa. A francia harcterről érkezett erősítésekkel hadereje kereken 175,000 főből állott az oroszok 250,000 emberével szemben. Amíg egy német tartalék hadtest a hadsereg tartalékával az orosz északi szárnyat kerülte meg és amíg egy-egy hadtest *Nordenburg*, *Angerburg* és *Lätzen* irányába tört előre, addig a jobbszárnyon *Goldaj*) felé, egy gárdacsapatokkal megerősített hadtest és sorhadi lovasság törtetett előre. A jobbszárny biztosítására *Lyck* határában honvéd csapatokat vontak össze a Lomzából és Osoviecből jövő orosz erők feltartóztatására. Az oroszok jobbszárnyuk állásait mindenütt megerősítették és ennek védelmére csekély erőket hagyván, csapataik zömét *Angerburg* és *Goldap* között összpontosították. Ennek ellenére a német csapatok csakhamar az oroszok fölé kerekedtek és ezeket szept. 11-ére *Goldayig* szorították vissza, úgy hogy csupán észak felé menekülhettek. Az orosz közép és jobbszárny észrevette a veszedelmet és még szept. 10-én elhagyta állásait s visszavonult Oroszországba! A csatában az oroszok 30,000 embert vesztek, ugyanennyi katonájuk és 150 ágyújuk pedig a németek kezére jutott. Hindenburg tehát két hét alatt olyan hadseregeket vert meg, melyeknek létszáma elérte a fél-milliót.

Az orosz hadsereg üldözése azonban nem sokáig tarthatott, mivel a német erők nagy részét délre, a Szán folyó mögé visszavonult osztrák és magyar hadseregek megsegítésére kellett rendelni. A hátramaradt csekély erők ezután egyrészt *Augusztov-Szuvalki*, másrészt *Komó-Jurburg* felé állottak fel és november végéig váltakozó szerencsével harcoltak az ellenük támadó orosz seregtestekkel.

3. Przemysl ostroma. Az oroszok első betörése Magyarországra. A szövetségesek harcai a Visztula balpartján és Nyugat-Galiciában és a Kárpátok hosszában. Ausztria és Magyarország fegyveres erejének a Szán mögé visszavonult hadseregei Przemysl várára támaszkodva heves és váltakozó szerencsével folyó harcokat vívtak mindaddig, míg a nagy orosz erők egészen Krakó alá való vonulásra kényszerítették. Ezzel egyidejűleg a *Badko Dimitriev* tábornok vezette orosz hadsereg *okt. 22-én Przemysl* várát fogta ostrom alá, amelynek védelmét (jobbára magyar csapatok) *Kuzmanek altábornagy* vezette. A megadásra való felszólítás után az oroszok rendszeres ostromhoz fogtak, ez azonban rengeteg ember feláldozása mellett is csúfos kudarccal végződött. Okt. 5-én kezdődött az általános roham s szakadatlanul tartott hetvenkét órán át!

Közben az oroszok több kozákhadosztállyal, némi gyalogsággal és tüzérséggel a *vereczkei*, *beszkidi*, *toronyai* és *kőrösmezei szorosokon* át betörték Magyarországra azért hogy a Galiciában hadakozó hadseregeik balszárnyát biztosítsák esetleges oldaltámadásaink ellen. A ma-

gyár határ, az uzsoki szorostól a román határig, majdnem teljesen szabadon állott, mivel a 380 kilométer hosszú vonalon szétszórta *Hofmann altábornagy* parancsnoksága alatt csupán *hat menet és 22 népfelkelő zászlóalj állott* (a népfelkelő zászlóaljak Werndl-fegyverekkel, jobbra felszerelés nélkül és polgári ruhában vonultak ki). A *Trexler* alezredes (Uzsok), *Buchmann* őrnagy (Vereczke) és *Bothmer báró* tábornok (Körösmező) vezette gyenge csoportok a nagy erővel szemben több napon át hősileg kitartottak, de végül visszavonultak az egész vonalon (Máramarosziget is elesett). Ebben a válságos helyzetben érkeztek be *Attems gróf* altábornagy és *Fleischmann* ezredes vezetése alatt a távolabb álló tartalékok, amelyek hosszú küzdelmek után *okt. 20-ára* kiűzték az oroszokat Magyarországból.

A második lemergi csata után az oroszok nem üldözték visszavonuló seregeinket oly módon, miként azt a győzelem teljes kiaknázása szükségessé tette volna. így vált lehetővé nagy szerencsénkre, hogy a nagy küzdelmekben kifáradt és megtizedelt csapataink rendeződtek és újra támadásba foghattak: Egyrészt a kelet-poroszországi, másrészt a francia harctérről hozott német erővel együtt szept. végén a szövetséges hadseregek a következőképpen állottak: a Warthe-folyótól majdnem Krakóig a *németek*, tőlük délre: a Visztula mindkét partján *Dankl*, azután *József Ferdinánd* főherceg, majd Gorlice-Szanok irányában *Boroevics*, végül Liskó- Szambor felé *Böhm-Ermolli*. A támadás az egész csata vonal hosszában indult meg (400 kilométer). így keletkeztek 1. a nyugat-galíciai és a Kárpátok menten vívott harcok, 2. a Hindenburg által Varsó és Ivangorod ellen intézett hadművelet és 3. fent északon a kelet-poroszországi ütközetek.

f Amíg Dankl a németek egy részével a Nidát érte el, addig József Ferdinánd főherceg és Boroevics igen nehéz harcok árán a Szánig jutottak, főlzabadították Przemyslt (okt. 10.) és vitézül kitartottak *Medyka* és *Félsztin* között. Nagy szerepe volt ebben a Böhm-Ermolli hadserege által a Kárpátokból végrehajtott oldaltámadásnak, amelynek legszebb haditénye a *Magiéra* (Sztary-Szambor körül) *magaslat* elfoglalása volt. Ekkor alakult meg a déli hadsereg Pflanzler-Baltin alatt, kinek parancsnoksága alá helyezték az uzsoki szorostól a román határig elszórt csapatokat. Amikor ezek is megerősödtek, támadásba fogtak és *Drohobyc-Stryj- Dolináig* jutottak; de okt. 22-én, engedve a nagy ellenséges erő nyomásának, visszahúzódtak a Kárpátok hegyeibe.

A Hindenburg által Ivangorod és Varsó ellen intézett hadművelet a következőképpen zajlott le. Amíg a *Szandomiernél* és *Ivangorodtól* délre átkelni óhajtó oroszok ellen Dankl lépett fel, addig Hindenburg Ivangorod és Varsó felé nyomult elő. Ez alatt az oroszok Varsó és Novo-Georgievsk körül roppant nagy erőket összpontosítottak avégből,

hogy a szövetségesek balszárnyát (Dankit és a hozzá tartozó németeket) körülfogják, szétverjék és így teljesen elkülönítsék az északabbra álló németektől. Nem volt tudomásuk arról, hogy Hindenburg a Warthetől délre nagy erőket vont össze. Hindenburg azonban megelőzte az oroszokat, mert eléjük vonult és *okt. 11-én* már Varsótól délre, az erődök alatt, *Blonie* és *Karcev* között csatához fejlődött. A nagy küzdelemben az oroszok Varsóból és Novo-Georgievszkból, később még Ivangorodból is Dankl ellen, folyton nagy erőket vetettek a harcba. Ezek végül is oly tömeggé váltak, hogy a szövetségesek veszélybe jutottak. Amikor a Galíciában és a Kárpátokban küzdő erőink sem támogathatták Hindenburgot az által, hogy támadásukkal Varsó és Ivangorod alól elvonják az orosz erők egy részét, a szövetséges hadak vezetősége már csak azért is elhatározta a visszavonulást (*okt. 20.*), hogy biztosítsa magának a cselekvés szabadságát. A mesterileg végrehajtott visszavonulás gyorsan ment végbe egészen a porosz határig, amiközben a szövetségesek minden utat és vasutat tökéletesen elromboltak avégből, hogy az üldözést megakadályozzák. Ez a hadművelet volt közvetlen oka annak, hogy a *Turka-Szambor-Medyka* között harcoló seregtesteinknek is vissza kellett húzódnium a Dunajec mögé. Közben természetesen Przemysit ismét sorsára hagyták, sőt még a kárpáti szorosokat is át kellett engedni az oroszoknak, akik az Erdős-Kárpátok egy részének déli előhegyei mentén is megvetették a lábukat. Ezzel a pillanattal ért tetőpontjára a feszültség a keleti harctéren és csekély kivétellel a gorlicei áttörésig tartott; ekkor jutottunk a legválóságosabb helyzetbe, mert elveszett egész Bukovina, Galícia legnagyobb része és nyitva állottak a Kárpátoknak Magyarországra vezető szoros útjai. De szabadon voltak a német határok is, mert Lengyelországnak a Visztulától nyugatra eső részeiben mi sem akadályozhatta meg az orosz gőzhenger előregördülését.

A most következő hadműveletek titáni mérkőzések voltak az orosz kolosszussal s ezekben a központi hatalmak vezérei a hadművészet mestereinek bizonyultak.

Szová kell tennünk Bukovina fölszabadítását is, amelyet déli kis részének kivételével az oroszok Magyarországra való betörésükkel egyidejűleg ugyancsak elfoglaltak. Ezekben a harcokban tűnt ki *Fischer Ede* csendőralezredes, ki csendőrökkel, népfelkelőkkel és felfegyverzett lakosokkal útját állta az oroszoknak. Okt. 21-én indultak meg itt a hadműveletek s *Csemovie* visszavételével végződtek. Ez a siker azonban múltó volt, mert amikor ellentámadást kezdtek az oroszok és északabbra álló seregeink is visszavonulni voltak kénytelenek, csapataink *nov. 27-én* kiűritették Bukovina fővárosát.

4. Küzdelmek Nyugat – Lengyelországban 1914 november és

december havában. A szövetséges hadvezetőségek tisztában voltak azzal, hogy Oroszország csak most fogja kifejteni teljes erejét és hogy Krakó és Thorn között következik be a döntés. Ennélfogva Németország szakadatlanul szállította csapatait nyugatról keletre és északkeletről is elvonta nélkülözhető erőit. Ausztria és Magyarország is itt összpontosította nélkülözhető seregteteit. Ide hozták József Ferdinánd főherceg seregének nagy részét és a Kárpátokból Böhm-Ermolli hadseregét. Vagyis Magyarország határainak védelmére csupán Boroevics és Pflanzler-Baltin maradt. November elején együtt voltak az erők.

A Kovnótól Kelet-Galiciáig álló orosz seregek ereje kereken 45 hadtestből, számtalan lovas és tartalék hadosztályból állott. Létszámuk elérte a két és fél milliót. Nikolajevics terve az volt, hogy amíg a Kelet-Poroszországban védekező csekélyebb német erőket nyugat felé szorítja s amíg a Kárpátok lábai mentén előrehaladó orosz erők Krakónál az osztrák és a magyar haderőt arcban és délről jobbszárnyában megtámadják, addig ő az orosz tömeggel legázolja a porosz határokra álló szövetségeseket. A nagy tömeg három oszlopban indult meg: az *északi* Kelet-Poroszország ellen és a Visztula mindkét partján *Thorn*-nak tartott (8-9 gyalog és 3 lovas hadtest), a legerősebb *középnak* *Lodzon* át *Novoradomszk* és azután még *Badomon*, *Kjelicén* át *Beuthen* volt a célja (2., 4., 5. és 9. hadsereg, összesen 25 hadtest). A *balszárny*, úgy, mint eddigelé, *Krakó* és a *Kárpátok ellen* támadt (3., 6., 7. és 8. hadsereg).

Hindenburg belátta, hogy a puszta védelemmel nem érhet el sikereket, hanem magához ragadva a kezdést, támadnia kell. Számításba vette, hogy a saját fürgén mozgó seregteteivel és Poroszország jól fejlett vasutainak segítségével az oldalába törhet a lomhán mozgó ellenséges oszlopok egyikének. Amíg a Kelet-Poroszországban *Below tábornok* vezetése alatt álló 8. hadseregnek és a Galiciában, valamint a Kárpátokban maradt osztrák és magyar seregteteknek szívós védelemre kellett szorítkozniuk, addig a *Thorn* és *Krakó* között álló seregtetekből három csoportot alakított. Közülök a *jobbszárny* Felső-Szil éziában, a *közép* Kreuzburg és Kolo, a *balszárny* pedig Gnesen és Thorn között csoportosult.¹ A *Mackensen* vezette balszárnyak jutott a legnehezebb feladat; ennek először is a Visztula mentén előretörő ellenséges oszlopot kellett visszavetnie, majd pedig délnek kanyarodva, az orosz közép sereg oldalába kellett törnie. Mackensen hadműveletét a Visztulától északra azok a német csapatok fedezték, amelyek *Thorn* és *Soldau* között vonultak fel.

Bár a Kelet-Poroszország védelmére rendelt erők északi csoportja

¹ Lásd a 63. oldalon a rajzot.

Eydkunennèi és *Stallwpônennèl* megverte az oroszokat, tekintettel az általános hadi helyzetre, lassan arra a területre húzódott vissza, amely a védelemre volt elkészítve. Az oroszok azután sem itt, sem délen *Johannesburgnál*, *Neideriburnnál*, *Soldaunil*, *Strasburgnil* és *Thornnál* egy tapodtat sem jutottak előre.

Közben Nyugat-Lengyelországban nagy események zajlottak le. Nov. 7-én a német lovasság Kólóról *Kutnóm* üzte az orosz lovasságot, Thorn őrserege pedig *Wloclaveknél* megállította az oroszokat. Ez alatt Mackensen serege felfejlődött és; nov. 13-án reárontott az orosz jobbszárnyra, megverte, elfogott belőle 30,000 embert, sőt még *Kutnón* át Loméra is viaszorította. Mackensen balszárnyra Varsó felé nemcsak hogy követte a megvert had egy részét, hanem meghiúsította azoknak az orosz erők elonyomulását, amelyek Mackensen balszárnyába akartak törni. Közben Mackensennek fősserege délnek kanyarodott, *Lodz* felé, ami által az oldalába jutott az itt haladó orosz seregtesteknek. Az orosz középső oszlop, amely Novoradomszk felé járt már, oly ellenállásra talált, hogy végül, tekintettel az általános helyzetre, *Lodzoxi* át a *Pilica* mögé volt kénytelen hátrálni. A hátrálás közben, amikor a németek be akarták keríteni az oroszokat, *Lodz* körül és ennek birtokáért roppant heves harcok kerekedtek, amelyekben az oroszok a szárnyakon és *Lodz* felé a középben is alkalmazott nagy erőkkal akarták magukhoz ragadni a győzelem pálmáját. Ezekben a harcokban kerítették be *Brzezawy* határában a *Scheffer-Boyadel* és *Látzmann* német tábornokok vezette seregtesteket, amelyek azonban tüneményes módon keresztülvágták magukat. A bekerítésre való kölcsönös törekvés egyidőre állásharcot eredményezett, de dec. 6-án az oroszok még idejében föladták *Lodztot* és nagyjában a *Bzura-Pilica-Nida folyók* mögé húzódtak vissza, ahol állásharcot kezdtek. A németek azonban nem hagyták abba a harcot, hanem *Lovic* körül állandóan támadták az oroszokat avégből, hogy áttörjék őket. Dec. 17-én *Lovic* is a németek kezére jutott, amiután a *Visztula* közén 1915 júliusáig csupán állásharc dúlt.

A nagy csatákban az oroszok 300,000 emberüket veszítették el és teljesen dugábadólt nagyarányú haditervük a hadművészetben felsőbb-ségben levő szövetségeseikkel szemben. A vereségek alapján ingatták meg az orosz fegyveres erőt, amelynek támasztópontjai most már csak a lengyelországi várak voltak.

Szétfoslott az antantnak az a nagy garral hirdetett reménysége, hogy mindent összemorzsol a *gőzhengernek* nevezett nagy orosz tömeg!

5. A *lapanov-limanovai* csata és az oroszok betörése Magyarországra. Említettük *Nikolajevicsnek* azt a tervét, hogy amíg a Kelet-Porosországban védekező csekélyebb német erőket nyugat felé szorítja s amíg a Varsó és *Ivangorod* alól előretörő orosz derékhad legázolja a

porosz határokon álló szövetségeseiket, addig a Kárpátok északi lábai mentén előrehaladó orosz erők Krakónál az osztrák és a magyar seregetesteket támadják meg és verik vissza.

Lássuk már most, hogy mi történt *Nyugat-Galiciában* és *Felső-Magyarország* ama részében, ahová az oroszok betörték.

A Eadko Dimitriev vezette 3. orosz hadsereg nyomon követte a Krakó alá visszahúzódó osztrák és magyar seregetesteket, még pedig úgy, hogy hadseregének egyik része a Visztulától északra, a másik ellenben ettől délre haladt előre. Magyarország felé, még pedig a *Tilici-hágótól* délkeletre, a *Brusilov* tábornok vezette 8. orosz hadsereg maradt meg. Ezekkel szemben: Krakó alatt német csapatokkal elegyes osztrák és magyar seregetestek (a *Ljubisics* tábornok vezette seregetestek és *Besser* tábornok német csapatai) készülődtek a harcra, míg a Kárpátok átjáróinak védelmezését a *Boroevics* vezette 3. hadseregünkre bízta. Ettől délkeletre, egyrészt még a Kárpátokban, másrészt Bukovinában, *Pflanzer-Baltin* hadserege következett. A Tili ci-hágó és a Krakó körül viaskodásra készülő csoportok közötti területen csapatok nem állottak sem a mi, sem pedig az ellenség részéről.

A *lajpanov-limanovai* igen véres csata abból a kölcsönös törekvésből keletkezett, hogy mindegyik fél a másiknak déli szárnyát kívánta bekeríteni (Tymbark, Dobra, Limanova, Kobila magaslat, Bajbrot stb.). A csata Lapanovnál indult meg, ahová hadvezetőségünk a Visztula északi partjáról is mind nagyobb erőket vont össze. A kölcsönös megkerülésre való törekvés közben Limanova tájára is áterjedt a harc (ide hozták a Hadffy altábornagy vezette kassai honvéd gyalog hadosztályt is), amialatt Eadko Dimitriev helyzete napról-napra annyira rosszabbodott, hogy Brusilov segítségére szorult. Brusilov a Kárpátokban álló seregetestekből mind több csapatot vont el és ezeket Limanova irányába a hátába irányította a mieinknek. Erre hadvezetőségünk *Luboténynél* (a Poprád mellett Magyarország határán) *Szurmay altábornagy* alatt új hadseregcsoportot alakított, amelynek Boroevics balszárnyával együtt (ez Bártfa alatt volt) *Neu-Sandec-Grybov-Gorlice-Jasló-Krosno* felé kellett támadnia. A zsákutcába jutott oroszok dec. 11-én abbahagyták a harcot, visszavonultak a *Dunajec* mögé, ahol állásharcot kezdtek.

A *Boroevics* vezette hadsereg északnak előretörő oszlopai, gyengeségük miatt, nem érhetek el nagyobb sikereket, sőt Magyarországra voltak kénytelenek visszahúzódnival az oroszok folyton szaporodó nagyobb erőivel szemben.

A mindvégig igen hevesen folyó csatának limanovai ütközetéből reánk nézve örök emlékezetűek maradnak azok a tusák, amelyekben

lóról leszállott magyar huszárok (9., 10. és 13. huszárezred) tündököltek őseiktől öröklött katonai erényeikkel. Itt lelte hősi halálát a 9. huszárezred parancsnoka *Muhr ezredes*, aki *Éljen a haza!* kiáltással vezette rohamra rettenthetlen huszárjait.

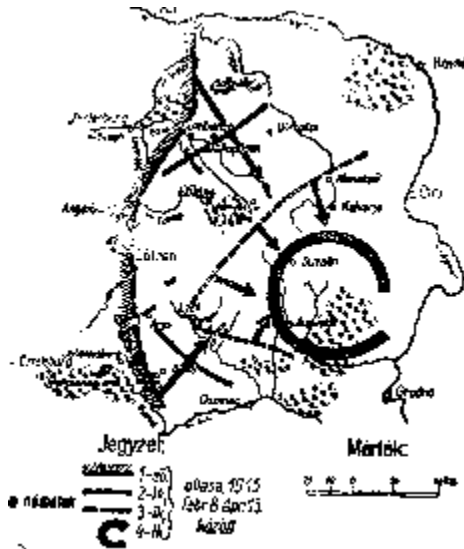
A *Tilici-hágótól az Uzsoki-szorosig terjedő szakaszon* Boroevicnak meglehetősen hosszú vonalon elosztott erői jó ideig tartották a kárpáti szorosokat. De végre Magyarországra voltak kénytelenek visszahúzódni. Az uzsoki szoroson kívül az oroszok birtokába jutott Magyarországnak az a része, mely Bártfától és Homonnától észak felé terül el. Amikor azonban Bruszilov mind több csapatát Limanova felé küldötte, Boroevic elérkezettnek látta a pillanatot, hogy kiverje az országból a betolakodókat. A támadásnak még más célja is volt, nevezetesen: megakadályozni Bruszilovot abban, hogy segítségére mehessen a Lapanovnál és Limanovánál szorongatott Kadko Dimitrievnek.

Legnagyobb jelentőségűek voltak a Zemplénben vívott harcok, ahol az oroszok a *Laborca* és *Ciróka* völgyében *Homonnáig* tódultak. Innen ugyanis az oldalába törhettek akár a Duklai-szorosnál, akár pedig az Uzsoki-hágónál védekező csapatainknak. Ennélfogva vissza kellett szorítani innen őket. Három oldalról rohanták meg az oroszokat, akik végül fejvesztetten menekültek Homonnáról és Szinnáról. December első hetében *Mezőlaborcot* is visszafoglaltuk. Sárosban *Bártfa* ugyancsak dec. első harmadának végén nemcsak hogy felszabadult az invázió alól, hanem csapataink Galiciában *Gribovot*, *Gorlicét* és *Duklát* is hatalmukba kerítették. *Liskó* és *Turka* felé azonban megakadtak hadműveleteink a nagyobb ellenséges erők miatt. *Uzokévt* mindvégig váltakozó szerencsével folyt a harc, úgy hogy dec. 26-án például már negyedszer foglalták vissza csapataink.

Az *Uzsoki-szorostól keletre eső vidéken* is állandóan hadakoztak az ellenfelek, ahol az oroszok Ung, Bereg és Máramaros megyét, valamint Bukovinát inkább politikai okokból kívánták elfoglalni. Hadvezetőségünk aránylag kisszámú csapatot bocsájtott a vezérek rendelkezésére, mert e mellékes harctér biztosítása végeit nem hanyagolhatta el a nyugati fontosabb területeket. Ami azonban a csapatok számában és felszerelésében hiányzott, azt pótolták katonáink odaadással, szívósággal s a bátorságnak és önfeláldozásnak csodás nyilatkozásával, vezetőik pedig bámulatraméltó taktikai okossággal. A hónapokon át tartó védelmet csoportokra bízták, ezek a szaggatott területen célszerűbben voltak alkalmazhatók. Itt különösen a *Hofmann altábornagy* vezette csoport tűnt ki. – *Bukovinában* Csernovicnak november végén történt kiürítése után csapataink a tartomány déli részébe vonultak vissza s azt a *Szucava-folyó* mentén elzárták az oroszok elől, kiknek minden előretörése a folyó völgyének hosszában összeomlott.

6. A mazuri diadal. A Kelet-Poroszország védelmére rendelt Below-hadsereg, tekintettel az általános hadi helyzetre és folyton szorongatva az orosz nagyobb erők által, 1914 nov. végén *Oriélsburgra*, *Johannisburgm*, a *Mazuri-tavakhoz*, az *Angerapp* és az *Inder* folyók mentére húzódott vissza. Balszárnya *Tilsitre* támaszkodott. A hosszú vonalat csekély és jobbára honvédségből és népfelkelőkből alakított csapatok védelmezték.

Az annak idején Goldapnál megvert Njemen-hadsereg az orosz várak oltalma alatt újraalakult és 1914 novemberében, 8-9 hadtesttel, vagyis kereken 200,000 emberrel *Sievers* tábornok parancsnoksága

alatt részt vett az általános orosz offenzívában, anélkül azonban, hogy érdemleges sikereket ért volna el. Később, hogy a Nyugat-Lengyelországban hadakozó orosz hadseregeket lélegzethez juttassák, az orosz fővezérlet előnyomulásra adott parancsot Sieversnek. Ez lassan benyomult Poroszországba és január végén *Johannisburgtól Tilsitig*, nagy ívben körülfogta a németek állásait. Mivel pedig minden további támadási kísérlete kudarcot vallott, seregtesteit a védelemre utasította és téli szállásokra rendelte. Hindenburg az oroszok tétlenségét felhasználva, villámgyorsan rajtaütött Sievers seregén és ezt teljesen megsemmisítette.

A mesterileg végrehajtott hadművelethez szükséges erőket a legnagyobb gyorsasággal és titokban egyesítették a *Mazuri-tavak* alkotta vonal északi és déli végpontjai mögött. Hindenburg terve az volt, hogy

az orosz szárnyakat összeroppantja és azután az egész ellenséges hadsereget a *Lyck és Augusztov* között levő mocsaras erdőkbe szorítja.

Délen, *Johannisburgnál*, *Below* gyalogsági tábornok serege gyülekezett, északon, nem messze *Tilsittől* pedig *Eichhorn* vezérezredez vezette a támadó német sereget. A nagy havazások nagyon megnehezítették a csapatok mozdulatait, de a tél mégis hasznára vált a németeknek, mert az oroszok teljes biztonságban érezték magukat kényelmesen berendezett téli szállásaikban. A német jobbszárny *febr. 7-én* indult meg *Ortelburgból* és az erősen behavazott *johannisburgi* erdősegen át rajtaütött a *Pisseck* folyócska mentén álló orosz előőrsökön, majd *Biallaa* és *Aryson* át *Lyck* felé tört. *Eichhorn febr. 8-án* rohanta meg az északi orosz szárnyat és ezt délkelet felé üzte. Bár az oroszok a *Schoreller-erdőnél* szembe fordultak vele és vitézül verekedtek, nem sokáig tarthaták magukat a győzelmes németekkel szemben és *Wirballen* felé menekültek. Amíg a futó had egy része *Kovná* falai alatt keresett menekülést, addig a tömeg már csak délnek, *Mariamból* felé szaladhatott. Csak most indult meg a honvédségből és népfelkelésből alakított német közép, irányát *Gumbinnennek* és *Góldaynak* vévén. Itt is kiugrasztották az oroszokat árkaikból, akik *Kalvarja* felé szaladtak. *Lyck* alatt, hol a vidék apró kis folyócskáival a védelemre igen alkalmas, az oroszok megállottak és kétségbeesett harchoz fogtak. A *febr. 12-14-én* vívott véres tusák eredménye az volt, hogy az oroszok vesztükre *Augusztov* és *Suvalki* alá menekültek, mivel *Below* szélső jobbszárnya kelet felé tartva, most már elálította a *Grodnóba*, vezető utakat is. Bár *Osoviecből*, *Grodnóból* és *Olitából* orosz segítő csapatok törtek előre, a katasztrófát nem hárihatták el és *Sievers* hadserege az augusztovi erdőben teljesen tönkrement. *Hadifogságba jutott százezernél több orosz katona, 800 ágyú 'pedig zsákmányul esett.* Csak most eszmélt fel az orosz hadvezetőség és nyakrafőre támadást kezdett előbb *Augusztovnkí* és *Lycknél*, később pedig a *Njemen*-menti erősségekből. Bár déli oszlopuk *Lyck* alá is eljutott, sikereket nem érhetett el, sőt összes erőiket vereség érte, ami után a *Bóbnig* és a *N Jemenig* húzódtak vissza. *Olita* védői most tanulták meg legelőször félni a német ágyukat.

Némileg visszafizettek az oroszok azzal, hogy *márc. 18-án Memelt* fölprédálták, de a *Tilsit* elleni hasonló kísérletük már csütörtököt mondott.

Itt említjük meg az oroszok *Mlawa* és *Willenberg* elleni vállalkozását, ami a *Prasznyisz* körüli makacs harcokra vezetett. Itt is az oroszok voltak kénytelenek véres fejjei végre is állásharcot kezdeni.

7. A kárpáti téli csata (1915 március és április). 1915 elején az orosz haderők legnagyobb részét Galiciába szállították, hogy kiköszörüljék azt a csorbát, melyet Nyugat-Lengyelországban ejtettek rajtuk a szövetségesek. Egész Galiciára vágytak, hogy az elvesztett lengyelországi

részek fejében zálogra tegyenek szert, szorongassák és esetleg elárasszák Magyarországot, a központi hatalmaknak ezt a valóságos magtárát. A politikai háttér az volt, hogy a siker esetén a Balkán-államokat is háborúba rántani remélték.

A csata a szó szoros értelmében *a hadtörténelem legnagyobb téli csatája volt*. A legnagyobb volt, mivel oly összefüggő hosszú vonalon vívták, aminőn még soha, mivel majdnem teljes négy héten át viaskodtak egymással az ellenfelek és mivel az éjjel és nappal majdnem szakadatlanul tartó küzdelmekben milliónyi hadseregek intéztek példátlan hősiességgel rohamokat egymás ellen.

Az események az 50, sőt néhol 100 kilométer széles Kárpátokban és azután előhegyeiknek tetőin zajlottak le, még pedig a *Tilici-hágótól* egészen a *Csernovicig* terjedő 380 kilométer hosszú csatavonalon. A területnek három egymástól lényegesen elütő része van. Az első, a *Tiliei-hágótól Lophovig*, még pedig Magyarország területén, ahol a harcok zajlottak le, a hadműveletekre a legalkalmasabb. E hegyvidék lényege azonos a budai és a pilisi hegyekkel; sehol sem akadályozza az összefüggő csatavonalak kialakulását, nagy seregtettek harchoz fejlődését. A második a *lopkovi szoros* és a *Lomnica folyócska* közötti terület. Középhegység borítja, északkeleti fele alacsonyabb, a déli pedig itt-ott eléri még az 1400 m magasságot is. Zordon hegláncolatok és hegykúpok össze-visszasága; itt csakis a szoros utak mentén és ezek birtokáért fejlődhetnek ki egymástól többé-kevésbbé elkülönített és éppen ezért a védőre nézve a megkerülés veszedelmével egybekötött harcok. A megerőltetések, az éghajlat zordonsága, valamint azok a nehézségek, melyekkel a csapatok szükségleteinek elegendő mértékben való beszerzése és elszállítása járnak, gyakran elkerülhetetlenné teszik a nagy fáradalmakat és nélkülözéseket. A magaslati különbségek legyőzése időrabló és megerőltető; a kevés, többnyire meredek és keskeny út a mozgás szabadságát korlátozza; némely területen egyedül a gyalogság juthat fel a tetőkre; még külön hegyi felszerelésre is van szükség; a magaslatok birtokáért való törekvés az erők szétforgácsolására vezet; a támadónak olyan részletsikerekre nyílik alkalom, amelyek gyakran az egész harcot eldöntik. A döntő csata általában nem összefüggő ütközet, hanem elkülönített részletharcokra oszlik. A harmadik része a csatavonalnak keleten, közvetlenül a határ mentén, kis területen dombvidék, beljebb a Dnyeszter és a Pruth között pedig oly fenföld, melyet árkok, szakadékok, meredek partok közé szorított kisebb és nagyobb folyóvizek, azután még mocsarak, vizenyős területek tarkítanak. Az utakon kívül a járás korlátolt. A csata egész területére nézve még csak annyit jegyzünk meg, hogy az évszak zordonsága fokozta a fáradalmakat, a nélkülözéseket és a hadműveleteket korlátozó akadályokat.

A csatában – még pedig a balszárnytól a jobbszárny felé haladva – a *Boroevics*, a *Böhm-Ermolli*, a *Linsingen* vezette *délnémet és a Pflanzler-Baltin által vezetett hadseregek vettek részt*. A csatára nézve nevezetes, hogy nyugatról, a *Tüid-hágótól* kezdve, kelet felé fokozatosan fejlődött ki. Vagyis a döntést kereső támadások előbb *Zboró* felé irányultak, azután az *Ondava*, majd a *Labore* és *Virava* völgyében indultak meg az oroszok részéről. Ezeket követték a *Lupkovi-* és az *uzsoki-szorosnál* és a *Stryj* és az *Opor* felső folyása mentén végrehajtott támadások.

A csata igazában már *február hónap végével* kezdődött akkor, mikor mi fogtunk támadáshoz. A védekező oroszok azonban márc. 12-én ellentámadásba mentek át, még pedig az egész csata vonalán. Éjjel-nappal szakadatlanul folyt a küzdelem. A Dnyesztertől délre is meghorhanták állásainkat avégből, hogy Kolomea felé áttörjék. A több napra terjedő elkeseredett és a támadó félre nézve nagy veszteségekkel járó harcok azonban az egész vonalon az oroszok vereségével végződtek. Kudarcot vallott az az igyekezetük is, hogy a hatalmas hegység döntő fontosságú pontjait birtokukba kerítsék. E támadások után, kimerülés miatt márc. 18-áig rövid szünet állott be, amely napon az oroszok *Bali-gródnkl* és az *Uzsoki-szorosától* északra, nemkülönbén Délkelet-Galiciában *Nadvornától* északra megint nagy erővel rátámadtak csatavonalunkra, anélkül azonban, hogy eredményt értek volna el. Balul ütött ki *Nadvornánál* még a márc. 20-án megkísérelt éjjeli támadásuk is.

Ezek a harcok azonban csak bevezetői voltak annak az óriási küzdelemnek, amely ezután kerekedett a Kárpátok nyugati szakaszán, amikor az oroszok arcvonaluk más részén nélkülözhető erőiket egyesítették, hogy nagy veszteségük árán is, de áttörjék állásainkat. Legelőször hatalmas csapást mértek a *Dukhi-horpadás* mentén álló csatavonalunkra, ahol ők már január óta a tetőkön állottak s ahol stratégiai okokból is tamadniok kellett. Roppant nagy erőket vetettek harcba, amelyek napokon át éjjel-nappal küzdöttek. Márc. 26-áig tartott a véres küzdelem azért, hogy *Bánfa* és *Eperjes* felé tért nyerjenek. Minthogy ez azonban nem sikerült, a támadások keletre, az *Ondava* és a *Labore* völgyét kísérő magaslatokra terelődtek át.

Márc. 27-én kezdődött a *Bányavölgy* és a *Laborcrév* körüli viaskodás. Ennek harmadik napján már *Uzsoknál* is éjjeli harcokra került a dolog. Márc. 30-án *Lupkov* és *Uzsok* között, még pedig az egész vonalon, csaptak össze az ellenfelek. Most, miután a Przemysl alól felszabadult erők is rendelkezésére állottak, kezdődött meg a döntő küzdelem a *Labore völgyében* és ettől keletre *Lupkov-Szmolnik-Cisna-Kalnica-Berechy grn.-Uzsok* vonalán. Április 3-án adtuk föl az ellenséges csatavonalba jó előre be vágódó ama csata vonalunkát, mely *Lupkov* és *Uzsok* között terült el (az előbb mondott helységek). Ápr. 4-én indult meg a

csatavonal e részének legfontosabb pontján, a *Virava völgyét* kísérő magaslatokon az ellentámadásunk s fényes eredménnyel végződött: az oroszok megszüntették további támadásaikat. Bár méo- ezután is voltak harcok a lupkov-uzsoki vonalon, ápr. 10-én már *Tuchólkánkl* kerekedett heves harc, melyben a német hadsereg erői oly magaslatot foglaltak el, melynek birtokáért már febr. 5-ike óta folyt a viaskodás váltakozó szerencsével. Ugyanekkor az *Opor völgyében* is egymásnak támadtak az ellenfelek. Az uzsoki tetőkön három napon át tombolt a harc, melynek utolsó fölvonását ápr. 14-én a *19. és 26. magyar gyalogezred* hősiei támadása zárta le. Ettől a naptól kezdve az egész vonalon ellanyhult a harc.

A *Viskov-Otynia-Zaleszczyki-Dnyeszter* vonalon álló csatavonalunk szélső jobbszárnyának eseményei a következők:

A márc. 25-éig tartó szünetet 26-án harci láрма váltotta föl, amikor is csapataink *Zaleszczykitől* délre az oroszoknak tizenegy támaszt ó-pontját foglalták el. Másnap Csernovictől északkeletre a határig vetették vissza őket.

29-én következett el az oroszoknak az a merész megkerülési kísérlete, mellyel *Zaleszczykitől* keletre áttörve a *Dnyeszteren*, csapataink hátába óhajtottak jutni. Kísérletük azonban kudarcot vallott. Ápr. 2-án a határ mentén, a *Dnyeszter* és a *Pruth* között, saját erőnket jóval meghaladó csapatokkal ellentámadást intéztek ellenünk az oroszok, tíz- és tizenötösoros tömegekben indulván rohamra. A vérbe fulladt ütközet után futva menekültek vissza országukba. Ápr. 5-én megisméltették az oroszok *Zaleszczykitől* keletre *Uscie-Biskupienél* hadállásaink elleni megkerülésüket. E nagy erőekkel végrehajtott hadi vállalatuk is balul ütött ki. Ép így járt a 6-án *Otyniánúú* végrehajtott támadásuk.

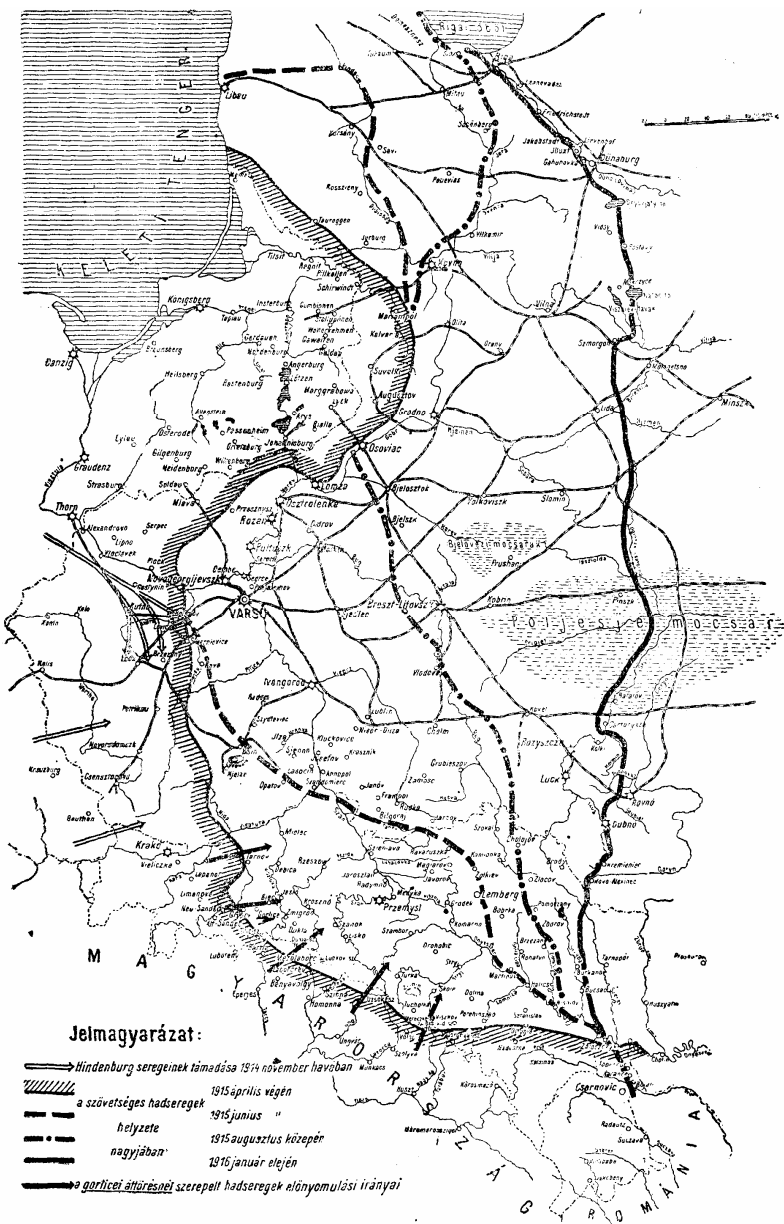
A nagy csata után arcvonalunk főbb pontjai a következők voltak: *Zboró, Sztropkó, Virava, Telepoc, Zéllő, a cisna-baligródi országút, Ju-hászslak, Patakófalú, az Uzsoki-szoros, a Tuchólkától északra fekvő magaslatok, Szlavszko, Bozanka, Viszkov, Otynia, Zaleszczyki* és a *Dnyeszter mente* egész az orosz határig. Az egy hónapig tartó, nagy erőekkel végrehajtott orosz támadás eredménye tehát az volt, hogy csatavonalunk néhány kilométerrel hátrább szorult. Azok a harcok, amelyek még itt-ott utóbb zajlottak le, utolsó föllobbanásai voltak annak a nagy küzdelemnek, amelyben a támadót – szövetségeseinek híresztelése szerint - emberekben félmilliót megközelítő veszteség érte! Vérbe fulladt tehát a támadás, mely különösen *Przemysl* elestével nagy reményekkel indult meg. A kimerítés taktikája és a lépésről-lépésre való hátrálással kapcsolatos szívós védelmi harc fényesen bevált s a győzelem, amelyben a szövetségeseink oszthatatlan dicsőséget szereztek, nemcsak azért volt fontos,

mivel megállították az orosz tömegeket, hanem mert ez volt biztos záloga a május havában végrehajtott gorlicei áttörés sikerének.

8. A gorlicei áttörés (1915 május 2). 1915 április végén az ellenfelek csatavonalát a vázlat mutatja. A szövetségesek haderői tetemesen megerősödtek. Elhatározták, hogy a Dunajec középső folyása mentén áttörik az oroszok csatavonalát, majd felgöngyölvén ezeknek a Kárpátokban jó mélyen álló seregtesteit, fölszabadítják Galíciát az idegen járom alól, sőt megvetik még alapját azoknak a hadműveleteknek, amelyekkel q, kegyelemdöfést óhatják megadni az orosz kolosszusnak. Nagy titokban összpontosították tehát Krakó környékén az erőket, köztük a Mackensen vezette 11. német hadsereget is. Az áttörésnél a balszárnyon, *Tarnaimál*, József Ferdinánd főherceg állott, melléje csatlakoztak dél felé: a 11. német hadsereg, Boroevics, Böhm-Ermohi, Linsingen és Pflanzler-Baltin hadseregei. A Visztulától északra, a Nida mentén Danki állott őrt. A szemben álló ellenséges hadseregek vezetői Eadko Dimitriev, Bruszilov és Ivanov voltak. Az oroszok a természetből is erős állásaikat a tábori erődítés szabályai szerint és minden rendelkezésre álló eszközökkel megerősítették. A védővonalak három sorban következtek egymás mögött; a Viszloka folyó volt a második fő védelmi vonal.

Az oroszok Pflanzler-Baltin részéről várták a támadást. Ámde amíg ez, valamint a Visztulától északra Danki tüntetett és a Magyarországon álló többi hadsereg élénk tűzérségi harcot kezdett, addig a fő-támadást Mackensen és József Ferdinánd főherceg hajtották végre *Gorlicénél május hó 2-án*. A rohamot május 1-én és 2-án délelőtt eget és földet rázó pergőtűz előzte meg, úgy, hogy az oroszok képtelenek voltak ellenállani a szövetségesek gyalogságának, amely már *május 2-án estére 16 kilométer szélességben* (a Biala melletti *Cieszkomce*, *Gorlice* és *Malastov* között) és négy kilométer mélységben áttörte az ellenséges vonalakat. Már az első napon 20,000 orosz esett foglyul. Május 3-án a szövetségesek ismét tért nyertek, ami közben azonban *Biectől* nyugatra, azután *Stavocinnél* és *Bannenél* a 847 m magas *Vatkova-hegy* birtokáért heves harcok kerekedtek. Másnap a Viszlokától nyugatra épített állásaikat veszítették el az oroszok, noha hirtelenében előrántott tartalékaikkal több helyen ellentámadásokat kíséreltek meg. Május 5-én reggel az oroszok már ellenállás nélkül kelet felé özönlöttek vissza. Nem tarthatták magukat és ugyané napon hátrálni kezdtek azok az ellenséges erők is, amelyek a Visztulától északra a Nida folyó mentén, délen pedig a Kárpátokban állottak eddigelé. (Kemény harcokat vívtak: a 3., 2. hadsereg és a Szurmay vezette csoport az Uzsoki-szoros és Beskó között.)

Május 9-re Eadko Dimitriev veresége teljes volt. A május 2-ika óta elfogott oroszok száma ekkor már 130,000-re, a zsákmány pedig

100 ágyura és 300 gépfegyverre emelkedett. Megmaradt csapatai a Szán mögé menekültek, hogy Przemysl várára támaszkodva, újra ellenállást fejtsenek ki az időközben összegyűjtött tartalékok segítségével. A szövetséges hadseregek közül József Ferdinánd a *Szán alsó folyása* felé, Mackensen *Jaroslaw*, Boroevics *Przemysl*, Böhm-Ermolli *Szambor*, Linsingen pedig *Stryj* és *Drohobic* alá törekedett. Nagy küzdelmek keletkeztek. Ezeket a következőképpen csoportosíthatjuk:

a *przemysli csata* május 12-től június 11-éig;

Linsingen küzdelmei *Stryj körül* május 24-től június 3-áig;

csata a *Pruth* és a *Dnyeszter* mentén június 4-től 15-éig;

áttörés *Moseiszka* és *Lubacov* között június 12-15-ike között;

csata a *Grodek* és *Magierov* közötti térségen június 16-19-én és végül

a *lebergi csata* június 20-22-én.

A *Szánok* és *Bzeczów* közötti vereségük után az oroszok május 12-én gyorsan visszavonultak, hogy tartalékaik beérkeztével nagy ellentámadást kezdjenek. Oltalmat nyújtó védővonaluk, északról délfelé, a következő volt: *Szandomiere* (a *Visztula* balpartján), *Bozvadov*, *Jaroslaw*, *Badymnó*, *Przemysl* (mind a négy a Szán mentén), azután *Husakov* és *Krukiniece* (Przemysl és Szambor között), *Stryj*, *Dolina* és *Perehinszkó*. Számításukat azonban áthúzták a szövetségesek, gyorsan követve ellenségeiket. Május 14. és 16-án a német gárda, 6. hadtestünkkel Jaroslawnál megrohanta a hídfőt, átkelt a Szán balpartjára és erős támasztópontot készített jövőendő hadműveletei számára. Ugyanígy jártak az oroszok *Szaniavánél* is. Ugyancsak gyorsan nyomult előre Boroevics; balszárnya május 14-én *Olszanyt* (Przemysltől délnyugatra), jobbszárnya pedig *Huszakovot* (Przemystől délkeletre) érte el. A 2. hadsereg sem maradt hátra, hanem május 14-én *Szamborba*, vonult be.

A csapatok pihenése és az utánpótlások rendezése végett május 24-ig hadműveleti szünet állott be, amely után 25-én *Badymnónál* véres harc árán átjutottak a szövetségesek a Szán jobbpartjára és miután Mackensen hadai *Laszkóig* és *Lapatovig* nyomultak elő, Boroevics pedig *Huszakovnál* ragadta torkon az ellenséget, a Przemysl körüli gyűrű mind szűkebbre szorult. Noha északon, a *Lubacovka-patak* mentéről, az oroszok igen nagy erővel szakadatlanul heves ellentámadásokat intéztek, május 31-én, amikor nehéz tüzérségünk is megérkezett, megkezdődött Przemysl ostroma. A vár *június 3-án hajnalban* esett el. Ezzel véget ért a przemysli csata.

Linsingen hadseregéből május 26-án Hofmann hadteste *Dolinát* foglalta el; Bothmer csoportja a 38. honvéd gyalog hadosztállyal *Stryj* előtt, Szurmay pedig *Drohobicnal* (Gaje) verte meg az oroszokat. A kerekedett árokharcban az oroszok Hofmann hadtestét akarták megró-

hanni, avégből, hogy ezt visszaszorítva, felgöngyöljék Linsingen hadseregét. Ámde megakadályozták ezt egyrészt Hofmann csapatai, másrészt Pflanzler-Baltin balszárnyának támadása *Majdannál* (Perehinszko mellett). Közben Bothmer csoportja hatalmába kerítette *Stryjt* (máj. 31.), Szurmay pedig kivétvén az oroszokat Drohobycztól északra épített állásaikból, *Kolodruby* és *Mikóljajov* felé (mindkettő Lembergől délre a Dnyeszter mellett) tört előre. Eme sikereink ellensúlyozására az oroszok ismét Pflanzler-Baltinra támadtak *Nadvnánál* (május 1-2.), ami közben *Sadzavhánál* (Kolomeától nyugatra) a Pruth déli patryára is átjutottak. Ebben a pillanatban kellett délnek fordulnia Linsingen jobbszárnyának, hogy megsegítse a szorongatott Pflanzler-Baltint, vagyis kifejlődött a Pruth és a Dnyeszter-menti nagy csata.

Pflanzler-Baltin, hogy a *Perenyziny* és *Mlodiaivnig* (Kolomeától északra) visszaszorított középén segítsen, a Perehinszkonál és Majdannál álló balszárnyát rendelte támadásra, amiben Hofmann csoportja is segítségére volt annyiban, hogy a halics-jezupoli hídfő felé előretört és Sztaniszlaut is elfoglalta. Ezt a hadműveletet fedezte Szurmay, ki *Zuravnónkj* (Martinovtól északra) visszanyomta az oroszokat a Dnyeszter balpartjára és a (Gnila-Lipával párhuzamos) *Svir* folyóig jutott. E sikerekre Pflanzler-Baltin általános támadást rendelt (jún. 7.), amelynek folyamán az oroszokat a Dnyeszterig vetették vissza, úgy, hogy jobbszárnyunk lovassága *Chotin* alatt is fölbukkant. Ellensúlyozásul az oroszok Linsingenre vetették magukat, akit nagy erőikkel visszanyomtak ugyan (Szurmay hátrálása a Dnyeszter mögé), de nagyobb sikereket nem érhettek el, mivel közben a szövetségesek Moszciskánál és Lubacovkánál áttörték az ellenséges csata vonalat.

A Przemysl alól elűzött oroszok Moszciska és Lubacovka között szembefordultak velünk és erős állásaikban bízva, utunkat akarták állni. Ámde Mackensen serege Szieniavánál nyert tért, Böhm-Ermolli pedig a *Javorom, országút* mentén kétszer (jún. 13. és 14.) áttörte az ellenséges csatavonalat és visszavonulásra kényszerítette az oroszokat. Jún. 16-19-ön vívták meg az ellenfelek a *grodek-magierovi csatát*, amelyben ismét az oroszokat érte vereség.

9. Lemberg visszafoglalása (1915. június 22.). Amíg József Ferdinánd főherceg és a Visztulától északra harcoló seregtesteink az előttük álló oroszokat szorították vissza, addig Mackensen, Böhm-Ermolli és Linsingen *Lemherg visszafoglalását* tűzték ki célul. Az oroszok mindenünnen nagy erőket vontak össze, hogy el ne ragadják tőlük e várost, melyet már bekebeleztek az orosz birodalomba s amelyet politikai okokból is minden áron meg akartak tartani. E végre a háború elején még általunk csupán hevenyében épített erősségeket (Szokolniki, Ezerna-Polszka és Brzuchovice) kiépítették, sőt a várostól délre emelkedő ma-

gaslatokon is sáncokat építettek, Mikolajovnál hídfőt alkottak, északon pedig ugyancsak megerősítették a terepet *Kulikov*, *Zolkiev* és *Bavaruszka* között.

A szövetségesek jún. 20-án értek az orosz állások elé, ahol nagy ellenállásra találtak. A Böhm-Ermolli vezette hadsereg főtámadását *Kulikov* (Lembergől északra), Mackensen pedig *Zolkiev* ellen hajtotta végre, míg Linsingennek dél felől kellett előretörnnie. Amíg ez a hadsereg *Zydacovnál* és *Zuravnónál* (mindkettő Stryjtól keletre) átjutott a Dnyeszter balpartjára, addig (jún. 21) Böhm-Ermolli hadseregének jobbszárnya *Pustomytyml* (Lembergől délre) áttörte az oroszok állásait, közepe Lemberg erősségei alá küzdötte magát, balszárnya pedig *Kulikov*nak tartott. Mackensen, aki előzőleg *Ravaruszkátt* ejtette hatalmába most *Glinszkónál* (*Zolkiev* előtt) nyert tért a nagyobb erejű ellenséggel szemben. Június 22-én, amikor nehéz tüzérségünk löni kezdte az erődöket, amikor a németek *Kulikov*ot hatalmukba kerítették s amikor *Rzerna-Polszkát* is elragadták csapataink, az oroszok feladták a küzdelmet, kitarokodtak Lembergől, ahová Böhm-Ermolli vonult be győztesen. Hiába kicsinyítették az ellenséges államok sajtói a szövetségesek sikereit, mert *A* visszavonulás ténye igazolta, hogy ki volt a győztes!

A szövetségesek győzelme azonban messzebbre is hatott. Oroszország állítólag a Dardanellákat ostromló angolok és franciák megsegítésére Besszarábiában 150,000 főnyi haderőt vont össze, hogy ezt Konstantinápoly közelében partra tegye. Amikor azonban az orosz hadak helyzete napról-napra rosszabbodott Galíciában, lemondtak konstantinápolyi tervükről és a hadsereg legnagyobb részét Bukovinába szállították, a hol Pflanzler-Baltin hadseregére támadtak. Ez egy időre engedett a nagy erő nyomásának, de június derekán a Dnyeszter északi partjára szorította vissza az oroszokat.

Lemberg visszahódítása után a szövetségesek nem dugták hüvelybe kardjukat, hanem nyomon követték a hátráló ellenséget. Woysch, aki Ivangorodnak tartott, júl. 2-án *Sjennot* és *Ilzat* érte el, József Ferdinánd főherceg és Mackensen a Visztula és a Vieprz közén *Josefov-Krasznik-Turobin* alá ért; innen keletre *Zamoso* alatt Linsingen csapatai jártak, a jobbszárny seregtestei pedig ugyanezen időben *Szokalt* és a *Zlota-Lipát* érték el. Északon az oroszok lépésről-lépésre hátráltak a szövetségesek elől; a *Zlota-Lipánál* és a *Dnyeszter* alsó folyása mentén szívósan védekeztek és kitartottak állásaikban.

Az ellenfelek általános hadi helyzetét az mutatja, hogy a szövetségesek déli csoportja oldalába jutott a Varsó körül álló orosz középnek, amelynek helyzete már azért is veszélyes volt, mivel Kelet-Poroszországból a német hadak *Bjelosztok* és *Breszt-Litovszk* irányába törhettek. Méltán meghökkent az orosz vezetőség akkor, mikor fönt északon,

Kurlandban, *Liban* eleste után a németek *Mitau* felé is tért nyertek és amikor a franciák és angolok tehetetlensége következtében sehonnan sem ígérkezett segítség e válságos időszakban. Vagyis a háború első éve azzal zárult le az oroszok számára, hogy a győzelem biztos tudatában felfegyverzett és sok millió emberből alakított fegyveres erőikből hiába áldoztak fel roppant nagy tömegeket, sőt mi több, vereség érte őket az egész vonalon; az autant nyugati hatalmasságai által dédelgetett gőzhenger nemcsak hogy megállott, hanem úgy összetörött, hogy érdemleges munkára hosszú időre alkalmatlanná vált.

10. Lengyelország és Kurland meghódítása. A szövetséges hadseregek július közepén kezdték meg a hadműveleteket azzal a céllal, hogy átkarolják a lengyelországi várak oltalma alatt összeszorult orosz hadsereget. A nagyarányú tervet három hadseregcsoport hajtotta végre (lásd a rajzot). Északon *Hindenburg* irányította a hadműveleteket, kinek *Below*, *Eichhorn*, *Scholtz* és *Gallwitz* voltak alárendelve. A közéfen *Lipót bajor herceg* *Woyrschnél* nyomult előre, míg délen *Mackensen* rendelkezett: *József Ferdinánd főherceg*, *Linsingen* és *Puchallo* hadseregeivel. A jobbszárny biztosítása *Böhm-Ermolli*, *Bothmer* és *Pflanzer-Baltin* hadseregeire hárult, kiknek nem annyira a támadás, mint inkább a védelem jutott osztályrészül.

Hindenburg hadseregcsoportjában *Below*, kinél a német lovasság zöme volt, balszárnyával júl. 14-én *Kursanyánál* átkelt a *Windaun* és miután 18-án megverte az oroszokat, 19-én *Tukkumot* és *Windaute* foglalta el. Aug. 1-én már *Mitau* alatt és az *Aa* folyó mentén bukkantak fel a német csapatok. A középső oszlop tíz napos kemény harc révén júl. 24-én *Savliba* jutott, két nap multán pedig már *Poneviesbe* vonult be. A jobb oszlop júl. 21-én *Bossienynü* átkelt a *Dubissán*, aug. elején megszállotta *Vükomirt*, lovassága pediga vilna-dünaburgi vasúti vonalig portyázott. Szept. 4-én német lovasság elfoglalta a *friedrichstadti* híd-

főt, elvágta Bigát Dünaburgtól és megtisztította az oroszoktól egész Kurlandot.

Eichhorn csapatai harcolva a Njemenig szorították vissza azokat az orosz erőket, amelyek Kelet-Poroszország határai közelében állottak, majd miután a lovasság *Kovno* és *Olita* között átment a Njemenen, *Osoviecet* vették ostrom alá. Aug. 8-án szőláltak meg legelőször a német ágyúk *Kovno* falai alatt. 15-ig nyolc erőd esett el, 17-én pedig mindenik erőd a németek kezén volt. Másnap a vár magva is Litzmann tábornok csapatainak hatalmába esett. A várban 20,000 katonát fogtak el; a zsákmány 1300 ágyú és sok értékes hadiszer volt. A vár nemcsak azért volt fontos, mivel északi támaszpontja volt a nyugat-lengyelországi várvonalnak, hanem mert elestével lehetetlenné vált Lengyelország további védelmezése.

Délen, a Búg és a Visztula közén az oroszok minden áron föl akarták tartóztatni Mackensen hadseregcsoportját amiért is folytonos erősítéseket vonván magukhoz, minden ellenállásra alkalmas területen megállottak és szívósan védekeztek. Ennek ellenére a szövetségesek, bár heves harcok árán, de mindenütt tért nyertek, úgy, hogy aug. 11-én *Breszt-Litovszk* várát fogták körül nyugatról, északról, délről és délkeletről. A váV aug. 26-án esett el, amivel a lengyelországi orosz várendszernek délkeleti mentsvára is a szövetségesek kezére jutott. Az üldözőbe vett ellenséges seregestek romjai *Kobrin* és *Prushany* felé menekültek.

Woysch német, magyar és osztrák csapatokból alakított hadserege júl. 17-19-éig tartó ütközetekben, valamint 22-én megverte a vele szembenálló ellenséges erőket, majd júl. 28-án Ivangorodtól északra átkelve a Visztulán, itt is megvetette a lábát. A Kövess vezette osztrák és magyar csapatok aug. 4-én nyugatról, négy nap multán pedig keletről is körülfozták *Ivangorodot*. A védősereg szinte kardcsapás nélkül adta fel a várat, úgy, hogy aug. 10-én Woysch kezét nyújtván délen József Ferdinánd főhercegnek, északon pedig a Varsón és Prágán át előnyomuló Lipót bajor hercegnek, kelet felé nyomták vissza az oroszokat.

Közben Hindenburg jobbszárnyán Gallwitz *Bozan* és *Novo-Georgievszk*, Scholtz pedig *Osztrolenka* és *Lomza* között áttörte az orosz Narev-menti várvonalat. Ezekben a hadműveletekben hevesen csaptak össze az ellenfelek *Przasznysznál* (júl. 14), *Osztrolenka* alatt (júl. 19), *Bozannél* és *Pultuszknál* (júl. 21), valamint *Novo-Georgievszknél*. Bozan és Pultuszk júl. 24-én hódolt meg a németeknek. Miután az orosz ellentámadások mind összeomlottak, júl. 7-én *Bembe*, másnap *Serock* és *Segrse* nyitotta meg kapuit a németek előtt. Júl. 9-én *Novo-Georgievszk* hatalmas táborvárát is egészen körülfozták a győzelmes hadak.

Scholtz csapatai júl. 26-án *Osztrolenkától* északra keltek át a Na-

revén és aug. 4-ön *Osztrolenkát*, 10-én pedig *Lomzát* vették be, vagyis most már a lengyelországi orosz várvonalak északnyugoti része egészen a németek kezére jutott. Az üldözés folyamán Scholtz csakhamar *Bjelosztók* alá ért.

Nem könnyen jutott előre a Narev keleti partján Gallwitz, ahol az oroszok Varsó alól visszavonuló derékhadjuk megmentése végett nagy erőket vetettek a harcba. Azonban itt is a németek kerekedtek felül, akik *Maikinnak* vették útjokat. *Világraszóló esemény wit Novo-Georgievszk hatalmas táborvárának bevétele*. Lipót bajor herceg és Gallwitz gyors előnyomulása következtében ugyanis mintegy 100,000 orosz katona beszorult a várba. Az ostromot az Ant verpenn él is kitént *Beséler tábornok* vezette. Már aug. 11-én romokban hevert a keleti arcvonal *Benjaminov* nevű hatalmas erődje; a következő napokon a német, valamint az osztrák és a magyar nehéz ágyúk és mozsarak egymásután elhallgattatták a többi erődök ágyúit is, úgy, hogy aug. 20-án Oroszország legerősebb vára is az ostromló had kezére jutott. A zsákmány, közte 1640 ágyú, roppant nagy volt; a fogságba esett oroszok száma kerekén 90,000.

Lipót bajor herceg hadseregének nem kevésbé dicsőséges az előnyomulása. A herceg a Visztulától nyugatra a *Bzurán* és a *Bavkán* át tört magának utat. Az oroszok lassan engedtek és Varsó előtt megerősített *Blonie-Gorce* közötti állásaikba húzódtak vissza. A németek júl. 22-én kivetették őket innen és másnap már Varsó erődjei alatt állottak. A szövetségesek tökéletes harci eszközeinek semmi sem állhatott ellen s alig pár napi ostrom után, aug. 5-én délelőtt Varsót is megszállották a németek. Aug. 8-án Lipót herceg serege már a Visztula balpartján üldözte azokat az orosz csapatokat, amelyek *Bjelosz* felé húzódtak vissza.

Oroszország hatalmas és bevehetetlennek hirdetett nyugati várainak aránylag gyors eleste megdöbbenetette az antant összes hatalmaságait. Hiába kürtölte világgá az orosz vezetőség, hogy önként adták fel váraikat azért, mert azok csupán másodrendű erősségek voltak és így nem állhattak ellen a szövetségesek tökéletes ostromló eszközeinek, A természetől is erős területeken épített nagy erősségek gyors eleste igazán szegénységi bizonyítványa volt az orosz hadvezetőségnek és az orosz haderők fizikai és erkölcsi erejének összeroppanását jelentette. Amíg ezután Hindenburg, Lipót bajor herceg és Mackensen hadai nyomom követték az; oroszokat, amely üldözés folyamán Mackensen *Prusany* és *Pinszk*, Lipót herceg *Bjelovez* felé tartott, Gallwitz hadserege pedig *Bjelosztoknak* és *Volkoviszkanak*, addig Scholtz csapatai aug. 23-án kardcsapás nélkül *Osoviecet*, szept. 4-én pedig rövid harc után *Grodnot* szállották meg; ugyanakkor Eichhorn hadserege harc nélkül

bevonult *Olitáha*, ahonnan Vilnára irányították; Below Riga és Dünaburg ellen csoportosította erőit. Szept. 8-án a szövetségesek csatavonala nagyjában Rigától a román határig terjedt majdnem nyílegyenes vonalban; támaszpontjait az a tizenhat vár alkotta, amelyeket tüneményes gyorsasággal foglaltak el jún. 24-től szept. 8-áig.¹

Az oroszok fegyveres erejük zömét kivezették ugyan a szövetségesek alkotta félkörből, de veszteségük roppant nagy volt: tudjuk, hogy hadifogságba 825,000 emberük jutott, a zsákmányolt ágyúk száma pedig 3400-ra ment. A kudarcok sorozatáért Nikolajevics nagyherceget tették felelőssé, akit elmozdítván fővezéri állásából, a Kaukázusba küldöttek. Helyette a főparancsnokságot a cár vette át abban a reményben, hogy új életet önthet a szellemében is mélyen süllyedt hadseregbe.

11. Állásharcok. A cár főparancsnoksága alá jutott orosz hadvezetőség lázas sietséggel munkához látott, összehordta a rendelkezésére álló tartalékokat és új hadjárat tervet dolgozván ki, elhatározta, hogy *Biga, Dünaburg, Minszk, Bovnó* és a *Szereth* folyó között megállítja a szövetségeseket. A sikerre kilátást nyújtott az a körülmény, hogy a franciák és az angolok szeptember havára ígérték nagy offenzívájukat. Minthogy pedig a szövetséges hadseregek még nem érték el azokat a területeket, amelyeket kívántak, ismét heves harcok kerekedtek a csatavonal egész hosszában, amelyek egymástól elkülöníthető három területen zajlottak le, még pedig a *Póljesje* nevű nagy mocsárterektől északra a Keleti-tengerig, azután magában a mocsárterületben és végül ettől délre *Vólhyniában, Podoliában és Kélet-Galiciában*.

Below északon küzdő hadserege lassanként a Bigai-öböl partján épült *Slok* és a dünamenti *Lennevaden* alá tört előre, ami közben bal-szárnya *Domesznásznél* meghiúsította az oroszok partraszállását. *Eichhorn* hatalmába kerítette *Friedrichstadtnak, Jakobstadtnak* és *Lievenhofnak* a Duna balpartján épített hídfőit, Eluxtól délre pedig a *Dryszvaty-tóig* nagy félkörben csupán 10 kilométernyire állott Dünaburgtól. *Schóltz* és *Gallwüz* hadteste, támogatva *Eichhorn* által, szept. 19-én bevették *Vilnát*, ahol 22,000 oroszot fogtak el, majd azt a területet szállották meg, amely a *Dryszvaty-* és a *Naroc-tó* és a *Felső-Berezina* között van. *Lipót bajor herceg* és *Woysch* nagy nehézségek után átvergődtek a *bjelovezi rengetegen* és a *Berezina*, a *Scsara* és az *Oginszky-csatorna* hosszában védelemre készültek fel. Tőlük délre *József Ferdinánd* főherceg és *Mackensen* a *Jasiolda* és a *Styr* folyók mögé jutottak, míg *BÓhm-Ermotli*, *Bothmer* és *Pflanzer-Baltin* hadseregei a *Styr*, az *Ikva* és a *Szeret* hosszában osztották szét erőiket. Az összes hadseregeknek immáron az volt a fel-

¹ L. a 63. oldalon a rajzot.

adatuk, hogy északon ragadják el Dunaburgot és Rigát, egyébként pedig tartásuk meg az elfoglalt területeket.

A Dünaburg és Eiga ellen rendelt német haderők *október havában* nagy orosz haderőkre bukkantak, amelyek ellentámadásaikkal megakadályozták Hindenburgot abban, hogy átlépje a Duna folyót. így keletkeztek *Dünaburg, Illuxt, Garbunovka, Szmorgon* és *Riga* alatt ütközetek; ezekben bár igen lassan, de mégis a németek nyertek tért. *November havában*, amikor az oroszok egy hadtesttel megerősödtek, megint támadtak a *Szventen-* és az *Ilsen-tó* környékén, valamint Jakabstadtnál; utóbbi helyen nov. 7-én érzékeny vereség érte őket. Ezután 1916 március 18-ig nem volt említésreméltó hadi esemény ezen a területen.

A Poljesje mocsarakban és ezektől délre vegyesen német, osztrák és magyar csapatok, vagy tisztán osztrák és magyar seregtestek voltak.

Mackensen hadseregcsoportjának egyik része szept. 16-án *Pinszkhe* vonult be, míg a *József Ferdinánd* vezette balszárny az Oginszky-csatorna hosszában vonult fel és északon csatlakozott Lipót herceghez. Pinszktől délre a Stryj folyóig *Linsingen* követte az oroszokat, *Puehalh* ellenben a volhyniai orosz várháromszöget kívánta megkerülni északnyugatról avégből, hogy segítségére legyen a várak ostromára készülő Böhm-Ermollinak. Aug. 27-én kezdte meg Puchallo, Böhm-Ermolli és Pflanzler-Baltin azokat a harcokat, amelyeknek célja az ellenséges csatonal áttörése volt. Az oroszokat 250 km széles arcvonalon a *Styr*, az *Ikva*, a *Felső-Szeret* és a *Strypa* mögé vetették vissza. Szept. 6-án Böhm-Ermolli *Brodynál* 40 km szélességben kivetette állásaikból az oroszokat, két nap multán pedig *Dubnát* is hatalmába ejtette. Puchallo Vladimir-Volinszken és Kovelén át kanyarodott le *Luck* felé és aug. 30-án *Bozyszce erődjét*, másnap pedig *Luck erődjeit* foglalta el, ami után nemcsak hogy *Rovno* alá szállt, hanem északon a *Kormin-patáig* is előre küldötte csapatait. Ebben a helyzetben érte a déli hadsereget az oroszoknak nagyarányú áttörési kísérlete, amelyet *KoOel-Lemberg-8ztanisL-u* irányába óhajtottak végrehajtani. A támadó hadak fővezére *Ivanov* tábornok volt, aki ép abban az időben adta ki parancsait az általános rohamra, amikor a franciák és az angolok együttesen megrohanták a németeknek a francia harctéren az *Artoisbm* és a *Champagnében* épített állásait. Bár a *Zborov* és *Bucsao* között támadásra rendelt nagy orosz erők elől Bothmer és Pflanzler-Baltin hadseregei a Strypa mögé voltak kénytelenek visszahúzódní október elején, később ellentámadást kezdtek, amelylyel visszavetették az oroszokat a Strypa és a Szeret mögé. Abban a hitben, hogy a szövetségesek tartalékaikat Kelet-Galiciában összpontosították, *Ivanov* most az orosz várháromszög területén próbált szerencsét avégből, hogy *Brodyn* át *Lemberg* alá jusson. így keletkeztek harcok szept. 13-ika után az *Ikva* mentén *Kremieniecnél* és *Dubnónál*; min-

denütt a mieink voltak a győztesek. Hasonlóképp végződtek azok a támadások, amelyeket Ivanov Puchallo ellen intézett a *Putilovka*, a *Kormin-patak* és a *Stryj* folyó mentén Lucktól északra és délre. Itt még Linsingen csapatainak egy része is beleszólt a küzdelembe. Október havában a harc *Bafalovka-Cartoryszk-Kolki* vidékére is elharapódzott, amikor is az oroszok átjutván a Styr balpartjára, mindaddig kitartottak hevenyészetten épített állásaikban, amíg nov. 10-ike után Linsingen csapatainak segítségével ismét a Styr jobbpartjára vetették vissza őket.

Az újévi csata Galíciában. Miként már annyiszor e nagy háborúban, most is megisméltődött, hogy a megvert ellenséges had csakhamar annyira megerősödött és pótolta veszteségeit, hogy hamar új támadásba fogott. Bár két hónapon át szakadatlanul nagy veszteség érte Oroszországot emberekben és hadianyagokban, *december 24-én* újra hatalmas támadást kezdett (állítólag 14 hadtesttel, vagyis 400,000 emberrel) Pflanzler-Baltin hadserege ellen. A támadás céljára nézve elágazóak voltak a vélemények. A francia lapok azt írták, hogy a középponti hatalmak macedóniai csata vonalát kívánták gyengíteni; mások szerint a Montenegró összeroppant és ára összevont osztrák és magyar csapatokat akarták megállítani. Elfogadható az is, amit talán a legtöbben állítottak, hogy a támadásnak Románia ellen irányuló politikai célja volt. Hitelt érdemel továbbá, hogy Oroszország a maga önző céljait követve, Galíciát és Bukovinát akarta ismét hatalmába keríteni.

A nagy csatát *130 km hosszú* vonalon vívták meg a *Strypa*, *Dnyeszter* és a *bukovinai* határ mentén; e mérkőzésbe később még a Bothmer vezette német hadsereg déli szárnya is beleavatkozott. Délről észak felé haladva, a csata tüzpontjai *Bojannkl*, *Barancenél*, *Toporoucnél*, *Bucsacnál* és *Burkanovnál* voltak, ahol 1916 január 20-áig hosszabb és rövidebb szünetekkel és katonáiknak esztelen feláldozásával, néha Napóleonkorabeli nyolcszoros tömegekben rohanták meg állásainkat az oroszok, mindvégig hiába. Voltak napok, amelyeken néhány zászlóaljunk előtt 800-1000 orosz katona hullája hevert. Az orosz ezredek közül soknak vesztesége elérte a 80 %-ot. A csata január 20-án ért véget. Utojátékai voltak azok az elszigetelt, eredménytelen támadások, amelyeket *Bo^cmmnál*, *üszcieszkónél* és *Dubnánál* intéztek ellenünk az oroszok (jan. 23).

A támadás végrehajtására nézve jellemző, hogy az aránylag nagy erőket nem egyszerre vezették rohamra, hanem szakaszonként, lépcsőzetesen, külön-külön, vagyis az erők csak fokozatosan jutottak a harcba, amiért is sikert természetesen sehol sem érhettek el. *Eredményünket a világháborúnak egyik legnagyobb győzelmének nevezhetjük*, amely méltán sorakozik a németeknek akár a Champagneban, akár pedig a loretói csatákban kivívott nagy győzelmeihez.

Kuropatkin támadása a Duna és a Nyemen között. 1916 március

16-án indult meg a *Kuropatkin* vezette orosz hadaknak Rigától le egészen a Njemenig az az új támadása, amelynek célja kitűnik az orosz nyugati arcvonalon álló hadseregek főparancsnokának márc. 17-én kelt parancsából: «Fél éve múlt annak, hogy erősen megfogyatkozva, kevés fegyverrel és lövészerrel az ellenség előnyomulását föltartóztattatok és a molodecnoi áttörés következtében is kitarván, mostani állásaitokat elfoglaltátok. Ő felsége és a haza új hősiei tettet kíván most tőletek. Űzzétek ki az ellenséget a birodalom határaitól!» A nagyarányú terv keretében *Jakobstadtnkl* és a Njemennek *Berezina* nevű kis mellékvize mentén az orosz erőknek tüntetőleg támadniok kellett, míg a középén, *Postavyaáj*, a *Naroc-* és a *Vüzniev-ta*, vaknál nyolc hadtestnek és két lov. hadosztálynak a vilna-dünaburgi vasúti vonalig úgy kellett volna áttörnie, a német csata vonalat, hogy ezt északnyugatnak és délnyugatnak fölgöngyöljék.

Márc. 16. és 17-én csak a tüzérség viaskodott egymással. Márc. 18-20-án a *Vilija folyó* és *Dünaburg* közötti, tavakkal tarkított területen voltak nagy erők között (7 orosz hadtest támadott!) heves harcok; mindenütt az oroszokat érte igen nagy veszteség. 21-én is összeomlottak az ellenséges támadó tömegek a németek állásai előtt. Ugyanekkor a tavak között és még három napon át az egész csatavonalon (Friedrichstadt, Jakobstadt, Dünaburg, Vidsi- és Viszniev-tavak), néhol éjjel-nappal szakadatlanul ostromolták az oroszok a német állásokat. Erőfeszítésük azonban hasztalan volt, mert sehol sem nyertek tért. 25-én és 28-án még akkor sem érhetek el sikereket, amikor friss csapatokat vetettek a harcba *Jakobstadtnài*, *PostavynêX* és *Mokrcizenél*. Április 1-én véget ért a nagy viaskodás; ezt a német hadvezetőség e szavakkal jelentette be:

«Jelentősebb esemény nem volt. Úgy látszik ennél fogva, mintha egyelőre ellankadt volna az oroszok támadása, amelyet 30 hadosztállyal, vagyis több mint 500,000 emberrel és a keleti harctér viszonyaihoz képest csodálatraméltó lövőzer fölhasználásával Hindenburg tábornagy hadseregcsoportjának kiterjedt szakaszai ellen a márc. 1. és 28. között való időben intéztek. Csapataink vitézségének és szívós kitarásának köszönhető, hogy ez a támadás semmiféle eredményt sem ért el. Persze csodálatosnak tetszik mindenki előtt, aki a helyzetet ismeri, hogy az oroszok abban az évszakban fogtak ily vállalkozásba, amelyben annak kivitele elé a hóolvadás folytán egyik napról a másikra jelentékeny nehézségek gördülhettek. Az időpont megválasztását tehát nem annyira az orosz hadvezetőség szabad elhatározásának, mint inkább a szorongatott szövetséges (t. i. Verdun ostroma) nyomásának kell tulajdonítani. Ha már most a támadások megszüntetését hivatalos orosz helyről csupán az időjárás változásával okolják meg, akkor ez bizonyára csak félig felel meg az igazságnak. Az oroszok veszteségének legalább annyi szerepe van a

támadások erejének nagymértékű csökkenésében, mint *a* meglágyult talajnak. A veszteségeket óvatos becsléssel is 140,000 emberre tesszük.. Helyesen tehát az ellenséges hadvezetőségnek azt kellene mondania, hogy *nagy offenzívája* mostanig nemcsak sárba, hanem sárba és vérbe fulladt.» Utolsó nagy eseménye volt a csatának ápr. 28-án, amikor a Naroc-tótól délre, ahol a németek márc. 28-án visszafoglalták a márc. 20-án elvesztett állásaik egy részét, *Zanaroce* és *Gkit-Stachovce* között megróhták az oroszokat és kiverték állásaikból.

Balkán hadszíntér.

1. Hadműveletek Szerbia és Montenegró ellen. *Az első hadjárat.* Ismételten említettük, hogy Ausztriának és Magyarországnak a Németországgal közösen megállapított általános haditerv keretében az volt a főfeladata, hogy megállítsa, illetőleg magára rántsa az orosz kolosszust. Ez a terv szabta meg tehát eljárásunkat déli ellenfeleinkkel, Szerbiával és Montenegróval szemben. Vagyis amíg erőink zöme északkeleten Gáli* ciában vonult fel, addig a Balkánon csupán gyengébb erőkkel léphettünk fel és tülerő nélkül is sikerekre kellett törekednünk. Az erők elosztása a következő volt.

Ausztria és Magyarország három hadsereggel vonult eleinte. A *Böhm-Ermolli* vezette hadsereg a Száva hosszában helyezkedett el, míg az 5. *Frank Liboriusz* alatt a Drina mentén vonult fel; a *Potiorek* vezette 6. hadsereg Visegrádtól Cattaróig szállotta meg a határokat.

A 350,000 emberre becsült *serb-montenegrói hadsereg* zöme a *Kolubara* és a *Morava* folyók között összpontosult. Előcsapatai a Száva és a Drina, mentén állottak. Mintegy 80 zászlóaljból alakított különítménye *Uzicénél* készült támadásra, míg a montenegrói hadak, lesve a támadás kedvező pillanatát, a határok mentén helyezkedtek el kisebb-nagyobb csoportokban.

Bár nem voltunk tülerőben, gyorsan támadnunk kellett, még pedig azért, hogy a mozgósításában valószínűleg elmaradt ellenfelünket meglepjük és megverjük, mielőtt ellenünk támadhatna és mielőtt hatalmasabb északi ellenfelünkkel kellett felvennünk a döntő mérkőzést. Gyorsan le kellett sújtanunk arra az ellenfélre, melynek háborúban edzett és tapasztalt hadserege volt, hogy azután védelmünk annál sikeresebb lehessen vele szemben. Feladatunk nehéz volt, mivel mindenütt hatalmas természeti akadályok állták utunkat s azok mögött a katonai erényekben bővelkedő szerb nemzet haderői régóta jól elkészített védelmi állásokban védekezhettek.

Támadásunk a Száva és a Drina alkotta szöglet ellen irányult, vagyis amíg a 6. és 2. hadsereg egy része védekezett, addig az 5. had-

seregnek és a 2. hadsereg jobbszárnyának támadnia kellett. Szerbia a Szávával és Drinával szemben védelemre készült fel, míg Visegrádnál Szarajevó felé, Montenegróból pedig Herczegovina ellen támadt.

A hadműveletek Szerbia ellen augusztus derekán indultak meg, amikor az 5. és a 2. hadsereg *Lesnicánál*, *Loznicánál* és *Sábánál* átkelt a Drinán és a Száván. A Sábánál előbb átkelt csapatok nagyon elősegítették az 5. hadsereg előnyomulását, amellyel szemben két ellenséges hadosztály védekezett gondosan megválasztott állásokban. Mindkét helyen egyformán véres és makacs harcok kerekedtek, mert a szerbek már aug. 14-én ellentámadást kezdtek. A nagy erővel szemben a mieink maradtak a győztesek, akik ezután aug. 16-án szembekerültek a szerb főerők előcsapataival. Közben *Obrenovácánál* is átkeltek csapataink, délen pedig *Ljubovijáig* terjeszkedtünk ki. Aug. 19-én *Ljubovija*, *Szókai*, *Tekeris*, *Bumszka*, *Cer Planina* és *Obrenovac* között került a sor döntő csatára, amelyben az ellentámadást kezdett nagyobb ellenséges erőkkel szemben mi maradtunk a győztesek. A támadó hadműveletek folytatása azonban elmaradt, mivel a 2. hadsereget Galíciába kellett szállítanunk. Az ott hagyott erők nem maradtak meg Szerbiában, hanem kiindulási helyeikre vonultak vissza, kivéven a *Lesnica* alatt állókat, amelyek a Drina jobbpartján épített hidfőt továbbra is tartották.

Az *Usicenél* összevont 80 szerb zászlóalj csak *Visegrádig* jutott, mert itt vereség érte. Bár most *Valjevó* és *Plevje* felé törtek előre csapataink, csakhamar ezek is visszahúzódtak az általános hadihelyzet következtében.

A montenegróiaknak augusztus elején kisebb-nagyobb erőkkel *Trébinje*, *Bilek*, *Avtovae*, *Gacsko* és *Focsa* ellen kezdett offenzívája mind csütörtököt mondott. *Cattaró* annyiban érezte meg a háborút, hogy erődjeit aug. 8., 9. és 20. a Lovcsenről tűz alá vették. A tengeren hadihajóink elzárták ugyan a montenegrói partot, de amikor a francia és az angol flotta megjelent, Pólába húzódtak vissza.

Egyrészt orosz ösztökélésre, erőink lekötése végett, másrészt tudatában annak, hogy ismét az orosz harctérre vittük csapataink egy részét, a szerb hadvezetőség szeptember elején merész támadást kezdett Magyarország ellen. Egyik oszlopa *Huma*, a másik pedig *Indvja* felé tört előre; harmadiknak *Pancsován* át a Bánátba kellett volna jutnia. A többi apró betörés a főhadműveletekkel csak lazán függött össze és semmi jelentősége nem volt. Az Indija felé támadó volt a főoszlop, s minden bizonnyal Újvidék és Pétervárad volt a célja, míg a másik kettő a középnek oldalbiztosítását alkothatta. Az egymástól távol járó oszlopokat csúfos vereség érte. így a *Mitrovicánál* átkelt és 15,000 emberből álló *Timok-hadosztály szept. 6-án* lesállításunkba jutva, teljesen tönkrement. A második szerb had, valószínűleg a *Szumádia-hadosztály*, napokon át

makacsul ellenállott (Batajnica, Ó- és Új-Pázua) csapatainknak, de szept.- 14-én ezt is megsemmisítő vereség érte. A Pancsova felé betört ellenséges erőket *Dolova* alatt érte a vereség.

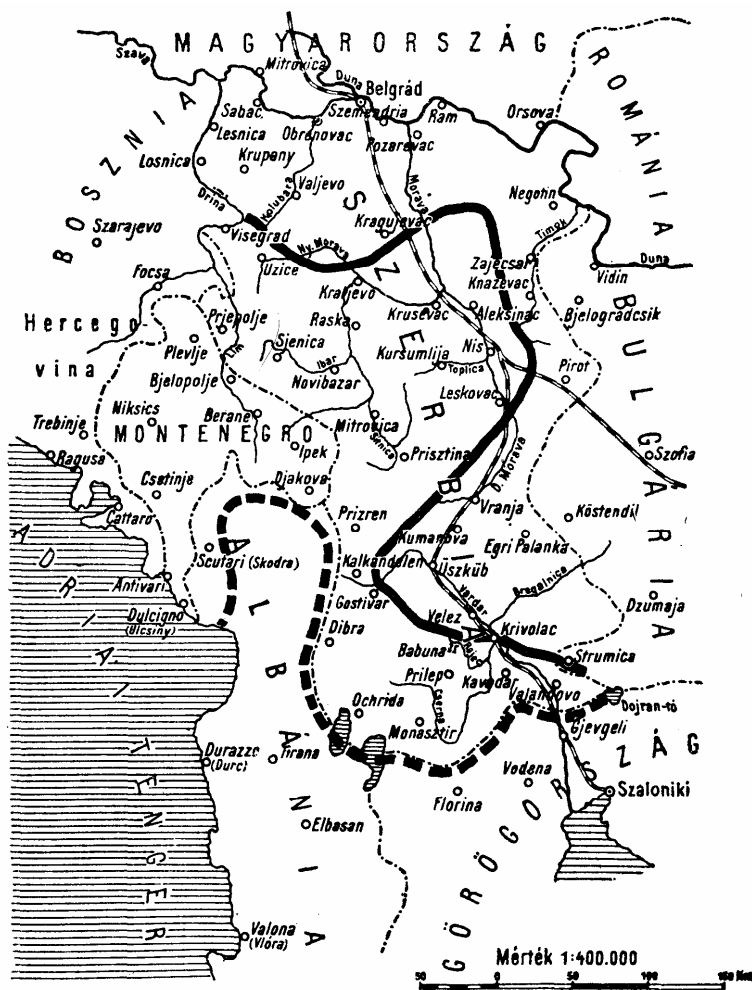
Közben a Drina mentén megerősített csapataink új támadást kezdtek és szept. 23-án a *Krupanj körüli magaslatokon* (Jagodaja, Biljeg és Crni Vrh) megverték a szerbeket. Okt. 5-én és 27-én vereség érte azokat a szerb és montenegrói csapatokat, amelyek a Drina felső folyása mentén benyomultak Boszniába. Nov. 2-án, amikor hatalmunkba kerítettük Sabácot, megindult második támadó hadjáratunk Szerbia ellen. Nov. végén haderőink a *Kolubara* alá értek és Belgrád felé is szabaddá lett az út. Amíg a főserég vitézül állotta a harcot a szakadatlanul ellentámadásokat intéző nagy ellenséges erők ellenében (Arangyelovac, Grn. Milanovac), addig balszárnyunk *dee. 2-án elfoglalta Belgrádot*. A szerbek ekkor *Pozsarevac-Valjem-Uzice* vonalába húzódtak vissza. Dec. 10-én oly nagy ellenséges erők jelentkeztek *Milanovacnál*, hogy egyes csapatrészeket vissza kellett rendelnünk. Erre a hosszú és makacs harcok, valamint az időjárás viszontagságai, nemkülönben a terep okozta nehézségek miatt is nagyon megviselt hadseregünk feladta a küzdelmet és bántódás nélkül kitarodott Szerbiából.

Annyi bizonyos, hogy ha seregeinknek vissza is kellett vonulniok, a szerbekre nagy csapást mértek. A király *Potiorek tábornagynak*, aki a háború kitörése óta fővezére volt a déli haderőknek, igen rövid kéziratban fölmentette állásától és nyugalomba küldte, a déli hadsereg főparancsnokává pedig *Jenő főherceget* nevezte ki. Egy nagyállású katonai személy vizsgálatot ejtett a déli harctéri események fölött s hivatalos jelentésében többek között ezeket mondta: «A kivívott sikerek után a balkáni haderők főparancsnoksága minden hadviselés ideális célját, az ellenség teljes leverését vette tervbe, emellett azonban nem számolt eléggé a leküzdendő nehézségekkel. Az időjárás mostohasága folytán a csekély számú és zordon területen át vivő utánszállítási vonalak olyan állapotba jutottak, hogy a szükséges élelmiszer- és lövészerkészletek odaszállítása lehetetlenné vált. Mivel pedig az ellenség egyidejűen új erőket gyűjtött és támadásba ment át, offenzívánkat kénytelenek voltunk megszakítani és az okosság parancsolta, hogy a hadsereg kedvezőtlen viszonyok között döntő harcba ne bocsájtkozzék. Szerbiába benyomult haderőnk, a káros viszonyokkal számolva, visszavonult, de meg nem verték. Meg nem tört bátorsággal néz a jövő elébe. Elkerülhetetlen volt, hogy e visszavonulás alkalmával emberben és anyagban érzékeny veszteséget ne szenvedjünk. De megállapítandó, hogy a veszteségeink mértékéről terjesztett hírek a való tényeket messze túlhaladják. A legjobb szellemtől áthatott csapataink napok óta jó szállásokban vannak, amelyeket mindennel elláttunk, ami szükséges.»

Mindenütt kudarccal végződtek ellenségeinknek ama későbbi válalkozásai, hogy betörvén a monarchia területére, tért nyerjenek. Egyrészt határaink védelme, másrészt a szerb hadseregben kiűtött pusztító járványos betegségek és a kimerülés állásharcokat eredményezett, amelyekben azonban említésreméltó esemény nem volt. 1915 május havában, amikor Itália és Görögország nyíltan hirdetni kezdte jogait Albánia egyes részeire, Szerbia *Durrazónak* a maga számára való biztosítása végett tekintélyes erőket küldött Észak-Albániába, hogy annak idején ő is érvényesíthesse jogait. Példáját követte Montenegró, amely 1915 július 2-án *Skutarit* és *San Giovanni di Meduát* szállotta meg.

A második hadjárat. Az ántánt hatalmai, amikor a dolguk nemcsak az európai harctereken, hanem a Dardanálláknál is nagyon rosszra fordult, minden Követ megmozgattak, hogy egy táborba tereljék ellenünk a Balkánt. Mindent ígértek azért, hogy közös erővel és a szerbekkel egyesülve támadjanak meg bennünket és a törököket. Szófiának odaígérték Macedóniát, de ez ellen a szerbek tiltakoztak. Sok rábeszélésre a szerb kormány mindössze arra volt hajlandó, hogy lemond Macedónia úgynevezett *nem vitás* részének egy kis darabkájáról, de ezt is csak a háború után adta volna oda, föltéve, hogy Bulgária a háborúban segítséget nyújt. Bulgária azonban nem ült fel a csalogatásnak, hanem közlekedést keresett és talált a törökökhöz. Szeptember 9-én létrejött a török-bolgár megegyezés, amely kiigazítva a határt, Bulgária területét közel 8000 négyzetkilométerrel növelte. A megegyezés híre lesújtotta az antantot, amely még jobban meglepődött, amikor Bulgáriában szept. 20-án elrendelték a mozgósítást. Az ántánt látta, hogy Bulgáriát elvesztette céljai számára, de azért még egy kísérletet tett. Új javaslatokkal állott elő; de Bulgáriát semmiféle ígéretük nem tántoríthatta meg. A bolgár mozgósítást Görögország mozgósítása is követte. Románia nem mozgósított, kijelentvén, hogy a román beavatkozás ideje még nem érkezett el. Az ántánt ekkor cselekvésre határozta el magát és csapatokat szállított partra *Szalonikiben*, állítólag azért, hogy a szerbeknek segítséget vigyen, voltaképen pedig azért, hogy a Dardanelláknál való nagy kudarca után az egész harcteret áttegye a Balkánra s megtámadhassa Bulgáriát és rajta át Törökországot. Venizelosz, a görög miniszterelnök, aki augusztusban titokban elkötelezte magát az antantnak, úgy rendezte a dolgot, hogy a semlegességre hivatkozva, tiltakozni fog ugyan az ántánt-csapatok partraszállítása ellen, de átvonulásuk elé akadályt nem gördít. Sőt ha Bulgária közben megtámadja Szerbiát, életbelépettnek tekinti a szerbekkel való *casus foederis*t és azonnal hadműveleteket kezd. Közben az ántánt megkezdte csapatainak partraszállítását, hogy a bolgár kormányhoz intézett ultimátumának még nagyobb súlyt adjon. Ámde Bulgária nem ijedt meg, elutasította a követeléseket. *Ennek októ-*

her 7-én teljes szakítás volt a vége. Közben azonban Venizelos kétszínűséget a görög kamarában leleplezték, mire Konstantin király kijelentette, hogy nem követheti tovább a kormány politikáját. Venizelosz

— a szövetséges hadak helyzete 1915 november 2. án.
 - - - - - a szövetséges hadak helyzete 1916 január 24. én.

erre lemondott. Bulgária ezalatt teljesen fölkészült s a háta mögött tudva egy nagy török hadsereget, nyugodtan várta a leszámolás pillanatát. Ilyen kavargásban jött október 7-én a hír, hogy a német,

osztrák és magyar csapatok átkeltek a Száván és a Dunán és megkezdték az új hadjáratot Szerbia ellen.

A haderők csoportosítása a következő volt. A *német, bolgár, osztrák és magyar haduk* főparancsnoka *Mackensen* vezérezredes volt, kinek seregtestei a Drina, a Száva és a Duna mentén vonultak fel és pedig: Boszniában és Hercegovinában egy különálló seregcsoport, a Száva mentén *Kövess* osztrák és magyar, a Duna hosszában pedig *Gallwitz* német hadserege. Orsovánál külön hadseregcsoportnak kellett tévedésbe ejtenie a szerbeket. A bolgár fegyveres erőből a *Bojadjeff* vezette északi hadsereg *Mackensen*hez tartozott és *Zajecsar-Pirot* között gyülekezett, a többi három ellenben *Köstendilnél*, *Dzumajánál* és *Strumicánál* tömörült. A szerbek országuk északi részében óhajtották útját állani ellenségeiknek, majd nedig, ha engedni kénytelenek a nagy erők nyomásának, Macedóniába akartak visszavonulni, hogy az időközben Szalonikinél partraszállott francia és angol segítős csapatokhoz csatlakozzanak. A *Sarrail* francia tábornok parancsnoksága alá helyezett szaloniki angol és francia csapatok, amelyeknek erejét 150,000 főben állapították meg, november végén csupán 80,000 emberből állottak. Ezeknek a Vardar völgyén át kellett volna a szerbek segítségére menniök.

A hadműveleteket *Mackensen* csoportja kezdte meg *okt. 6-10-ike között* azzal, hogy hadseregei *Bamnál*, *Szemendriánál*, *Belgrádnál*, *Obrenovoenk*, *Sabácnád*, *Mitrovicánál* és *Loznicánál* átkeltek a Dunán, a Száván és a Drinán. A szerbek mindenütt visszavonultak, kivéve Belgrádot, ahol heves kézitusára került a dolog. A mintegy 200.000 emberből álló szerb északi hadsereg *Obrenovác* és *Pozserovác* között, egy különítményével pedig *Orsovával* szemben állott; mindenütt és több vonalban egymás mögött védelemre készült fel. Miután a szövetségesek *Pozserovácnál* (okt. 14.), *Avalánál* (okt. 16.) és *Obrenovácnál* (okt. 18.) áttörték a szerb hadsereget, délnek üzték azt. Közben a bolgár északi hadsereg ellen fölvonult szerb seregtestek betörték ugyan Bulgáriába, de amikor *Belogradcsiknál* (okt. 14.) vereség érte őket, *Negotin*, *Zajecar* és *Knazevac* felé meghátráltak. (Okt. 19. és 20.) Okt. 23-24-én orsovai csoportunk is átkelt a Danán és kezet nyújtott *Bejadjeff* jobb oszlopának. A Száva és a Drina hosszában föl vonult osztrák és magyar csapatok okt. 20-án *Sabácot*, 23-án *Visegrádot* foglalták el, azután pedig visszavetették a velök szemben álló ellenséges erőket. Amíg *Kövess Kraljevonsk*, *Gallwitz* pedig *Krusevácnak* tartott, addig *Bojadjeff* nov. 6-én *Nist* ejtette hatalmába, vagyis szabaddá lett a belgrád-konstantinápolyi vasút, melynek egyaránt nagy katonai, gazdasági, politikai és erkölcsi haszna és hatása volt.

A déli bolgár seregek szinte rohammal Frányába, *Egri Palánkábv* és *Üszkubbe*, majd *Kumanovába* és *Velezbe* jutottak. Az a kis szerb sereg,

mely Macedóniában Velezben várta a franciákat és az angolokat, a *Babuna-szorosba* menekült.

Az okt. 5-től fogva partraszálló francia és angol haderőkből három hadosztály vasúton ugyan *Strumicába*, *Krivólacba*, és *Telez* felé előre tört, de már elkésett attól, hogy segítségére menjen a szerbeknek. Okt. 20-tól kezdve előbb a *Dojran-tó*, *Valandovó* és *Krivólac* között, később pedig még a *Cserna* mentén is állásharcok fejlődtek. A déli szerb hadsereget, amely a *Babuna-szorost* tartotta és fedezte a *Kaikandelebe* vezető utat, nov. 19-én a bolgárok kivetették állásaiból és *Prilep* felé üzték. Dec. 2-án *Monasztirba*, német és bolgár csapatok vonultak be, vagyis az egész görög határt elzárták s így a franciák és az angolok keresztbetett kezekkel voltak kénytelenek nézni Szerbia teljes letérését.

A déli bolgár seregek tüneményesen sikerült hadműveletei alatt északon november 20-án Kövess hadserege *Novibazárba* ért, ahonnan *Mitrovica* alá fordult. Gallwitz *Kursumlijân* át *Prisztinába*, igyekezett és mivel Bojadjeff is erre felé tartott, s amikor a 2. bolgár hadsereg délről elállotta az utakat, a szerbek a nov. 23-24-iki harcok után a *Bigómezőt* is feladták és hadseregük romjaival Montenegróba és Albániába menekültek.

A hadjáratban a szövetségesek összesen 125,000 szerb katonát fogtak el és 500 ágyút zsákmányoltak.

Csak most kerülhetett a sor *Montenegróra*, amely ellen *Kövess* vésette azjországi mostoha földrajzi és éghajlati viszonyai következtében igen nehéz és csak lassan haladó hadműveleteket. A seregtestek kiindulási pontjai a következők voltak: *nyugaton* Cattaro, Trebinje, Bilek, Avtovac, *keleten* Bjepolje, Berane és Andrijevics. Heves harcok voltak január 7-11-én *Berane*, azután a *Lim*, a *Tara* és a *Píva* folyók szakadéka körül. Háromnapos kemény harc után és hadiflottánk támogatása mellett *jan. 11-én* foglaltuk el az 1700 méter magas *Lovcsent*, Montenegró kulcspontját. Miután *jan. 14-én* *Cetinjét* is elfoglaltuk, másnap pedig *Antivárit* szállottuk meg, az egészen körülfogott Montenegró január 17-én lerakta fegyvereit, belátván további küzdelmének hiábavalóságát.

A hazájából kiűzött szerb sereg megmentése végett hosszú haború után Olaszország mintegy 50,000 emberét *Durazzóba*, (*Durz*) és *Vato-«aba* (*Vlóra*) küldte. Egyrészt az elfoglalt országok biztosítása, másrészt Esszád albán vezér és az olaszok lehető legszűkebb térre szorítása végett a középponti hatalmakhoz szító albán törzsekkel megerősödött osztrák és magyar, valamint bolgár haderők egy része Albániába is benyomult és február hó folyamán egész Észak-Albániát (*jan. 28. Skutari, 29. Alesio, febr. 9. Tirana*) megtisztította az oda nem való elemektől (*febr. 24-27-éig* tartottak *Durazzó birtokáért* a harcok), úgy hogy végül az

olaszok és apán Valónában és később a Vojusa folyó alsó folyása mentén vethették meg lábukat.

2. A Dardanellák ostroma. 1914 október 29-én a világháborúnak új fejezete kezdődött, amikor a törökök is beléptek a nagy küzdelembe. A dolog előzményei a következők. A világháború kitörésekor Törökország aknákkal elzáratta a *Dardanellákat* és a *Bosporust*, s akkor sem nyitotta meg, amikor az antant ultimátumszerű jegyzékben követelte a tengerszorosok szabaddá tételét. Még a formaszerű hadüzenet előtt, *október 29-én* a Fekete-tengeren a török és az orosz flották összecsaptak. Az összecsapásra az szolgáltatott okot, hogy az orosz flotta aknákat akart lerakni a Boszporus bejárata előtt, hogy a gyakorlatra induló török flotta kifutását a tengerre megakadályozza. A török hajók erre megkezdték a tüzelést s egy orosz aknahajót és egy torpedózút el-súlyesztettek, azonkívül elfogtak egy orosz szénszállító hajót és a rajta levő 13 orosz tisztet és 88 embert foglyul ejtettek. A harc folytatásaként a török hadihajók megjelentek az orosz partok előtt és sikerrel bombázták *Szebasztopolt* és *Teodoziát*. A hadbakeveredést Oroszországgal az ántánt nyugati hatalmasságaival való háború is követte.

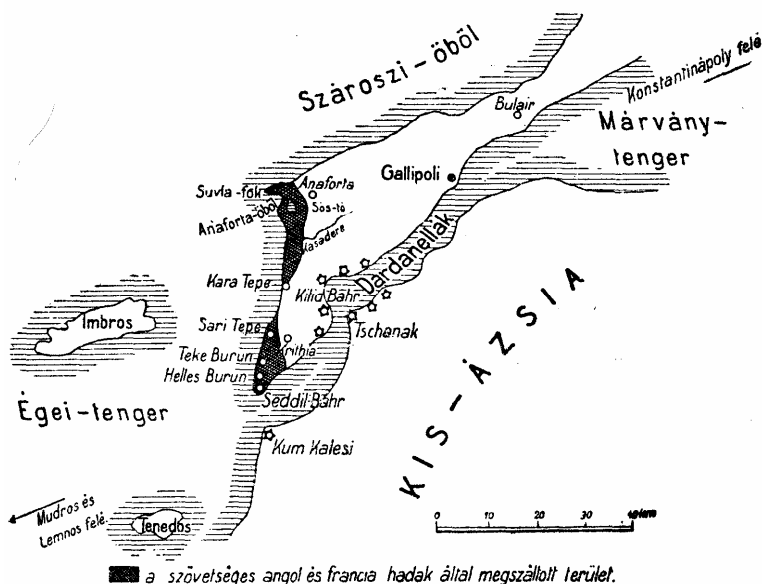
Törökország hadbavonulásából a központi hatalmaknak az a hasznuk volt, hogy az antantot fegyveres erőinek megosztására kényszerítette, amennyiben Angliának Egyiptomban és a Szezi-csatorna mentén, Oroszországnak pedig a Kaukázusban kellett nagyobb erőket összehívnia. A törökök támadása a Kaukázusban esetleg Oroszország mohamedán lakosságának a lázadására is vezethetett, s ez Anglia és Franciaország gyarmatainak mohamedán népeire is áterjedhetett. Nem csalódtak a központi hatalmak abban, hogy az ántánt Konstantinápoly ellen támadván, nemcsak tengeri, hanem szárazföldi haderőinek tekintélyes részét is ide küldi anélkül, hogy sikert érne el. Az ántánt azért vetett szemet a szoros útra, hogy közvetlen összeköttetésbe jusson Oroszországgal és ezt elláthassa hadiszerekkel, Oroszország számára pedig, hogy elérje vágyainak netovábbját, Konstantinápoly birtokát.

Törökország négy harctéren vonult fel, még pedig: a Gallipoli-félszigeten és Konstantinápoly alatt a Dardanellák és a Boszporus-védelmére, azután Szíriában a Szezi-csatorna és Egyiptom, Erzerumnál pedig Oroszország ellen; Mezopotámiában, a Tigris alsó folyása körül csupán csekélyebb erők összpontosultak, hogy megakadályozzák az angolok partraszállását a Perzsa-öböl környékén.

Az ántánt Franciaországnak majdnem az egész és az angoloknak földközi-tengeri hadi flottájával megszállotta *Tenedost*, *Imbrost* és a görög *Mytilene* szigetét, sőt még *Lemnos* szigetén a *mudrosi-öblöt* is hatalmába kerítette, hogy jövőendő hadműveleteinek alapot teremtsen.

1915 február 26-ától angol és francia páncélos csatahajók lötték

a Dardanellák bejáratánál épített török erődöket és ütegeket. Az ostromnak eredménye az volt, hogy *Seddil Bohr* és *Kum Kalesi* erősségeinek ütegei elhallgattak. Kudarcot vallott azonban a szövetségesek abbéli kísérlete, hogy behatoljanak a szoros útba, bár március elején hatvanra szaporodott hadihajóik száma. Épp így jártak a közbeeső partraszállási kísérletek is. A törökök agyanis oly ügyesen rejtették el különböző öblü ágyúkból alakított ütegeiket a szoros út belső részének partjain, és annyira telirakták aknákkal a csatorna hajózható részét, hogy mindig ők maradtak a győztesek. Rettegett eszközzé váltak a német és a német tengerészek vezette török búvárhajók is. Ily körülmények kö-

zött lehetetlen volt a szoros út áttörése, vagyis ismét a partraszálláshoz folyamodtak a szövetségesek, hogy a szárazföldről kerítsék hatalmukba a szoros út erősségeit. A *D'Amode* francia tábornok parancsnoksága alá helyezett 100,000 főnyi hadsereget jobbra indiai, ausztráliai és francia gyarmati csapatokból állították össze. Véleménykülönbségek miatt *D'Amode* csakhamar megvált vezéri méltóságától, amelyben előbb *Gourand*, később pedig *Baillmd* és *Sarraill* francia tábornokok követték. A harcok és a betegségek okozta veszteségek és fogyatéek csakhamar oly nagyra szökkent a szövetséges seregekben, hogy kétszázezer főre kellett emelni az ostromló had létszámát, ami természetesen ismét tetemesen gyengítette az antantnak más harctereken alkalmazott erőit. Elmaradt

Oroszországnak 150,000 emberben megállapított segítőhada is, még pedig azért, mivel ebben az időben a keleti harctéren volt szüksége összes csapataira. A partraszállás *csak április havában* történt meg a félsziget déli csücskénél, ahol *Seddil Bahr, Teke Burun* és *San Tepe* vannak. A csapatok verejtékes harccal tért nyertek ugyan, de még június havában sem érték el *Krithiát*, ahonnan hátba akarták fogni Kilid Bahr erődjét. Erre a szövetségesek haditanácsa elhatározta, hogy az *Anaforta-öbölben* és *Kara Tepenél* is szerencsét próbál. A partratett csapatok a *Kasadere-patak* völgyében és a Sós-tónál Anaforta felé előrehaladtak ugyan, de később egy tapodtat sem jutottak előre a törököknek a magaslatokra telepített igen erős állásaival szemben. A további harcok sem hozták meg a kívánt eredményt, bár nem kímélve a csapatokat és a hadiszereket, a partraszállott seregtestek vesztesége igen nagy volt.

Közben a szövetséges flotta minduntalan kísérletet tett a szoros út elfoglalására. Vállalkozásai azonban kudarcot vallottak. Nyolc nagy és 25 kisebb csatahajója és 4 szállítógőzöse ment tönkre a török útegek tüzeiben, az aknákon és a búvárhajók merész támadásai következtében. (Marc. 18. *Irresistible* és *Ocean*, máj. 13. *Goliath*, máj. 25-27-ig *Triumph, Majestic* és *Agamemnon* angol, május 18-án *Bouvet* és *Gaulois* francia csatahajók; a Fekete-tengerbe merült alá a *Panteleimon* nevű orosz csatahajó.) Az osztrák és a magyar haditengerészet dicsőségét gyarapították a francia *Courbet* (az Otrantói-szorosban márc. 18.) és a *Leon Gambette* (az Adriai-tengerben ápr. 27.) nevű nagy csatahajók elpusztítása, amelyek több más ellenséges csatahajóval együtt az Adriai-tenger kijáratát zárták el a mi flottánk elől.

Visszatérve a szárazföldi hadműveletekre, szept., okt. és nov. havában az ántánt gyengesége következtében elkövette azt a hibát, hogy időt engedett a törököknek, akik tartalékaikkal rátámadva ellenségeikre, ezeket bár áldozatokkal kapcsolatos harc árán, de a tengerig vetették vissza. Vége szakadt a szövetségesek reménytelen állapotának *dec. 20-án*, amikor Seddil Bahr alól kezdett támadásuk oltalma alatt szégyenszemre eltakarodtak az *Anaforta-öböl* és *Sári Tepe* körüli állásaikból. *1916. január 9-ére* hajló éjszakán kereket oldottak azok a csapatok is, amelyek *Seddil Bahr*-nál tartottak ki a legvégsőig. Ezzel befejezést nyert az ántánt egyik könnyelműen kezdett és ugyanígy végrehajtott hadi vállalat. A központi hatalmakra és a velük szövetségre lépett országokra nézve katonailag nagyjelentőségű volt a dolog, mivel a török hadak egy része fölszabadult.

3. A szaloniki vállalkozás. Amikor csütörtököt mondott az antantnak a Dardanellák, illetőleg Konstantinápoly ellen kezdett vállalkozása, amikor a többi harctereken sem vergődött zöld ágra a központi hatalmakkal szemben s amikor Szerbia letörését sem akadályoz-

hatták meg, *francia kezdésre* Szalonikinél az úgynevezett *orientális hadsereget* szervezték s ennek a kimerítésünket célzó hadviselésben nagy szerepet szántak. Karöltve az Albániában partra szállott olaszokkal, valamint a reményök szerint Románián átvonuló oroszokkal nemcsak Szerbiát akarták fölszabadítani, hanem Bulgárián át Konstantinápolyba kívántak jutni. Mesébe illő volt a franciáknak ama híresztelése, hogy a Kaukázusból jövő oroszokkal együtt Konstantinápolyban kívánnak kezdet fogni.

A nagyratörő terveket 1916 első felében sehogyan sem valósíthatták meg erők gyengesége miatt, noha a Korfuban újjászervezett szerb hadsereggel együtt 1916 május végén *állítólag 350,000 emberük állott Szaloniki ulatt*. A főparancsnokságot *Sarrail francia tábornokra* bízta. A középonti hatalmak részéről a bolgár haderőkön kívül német csapatok is fölvonultak, amelyek az Albániában álló osztrák és magyar csapatokkal fogtak kezdet. Amikor a francia és angol segítőcsapatokat Szerbia déli csücskében (Gyevgyeli-Dojran) vereség érte, Sarrail Szaloniki alá vonult vissza, ahol nagy erődítményeket létesített. A télen át és a tavasszal általában nyugalom volt, kivéven május derekát, amikor *Dojran* körül kisebb harcok voltak, valamint a légi háborút, amelyben a német és bolgár léghajósok sikeresen bombázták az ántánt táborait és raktárait. Június havában a német és a bolgár főhadiszállás azt jelentette, hogy a Görögország területén fekvő *Rupel-szorost* és az ennek elzárására szolgáló erődöket megszállották a görög kormány beleegyezése alapján. Az előretörésre Sarrail adott okot, aki seregtesteivel *Florina* és a *Struma* között megszállotta a görög határt. Kiseb harcok voltak *Dojran*nál és *Gyevgyeli*nél/áhol a bolgárok voltak a győztesek, összefüggésben voltak ezekkel az albániai csatározások, ahol a *Vloránél* (Valona) partraszállott olaszok előőrseivel tüztek össze kisebb csapataink a *Vojusa folyó* mentén.

Az olasz háború.

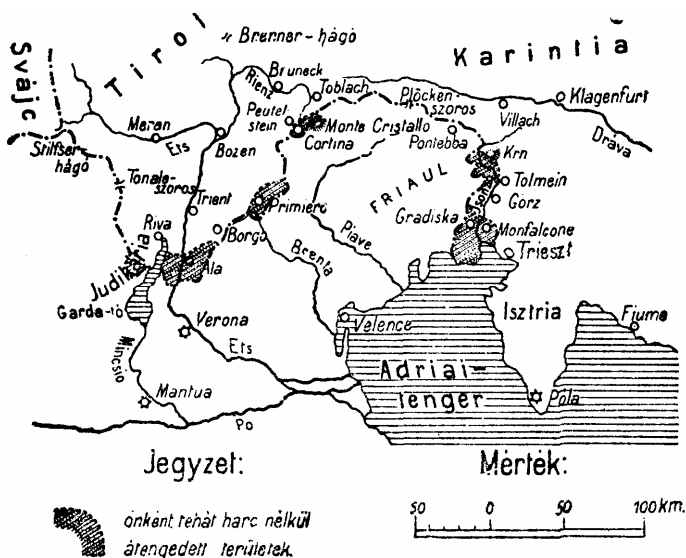
Olaszország, a hűtlenné vált szövetséges, *1915 május 23-án izente meg a háborút* Ausztriának és Magyarországnak, miután a hosszú időn át tekintélyes területek átengedéséért folyó tárgyalások Olaszország szertelen követelése miatt eredményre nem vezettek.

Ausztria és Magyarország három hadsereggel vonult fel határainak védelmére. A tiroli részeket a *Dankl* vezette hadsereg szállotta meg, a középén, Karintiában, *Bohr lovassági tábornok* osztotta el az alája rendelt hadsereg csapattesteit, míg az Isonzó hosszában a *Boroevics* parancsnoksága alatt egyesített erőknek kellett fölvenni a harcot, A főparancsnokságot *Jenő főhercegre* ruházták.

A legfontosabb Isonzó-szakaszon két olasz hadsereg vonult fel-

Az *elsőt* az aosztai herceg, a *másodikat* Frugoni tábornok vezette. Ez volt a legerősebb ellenséges hadseregcsoporthoz, amelynek erejét kilenc hadtestre becsülték (320,000 gyalogos, 1300 táborig és 180 nehéz ágyú). A tiroli határok ellen, még pedig a *Stilfser-hágótól* a Dolomitokig négy hadtest (170,000 gyalogos és 800 ágyú) próbált szerencsét. A karintiai középső rész ellen gyengébb erők vonultak fel. A hadsereg fővezére az olasz király, a vezérkar főnöke pedig *Cadorna gróf tábornok* lett.

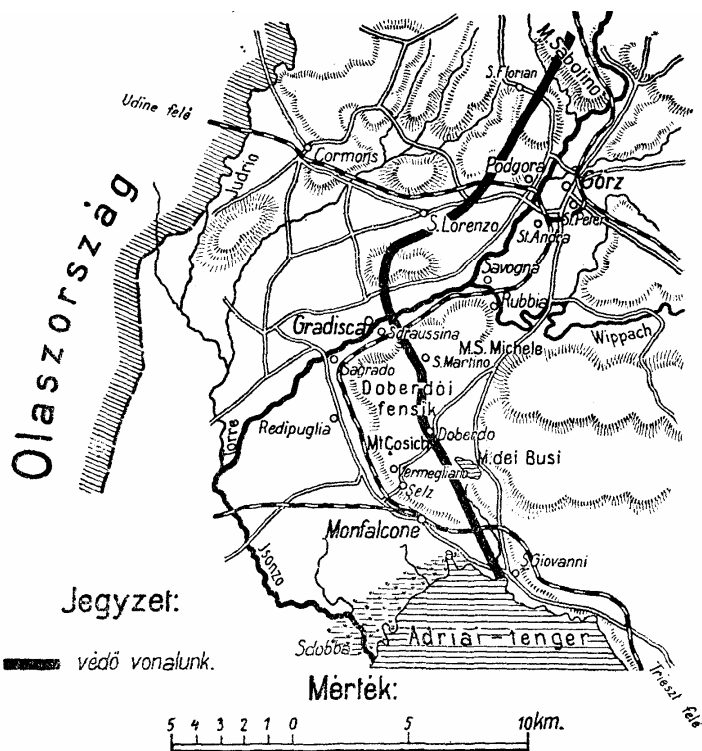
Az olasz hadvezetőség erőit meglehetősen szétforgácsolta, ami határai sajátosságának volt természetes következménye. Katonai tekintetben azt parancsolták, hogy a *Friaulból* támadjanak kelet és észak-

kelet felé, még pedig a természetalkotta utak mellékén, nevezetesen a *Valachba*, *Klagenfurtba*, és *Laibachba*, vezető utak mentén. Főként a laibachi irány volt a fontos, mert ha itt nyernek tért, ölükbe hullott volna Trieszt, az Isztriai-félsziget, valamint esetleg a magyar és a horvát, tengerpart is. De még Szerbia megsegítése is ebbe az irányba terelte a főhadműveleteket. Mindezzért az olasz hadsereg zöme az Isonzó mentén vonult fel. Ámde Tiroli Olaszország testébe mélyen bevágódó részének (Trient és környéke) veszedelmes volta azt kívánta, hogy itt is nagyobb erőket hagyjanak az Isonzónál támadó főerők hátának biztosítása végett. Ugyanily körülmények tették szükségessé a középső hadseregcsoporthoz alakítását Karintiával szemben.

Az olasz seregek hat helyen támadtak egyszerre, még pedig ha nyugatról kelet felé haladunk: a *Stilfser-hágónál*, a *Judicaria* völgyben,

az *Ets* mindkét partján, a *Brenta* felső folyása mentén, *Gortma d'Ampezzonál* és az *Isonzó* hosszában. A támadó hadak eleinte tért nyertek, de csak azért, mivel hadvezetőségünk már a természettől is védelemre kevésbé alkalmas határmenti területek egy részét kiürítette. Így jutottak könnyű szerrel birtokába az olaszok azoknak a kiagró teületeknek, amelyek, mint ahogy azt a mellékelt rajz is mutatja, *Condinónál* (Jadi-

cária), *Alanal*, *Primierónál*, *Cortina d'Ampezzonál* és az *Isonzó* jobbpartján vannak.

A legfontosabb és legnagyobbarányú hadműveletek keleten zajlottak le, ahol az ellenfelek az *isonzói csatákat* vívták meg. Itt seregeink a következő vonalon készültek fel a védelmére. Hogy a Triesztbe vésető utakat elállják, a *Montfalconetól* északra levő *Doherdói fensíkon* ásták ki a lövészárkokat és fedezékeket. Ettől északra és az *Isonzó* nyugati partján következtek a *görzi*, *flavai*, *canalei* és *tolmeini hídők*,

ahonnan a védővonal ismét kelet felé az Isonzó balpartján a *Krn-hegy* oldalára kapaszkodott fel. Tovább a Flitschi-medencét alkotó hegygerinceken állottak katonáink. A Karintia határán húzódó *Karni-Al'pese*ken az átjárókat (Pontebba, Plöcken, Tilliacher-hágó) változatlanul birtokukban tartották csapataink.

Az Isonzó mentén *nyolc nagy csatát vívtak az ellenfelek 1915-1916-ban*: És pedig az elsőt jún. 30-tól júli. 1-ig, a másodikat júl. 18-tól júl. 27-ig, a harmadikat okt. 16-tól 31-ig, a negyediket nov. 12-től dec. 7-ig; 1916-ban az ötödiket márc. 8-tól a hónap végéig, a hatodikat jún. 14-től július 11-ig, a hetediket aug. 3-tól 16-áig és a nyolcadikat szept. 14-től 19-ig. *A 8-ik csatát már az Isonzótól keletre* fővédelmi állásunkban, a karszt területén vívtuk meg. A görzi hídfőt 1916 augusztus 8-án ürtettük ki. A pergőtűzzel dolgozó olasz tüzérség előkészítése után nagy gyalogsági tömegek szerepeltek. A csaták közötti időszakokat olyan harcok és ütközetek töltötték ki, amelyek nem befolyásolhatták a döntő nagy eseményeket. Bár az olaszok mindenkor hevesen rohanták meg állásainkat, érdemleges sikereket elérni soha sem tudtak. Itt-ott bejutottak ugyan első védelmi vonalaink árkaiba, de sikereik csak múló haszonnal jártak, mert csodálatraméltóan védekező katonáink apránként visszahódították a'i elvesztett területeket, főként ott, hol a helyek fontossága azt föltétlenül megkívánta.

Messze túlhaladná e munka keretét, ha felsorolnók mindazokat a harcokat amelyekben véreink és Tirol vitéz népének nemcsak apraja és nagyja, hanem őszbeborult aggjai is szemben állottak a hűtlen szövetségessel.

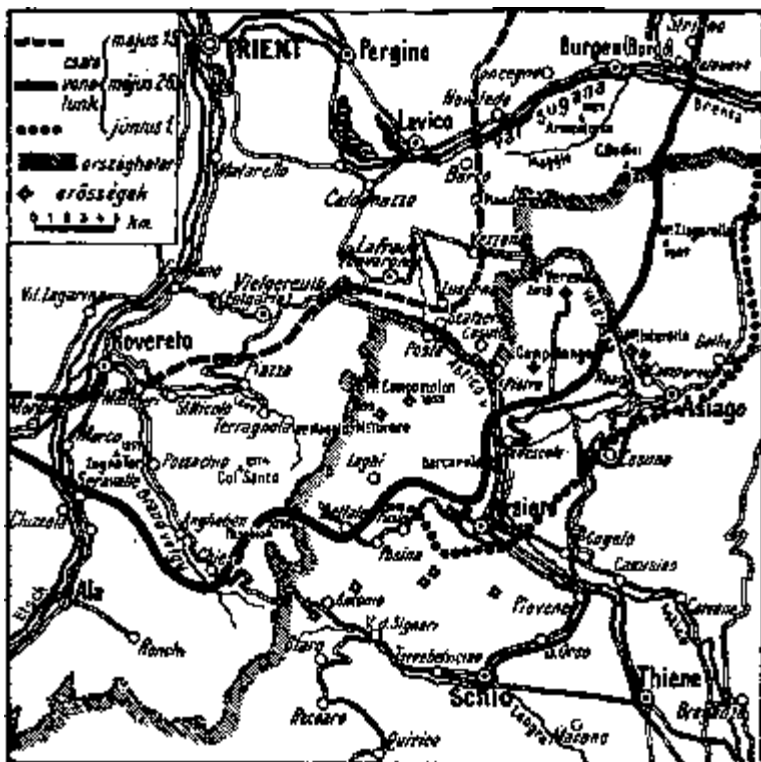
Kudarccal végződtek az olaszok támadásai *Schluderbaóknál* is (a Eienz folyócska eredeténél), hol a toblachi mezőt óhajtották elérni avégből, hogy éket verjenek tirolai és karintiai csatavonalunkba és birtokukba kerítsék a toblachi útsomópontot. Hiába döngették *Trient kapuit* is (Primiero, a Brenta völgye, vagyis a Val-Sugana, Ala, Biva, Condinó és Stilsfi-hágó). Nagy emberáldozattal járó összes rohamaik és támadásaik mind összeomlottak a vitéz védők kitűnően megválasztott és megerősített állásai előtt.

Az olasz háború állapotát 1915 nov. végén hadvezetőségünk jellemezte a legjobban, amikor hivatalos jelentésében többek között ezeket mondta: Az olasz legfőbb hadvezetőség közkezen forgó hivatalos jelentései az utóbbi időben feltűnően gyakran számolnak be sikerről. Ezzel szemben ma, fél évvel volt szövetségesünk hadüzenete után, a legvilágosabban megállapíthatjuk, hogy e háború megkezdésekor választott védelmi harc vonalunkat az egész vonalon – az Isonzónál már a negyedik csatában – győzelmesen megvédtük és birtokunkban tartjuk. Az ellenség a délnyugaton folyó harc megkezdése óta még csak

azokat a célokat sem tudta megközelítem, amelyekről azt remélte, hogy első nekifutamodásra éri el, ellenben a háború folyamán halottakban és sebesültekben már fél millió embert veszített.

A kudarcok sorozata és később a támadásunktól való félelem okozta, hogy Olaszország egy milliónál jóval nagyobb fegyveres erejéből nemcsak hogy szorongatott szövetségeseinek nem mehetett segítségére, hanem hogy Kis-Ázsiában sem tehetett partra csapatokat, noha

erre vágyott és szabad kezet is kapott, sőt hogy még Albániában sem érvényesíthette alaptalan jogait, amikor Görögország és Szerbia emelték fel tiltó szavukat. Mondott körülmények okozták azt is, hogy amikor a török császári kormány támogatta mohamedánok Olaszország gyarmatában *Iriopolisban* fölláadtak és a szenuszidok segítségével megverték az olasz őrségeket, Olaszország nemcsak hogy képtelen volt a lázadást leverni, hanem sok vérrel szerzett gyarmatát egészen ki is irtette.

Az ezer akadállyal teli hegyi háborúnak eddig nem ismert nagyrányú támadó hadműveletét indította meg hadvezetőségünk Olasz-

ország ellen 1916 május 15-én az Ets-völgyéből: az *Ets* és a Brentának *Val Sugana* nevű völgye között. A támadás célja az olaszok kiűzése volt Tirol elfoglalt részeiből, továbbá az, hogy áttörjék az olasz határmenti erősségek vonalát és döntésre juttassák a dolgot. A támadó főoszlopok közül a trónörökös vezette *jobb oszlop* a Brand (Vallarsa) és az Astach (Astico) völgy között *Arsiero*, a másik ellenben az Astach (Astico) völgyes a Val Sugana (Brenta völgye) között *Asiago* felé nyomult előre. Az oldalak biztosítására szánt szárnyak az Ets és a Brenta völgyének hosszában haladtak előre. A támadást a *balszárny* kezdte meg a Val Suganában és május 15-én elfoglalta az *Armentena* hegyhátat, amely 21-én egészen birtokunkba jutott. A *bal faoszlop* lassabban haladt előre, mert csak május 28-án vette el az; olaszoktól a *Monte Verena* erődöt; ezt követte két nap muUán a *Campolongó* erősség megrohanása. Véres és -az olaszokra nézve nagy veszteséggel járó harcok voltak a *Meata* birtokáért május 26-án, amit az Asiagótól északra emelkedő magaslatok elfoglalása követett. A *jobb főoszlop*, vagyis a trónörökös vezette csoport, május 16-án rohanta meg az első olasz állásokat; három nap multán már birtokában volt a *Campomolon* és a *Torraro* páncélerőd. Ezután szakadatlan előhaladásával május 27. és 28-án elvette *Arsieronak Casa Batti* és *Cornolo* nevű előerősségét. *Májjiis 31-én estek el Asiago és Arsiero főerősségek, vagyis az olasz erődök vonalának áttörése teljes volt.* Ámde a mind nagyobb erővel fellépő olasz ellentámadások megállították a mieinket és állásharc keletkezett, amelynek folyamán csak kisebb eredményekkel dicsekedhettünk. Az egész hadművelet alatt 46.492 ellenséges katona, köztük 1000 tiszt jutott fogságunkba és 318 ágyút zsákmányoltunk. Június 26-án vezérkarunk hivatalos jelentése ezeket írta: Cselekvésünk teljes szabadságának biztosítása érdekében arcvonalunkat a Brenta és Ets közt levő támadó területen helyenként megrövidítettük. Ez észrevétlenül, zavartalanul és veszteség nélkül ment végbe! A visszahúzóadás oka az oroszoknak nagyarányú támadása volt, aminek föltartóztatása végett itteni csapataink nagy részét a keleti harczérre kellett szállítanunk.

A szárazföldi háborúval kapcsolatosan az Adrián is megindult a harc. Ennek nevezetesebb eseményei a következők voltak: június 9-én egy búvárhajónk *San Giovanni di Meduánál* egy Liverpool-típusú angol hadihajót süllyesztett el. Ugyané hónap 18-án flottánk az osztrák határtól Fanóig megrohanta az olasz partokat, ami közben *Bimininél* összelötte a vasúti hidat és egy olasz gőzöst elsüllyesztett. Július 7-én egyik búvárhajónk elsüllyesztette az olasz *Amalfi* nevű páncélost. Ugyanez a sors érte 18-án a *Giuseppe Garibaldi* nevű olasz csatahajót. 23-án és 27-én flottánk egy része ismét megtámadta az olasz partokat, 28-án pedig a *pelghosai* szikra-távíró lőtte szét. Aag. 11-én *Molfetta* és

Seno San Giorgio területét lőtték hadihajóink. Dec. 5-én a *Novara* néhány torpedórombolóval *San Giovanni ai Meduánál* ágyútűzzel elsüllyesztett élelmiszerekkel megrakott 3 nagyobb és 2 kisebb gőzöst, valamint 5 nagyobb és több kisebb vitorlást. Ugyanekkor nem messze innen a *Varasdiner* nevű hajóink elfogta a *Fresnel* nevű francia búvárhajót, egy búvárhajóink pedig *Valonánál* egy kisebb ellenséges páncélost süllyesztett el. Dec. 29-én *Helgoland* nevű csatahajóink 5 torpedórombolóval a *Monge* nevű francia búvárhajót semmisítette meg, majd pedig *Durazzónkl* egy gőzöst és egy vitorlást lőttek össze, sőt még a tengerparti ellenséges útegek egy részét is elhallgattatta. A harcban egy torpedózúzóink elsüllyedt, egy pedig megsérült. 1916 jún. 8-án egyik búvárhajóink megtorpedózta a *Principe Umberto* nagy olasz segéd cirkálót, amelyen csapatok is voltak, 23-án pedig egyik búvárhajóink az Otrantói-szorosban elsüllyesztett egy olasz segédcirkálót és egy torpedórombolót.

A légi háborúban jún. 8-án az L-48 jelzésű haditengerészeti repülőnk lelőtte (Klasing Gusztáv sorhajóhadnagy) a *Cilia di Ferrara* nevű olasz nagy léghajót. Hasonló sors érte aug. 6-án Póla felett a *Gitta di Jesi* nevű ellenséges léghajót, amelyet útegeink szedtek le. Okt. utolsó harmadában és nov. közepén *Velencét*, nov. derekán *Veronát* és *Bresciát*, decemberben pedig *Anconát* bombázták légi járműveink. 1916 első felében szakadatlanul bombázták légi járműveink az olasz városokat, köztük főként *Velencét* és két ízben *Milánót*.

Az autant együttes nagy támadása.

Az 1915. évi kudarcok után az ántánt hatalmasságai belátták,, hogy nem győzhetik le a középponti hatalmakat, ha továbbra is nem ugyanazon időben támadják meg őket minden oldalról. Kiadták tehát a jelszót, hogy 1916 tavaszán minden harctéren egyszerre rohannak meg bennünket erejük teljes megfeszítésével. Meghatározott időpontra készen kellett lennie a francia tartalékoknak, az angol új védőtörvény alapján szervezett milliókából álló nagy fegyveres erőnek és az 1915-ben tönkrevvert orosz seregtesteknek. Szinte az egész világ összefogott, hogy ipari termékeit az ántánt rendelkezésére bocsássa. Támadásuk azonban nem valósulhatott meg a megállapított időpontra, egyrészt azért, mivel a hadseregek újjáalakításával nem készültek el, másrészt mi[^]el Németország *Verdun ostromával*, Ausztria és Magyarország pedig *Olaszországnak* Tirolból való megrohanásával megelőzte ellenségeit. Már június havát is elértük, de az ántánt nem mozdult. Mind sűrűbben jajdúlt föl a szorongatott Francia- és Olaszország, a mikor a még nem egészen kész orosz fegyveres erő június havának elején végre segítségére sietett szorongatott szövetségeseinek. A többiek csak később és megint nem egy időben

hajtották végre támadásukat, úgy hogy csak Románia beavatkozása után (1916. augusztus 28.) vetett lobot a harc igazán körülöttünk a szélrózsa minden irányában.

Amíg a francia harctéren egyesült angol-francia hadak a németek csatavonalának áttörése után egész Belgium és Franciaország elfoglalt részeinek felszabadítására törekedtek, addig az oroszok nemcsak hogy ki akarták verni országukból a középponti hatalmak seregteteit, hanem Galíciát, Bukovinát és Konstantinápolyt kívánták hatalmukba keríteni; Olaszország törekvése a régi maradt: Trient, Trieszt és az osztrák és a

magyar tengerpart elfoglalása; Románia célja pedig Erdély volt, míg a külön szervezett román-orosz-szerb hadaknak a Szalonikinél álló elegyes orientális ántánt haderővel együttesen Szerbia és Montenegró felszabadítása mellett Konstantinápolyt kellett volna hatalmukba keríteniök.

1916 október derekáig az események a következők voltak:

A francia harctéren az egyesült angol és francia seregtetek azon a 40 kilométer széles arcvonalon indultak rohamra július hó 1-én, amely a Pikárdiában: *Gommecourt* és *Vermandovillers* között terült el. A Combles és Maricourt között képzelt vonaltól északra az angolok, ettől délre pedig a franciák törtek előre. Céljuk egyelőre *Bapaume* és *Péronne* városa, valamint az ezeket összekötő országút volt. Kisebb és nagyobb szünetek-

kel három és fél hónapon át borzalmas harcokat vívtak egymással az ellenfelek, amelyekben a harci eszközöknek özönével támogatott milliók mérték össze fegyvereiket. A védelemre szorult németek engedtek ugyan a nagy erőnek, de nem törték át őket még október közepéig sem. Amíg az angolok *Thiepvalnál* egy tapodtat sem jutottak előre, addig a középben a franciák és az angolok rengeteg emberáldozat árán kivívtak sikere csak az volt, hogy a legmélyebb helyen 18 kilométernyire benyomták a németek csatavonalát és *Buchavesnesnél* elérték a baupaume-péronnei országutat.

Az *olasz harctéren* abba kellett hagynunk Tirolból kezdett támadó hadműveleteinket akkor, mikor az oroszok *Lucknál* benyomván csatavonalunkat, fölösleges erőinket a keleti harctérré kellett vinnünk. Ezután támadtak az olaszok, aminek következtében *augusztus 9-én elvesztettük a görzi hídfőt és föladtuk azokat az előállításokat az Isonzó hosszában, amelyeket 14 hónapon át rendületlenül tartottunk.* Szeptember derekán rövid életű volt a *8-ik isonzói csata*, amelyben az olaszok a karszton telepített fővédelmi állásaink ellen ismét hiába támadtak.

A *keleti harctéren*, beleértve a Balkán-félszigetet is, két időszakot különböztetünk meg. Az első augusztus végéig, vagyis a román hadüzenetig, a második pedig október közepéig terjed.

Az orosz támadás jún. 4-én indult meg azon a 300 kilométer hosszú arcvonalon, mely a *Pripet-folyótól* délre terül el. Eigától le egészen Komániaiig (német becslés szerint) összesen 137 gyalog- és 36 lovashadosztály, vagyis kereken *kétmillió-hétszáznegyvenezer gyalogos, 162,000 lovas és 3000 ágyú vett részt a támadásban;* a galíciai arcvonalon alkalmazott orosz erőket másfél millióra becsülték a támadás kezdetén. A főtámadás szárnyaink ellen irányult (Luck és Csernovic) avégből, hogy egyrészt elűzván bennünket Volhyniából, megszakítsák a déli és az északi csoportunk közötti összeköttetést, majd elfoglalják *Kovelt*, e fontos vasúti csomópontot, másrészt pedig hogy Bukovina elfoglalása után Lemberget ejtsék hatalmukba. Amíg Bukovinában a nagyobb erők elől fokozatosan visszavonultunk (Kolomea, Sztaniszlau), addig Lucknál 50 kilométernyire visszanyomták az oroszok csatavonalunkat, de ellentámadásainkkal majdnem egészen Luck alá visszazorítottuk őket. Közben a *Stocliod* folyó mentén is szerencsét próbáltak az oroszok, még pedig: *Szohlnél, Kolkinnál és Czartoriszknál*, de hiába. A középben, *Lemberg előtt* is szüntelenül ostromolták árkaikat; a támadások azonban nem igen változtatták meg állásainkat, tekintettel a hosszú csatavonal általános helyzetére. Az oroszok betörése Magyarországra mindvégig meghiúsult. Július derekán a *Pripet folyótól északra* is megmozdultak az oroszok avégből, hogy fogva tartván a középponti hatalmak itteni erőit, ezek ne mehessenek segítségére a délen szorongatottaknak. Nagyobb harcok

voltak: *Baranovicsinél, Szmorgonnál, a Viszniev- és Naroc-tó környéken.* Valamennyi meddő volt az oroszokra nézve. Augusztus 10-ike után némileg ellanyhult a harc, de 24-ike után ismét hevesen támadtak az oroszok Lucknál, Galiciában és Bukovinában. Helyi sikereken kívül azonban nem értek el egyebet, bár ép úgy pazarolták embereiket mint azelőtt.

Augusztus 27-ével közvetlen kapcsolatba jutott az orosz harc-
tér a balkánival, amikor Románia is nyíltan az antanthoz csatlakozott
és hadat üzent Ausztriának és Magyarországnak abban a meggyőződés-
ben, hogy a minden oldalról megtámadott szomszéddal könnyen el-
bánik. A hadüzenetet azonnal román csapatoknak Erdély keleti és
déli részeibe való betörése követte; hatalmukba került a Kárpátokon
át Erdélybe vezető összes szoros út. A haditervek tekintetében meg-
jegyezzük, hogy amíg Románia hódolva önző politikájának, Erdély

meghódítására törekedett és így az oldalába és a hátába kívánt jutni galíciai seregtesteinknek, addig az orosz haderőkkel megerősített román hadsereg egy részének, Sarrailnak Szalonikinél álló elegyes hadával együtt, Bulgáriát kellett volna összeroppantania avégből, hogy elválasztván a középponti hatalmakat Törökországtól, végül is Konstantinápolyt szerezzék meg az oroszoknak.

Mielőtt a Duna mellékén és Erdélyben a hadműveletek megkezdődtek, a görög határon álló bolgár és német erők rajtaütöttek Sarrail hadának szárnyain és miután ezeket visszavetették (nyugaton Kasztória alá és az Osztrovó-tóhoz, keleten pedig a Struma-folyó mögé), szűk térre szorították a Szaloniki alatt álló orientális haderőt.

Halomra döntötte az ántánt hadseregeinek terveit a *Mackensen* vezette bolgár-német-török hadsereg, amely szept. 2-án a Duna és a Fekete-tenger közén, megtámadta a Dobrudzsában gyülekezett román-orosz-szerb hadakat. A nagy lendülettel kezdett támadás eredménye a dunamenti *lutrakán* (szept. 6.) és *Sziliztria* (szept. 9.) román hídfők elfoglalása volt. Ezek mellé sorakoztak a *Dobricsnkl* (szept. 5.), majd az *Oltina-tó*, *Parákőj*, *Aptat*, *Musubej*, *Cifutbej*, *Karaomer* (szept. 12-14.) között kivívott győzelmek, ami után a román-orosz-szerb hadak *İnçİa-Cobadin-Basova* között képzelt vonalba húzódván vissza, állásharcot kezdtettek. Valósággal vérbefulladt a románoknak átkelése a Dunán *Bjáhovónkl*, ahol (okt. 4.) mintegy 16 zászlóaljjal a Dobrudzsában álló bolgár-német-török haderők hátába kívántak jutni a románok. Ennek a hadműveletnek megghiúsításában nagy szerepet játszott az osztrák-magyar dunai flottilla, amely a románok építette hidat elpusztította.

Főharctérré vált: Erdély és a vele kapcsolatos orosz harcvonal. Ennek eseményei nagyban a következők.

Bukovinában, Galiciában és Volhyniában szept. 1-től kezdve állandóan és hevesen támadták állásainkat nemcsak *Lucknál*, hanem *Lemberg* előtt, azután a *Zlota-Lipánál*, a *Narajovka* hosszában és a *Kárpátok* mentén. Sikereik azonban sehol sem voltak, mert nagy emberáldozattal végrehajtott rohamaik rendre összeomlottak a német, magyar, osztrák és török csapatok vitéz ellentállásán. *Erdélyben* az 1. román hadsereg Orsovától kezdve a Vöröstorony-szorosig vonult fel és hatalmába ejtette Orsovát, Petrozsényt, és majdnem egészen Nagyszebenig jutott; a román 2-ik és északi hadsereg Brassónál és a keleti szorosokon át özőnlött be hazánkba, elfoglalván itt a Görgényi havasakig, a Hargittáig, a Baróti hegyekig és a Fogarasig elterülő részeket. Amíg Orsovánál és ettől északra változó szerencsével hullámzott ide-oda a harc, addig *Petrozsénynél* és *Hátszegnél* már szept. 8-án heves ütközetekre került a dolog, amelyeknek következményeként szept. 20. és 21-é. u visszafoglaltuk a petrozsény-szurduki és Vulkán-szorosokat. Szept. 26-án nagy román erők visszavonulásra

kényszerítettek bennünket, de már okt. 2-án hatalmunkba kerítettük az Oborasa-magaslatot, 7-én pedig ismét az ország határán állottak csapataink. *Nagyszabennél* szept. 14-én jutottak érintkezésbe az ellenfelek lassan gyülekező erői. A *Falkenhayn német gyalogsági tábornok* vezette döntő ütközet szept. 27-én kezdődött, amelyben a román 1-ső hadsereg zömét megsemmisítő vereség érte. Ez volt a román hadsereg Gorlicéje, mert elválasztották az 1. román hadsereget a 2-iktól. Szinte tüneményes gyorsasággal zajlottak le ezután a hadi események, mert október 4-én *Fogaras* szabadult fel, másnap a Persány-hegységben érte vereség a románokat, majd fölgöngyöl a román 2. hadsereget, okt. 6-8-áig megvívtuk a *brassói csatát*, amely után ez a hadsereg is kitakarodott országunkból. *Hat hét alatt tehát véget ért a román háború első időszaka.* A *macedón arcvonalon* Sarraíl szeptemberben kezdette meg hadműveleteit a Vardartól nyugatra, ahol csupán *Monasztirig* szorították vissza a bolgár-német jobbszárnyat, ami azonban nem állt arányban az orientális hadsereghez fűzött reményekkel.

Hadi események Ázsiában.

Törökország hadbalépésével Ázsiában is fellángolt a harc; a Kaukázusban, Mezopotámiában, a Szezi-csatorna mentén és Adennél csaptak össze a török haderők az oroszokkal és az angolokkal.

A török hadsereg *fontos és igen nehéz feladat hárult*, mert a Dardanellák védelmezésén kívül Konstantinápoly és Szmirna alatt is erőket kellett tartania az ántánt esetleges partraszállási kísérleteinek megakadályozása végett, másrészt pedig a Kaukázusban, Mezopotámiában, Adennél és Egyiptom felé is seregtesteket kellett összevonnia, hogy az antantnak minél nagyobb erőit kösse le. *A nagy háború tehát megcáfolta azt az általános hitet, hogy Törökország a romlás szélén áll; sőt bebizonyosodott, hogy erejével döntő szerepet játszik a nagy küzdelemben.*

A Dardanellák ostroma, valamint a kaukázusi és mezopotámiai hadműveletek között kapcsolat van, amennyiben Anglia és Oroszország már régebben megegyezett abban, hogy ráteszi kezét Perzsiára, még pedig azért, hogy Oroszország a Perzsa-öbölhöz jusson, Anglia meg az Eufrát és a Tigris alsó folyása mentén területeket foglalhasson el. A Dardanelláknál remélt győzelem és az előbb mondott hadműveletek sikere kétségen kívül Törökország romlására és talán a világháború befejezése végett vezetett volna. A nagyratörő terveknek azonban elébe vágott Törökország.

A *Kaukázusban* az oroszok 1914 októberében az Aras völgyében Erzerum felé támadtak, de *Köprüköinél* vereség érte őket. A Tcsorok mentén ellentámadásba fogott törökök ugyanezen év december havában

Artvinon át nemcsak *Batum* alá jutottak, hanem elfoglalták *Olti* és *Ardahant*, ahol, állásharcot kezdve, tekintélyes orosz erőket kötöttek le. A *Van-tó* környékén csupán jelentéktelen harcok voltak. Perzsiának északnyugati tartományában *Aserheidsanban*, ahol az oroszok csak az utóbbi években vetették meg a lábukat, szintén őket érte vereség 1914 végén. Ezután megakadtak a hadműveletek az ellenfelek kölcsönös gyengesége miatt, aminek oka abban rejlett, hogy mind a két fél az európai harctereken volt elfoglalva. Az angolok meddő kísérletei Mezopotámiában és az, hogy a török sorhadi és irreguláris hadak majdnem ezer kilométer széles arcvonalon benyomultak a Kaukázusba és Perzsiába, arra kényszerítette Oroszországot, hogy ázsiai érdekeinek megóvásával

kiköszörülje azt a csorbát, amelyet a nála gyengébb Törökország ejtett rajta. Moglehet, hogy az is célja volt a hadműveleteknek, hogy a Mezopotámiában hadakozó angolokat megsegítsék. Az európai hadak fővezérsége alól fölmentett *Nikolajevics* nagyherceg befolyására 1915 végén és 1916 elején a vasutak segítségével annyi orosz csapatot vontak össze a Kaukázusban, hogy ezek ereje jóval meghaladta a törökökét. A két irányba indított orosz hadak egyik része *Örményországba* tört be, a másik délkelet felé *Perzsiában* nyomult előre. A gyenge török erők nem állhattak ellen a nagy tömegnek és földadván állásaikat, előbb *Erzerwmot* (febr. 16), később északon *Trapezuntot*, délen *Bitliszt*, végül pedig *Örményországban Erzingiant* is kiürítették. A Perzsiába küldött orosz had könnyű szerrel haladt előre a pártoskodás következtében részekre sza-

kadt országban és eljutott addig a vonalig, amelyet az Angliával való megegyezés állapított meg Oroszország számára déli határ gyanánt. A mellékelt rajz mutatja azokat a területeket, amelyeket az oroszok és az angolok ejtettek hatalmukba 1916 május hó végéig. Ezután mind a két félre nézve meddő harcok következtek a Kaukázusban, aminek az európai keleti harctéren (1916 június 1-e után) Konstantinápoly birtokáért vívott nagy harcok voltak okai annyiban, hogy az összes felesleges erőket Európába hozták.

Az angolok *mezopotámiai hadjáratát* gazdasági és politikai okok is magyarázzák. Gazdasági oka az volt, hogy a *Karún* folyó mellékén található gazdag olaj forrásokat biztosítsák a maguk számára; a másik cél az volt, hogy a háború okozta zűrzavarban könnyű szerrel hatalmukba kerítsék Mezopotámiát és így megvessék alapját az Egyiptomot és Indiát összekötő szárazföldi útnak. Vele járt volna a Bagdad-vasút végpontjának megszállása, vagyis a németek kiszorítása Mezopotámiából és esetleg Kis-Ázsiából is.

1915 január havában a Perzsa-öbölben szállottak partra az angol-indiai csapatok s könnyű szerrel visszaverték a csupán rendőri szolgálatot teljesítő török irreguláris katonaságot. A mintegy 85.000 emberre becsült haderő a Tigris mentén nyomalt elő, miközben *Basrát*, *Komát* és *Amarát* foglalta el és rendezte be hadtáplomásul. 1915 szeptember havában *Towenshend*, az angol fővezér, már *Kut el Amarában* üttötte fel táborát Bagdadtól csupán 160 km-re. Ezalatt a törökök *Goltz basa* alatt Bagdad környékén gyűjtötték össze erőiket. A könnyű sikerektől vérszemet kapott angol vezér nagy merészen Bagdadra is szemet vetett s 1915 november havában *Kteszfőnig* nyomult. Itt azonban rácsaptak a törökök, megverték, *Kut el Amaráig* üzték és 20.000 emberével együtt minden oldalról körülfogták. A körülzárt sereg felmentésére Anglia *Aymler tábornok* alatt 1915 végén 30.000 főre becsült fölmentő sereget szervezett, amely *El Gussáig* (Kteszfőn és *Kut el Amara* között) jutott. Itt azonban a törököknek *Es-Sinn* nevű erős állásaira bukkant, amelyeket bevenni nem tudott. A törökök ellentámadásokkal kapcsolatos védelme és az időközben bekövetkezett áradások miatt *Aymler* csakhamar hátrálni volt kénytelen *Scheich-Saad-ig* (*Kut el Amara* és *Ali Garbi* között), ahol felmentetvén állása alól, helyette *Corninge tábornok* vette át az angol hadak parancsnokságát. A törökök követték az angolokat és, *Felahie*, valamint *Umem el Henna* (az előbbitől keletre) körül erős állásokat készítettek. *Corninge* hiába támadta meg a Tigristől északra és délre a törököket, sőt mindenkor nagy veszteséggel veretett vissza. Hiába kísérelte meg többször az áttörést, sőt amikor a törökök ellentámadást kezdtek, *Ali Garbi* felé visszavonulni volt kénytelen. Ez a visszavonulás adta meg a kegyelemdőfést a *Kut el Amarába* zárt had-

erőnek. Hiába mesterkedett Towenshend, mert végül is 1916 április 29-én kapitulálni volt kénytelen. Nem hánthatták el a katasztrófát az oroszok, kik közben elfoglalva Perzsia északi felét és visszavetve a törököket a Kaukázusban, állítólag segítségül kívántak menni szorongatott szövetségesüknek. Ezután és amikor a nyári rekkenő hőség miatt Mezopotámiában a hadműveletek lehetetlenné váltak, a törökök nemcsak hogy visszaszorították a perzsa határon álló oroszokat, hanem ezek nyomában eljutottak *Hamadanig*, veszélyeztetvén Teheránt, a perzsák fővárosát.

Az *Egyiptom ellen* tervezett hadműveletekkel nem voltak szerencsések a törökök, noha 1914 végén a Földközi-tenger partján épült *El-Arisba*, és a Vörös-tenger mellékén *El-Akabába*, jutottak, később pedig egyidőre megvetették a lábukat a Szezei-csatorna nyugati partján. A szent háború kihirdetése sem hozta meg a kívánt eredményt, nem sikerült a szenussziak támadása sem s amikor a Dardanellák ostroma is megkezdődött, itt összpontosította Törökország fegyveres erejének zömét. A megmaradt csekély erők természetesen nem vághattak neki az ezer akadállyal teli sivatagnak, amelynek szélén, a Szezei-csatorna hosszában, az angolok tekintélyes erőket vontak össze gazdag gyarmatuk védelmére. Ez az egyedüli körülmény, ami fontos volt az európai harcerekre nézve és javára vált a középponti hatalmaknak.

1915 július havában *Aden is veszedelembé jutott*. Aden, az arab-félsziget déli részén, 1839 óta van az angolok birtokában. Pontossága abban van, hogy erőssége a Vörös-tenger bejáratánál magas sziklán épült s mintegy bástyája az angol uralomnak, amely befolyása alá hajtotta Arábiát is. Értéke még inkább növekedett, amióta a Szezei-csatorna megnyílt s középpontja lett az Indiából Európába vezető kábelnek. Az erősségnek aránylag nagy helyőrsége van, amelynek eltartása az angol kormánynak évenként állítólag két és fél millió koronájába kerül. Egyideig váltakozó szerencsével folyt a harc, míg 1915 vége felé a törökök kerekedtek felül *Elvate* falunál, amely mintegy 25 km-re van Adentől. Miután az angolok *Lahadjot* is elvesztették, Indiából hozott erősítésekkel vissza akarták foglalni az elvesztett területeket. Az aránylag nagy erőkkel kezdett vállalat azonban kudarcot vallott. 1915 végén a törökök, a hozzájuk csatlakozott környékbeli mohamedán törzsekkel támadást kezdtek és *Afus* mellett megvervén az angolokat, Aden falai alá üzték őket. Az angolok ezzel elvesztették Aden környéké *Beled el Ingnsnek* nevezett tartományukat.

Háború a tengeren.

A világháború tengeri harcai két részre oszlanak. Az egyikben a vizek felszínén úszó hadihajók s a hozzájuk tartozó vízirepülőgépek és

kormányozható léghajók mérték össze fegyvereiket, a másikban pedig a búvárhajók működtek a csodával határos módon.

A háború kitörése pillanatában várt nagyarányú tengeri rajtaütés minkét fél teljes készenléte folytán elmaradt. A tenger felszínén egyetlen egy nagyszabású ütközet volt 1916 május hó végéig, noha a német nagy flotta kereste az alkalmat az összeütközésre az angol hajóhaddal. Az angol flotta általában véve biztos pozícióba helyezkedett és két éven át várta a fejleményeket. Hosszú ideig tartó meddő szereplésének oka eddigelé még ismeretlen. Kétségen kívül megállapítható azonban, hogy ott, hol alkalom kínálkozott, a német és az osztrák és a magyar flotta nagy merészen nekitámadt az ellenségnek.

A legnevezetesebb események a következők. 1914-ben, aug. 3-án az *Augsburg* és *Magdeburg* német kis cirkáló *Libau* orosz kikötőt bombázta és aknákat rakott le annak környékén. Aug. 5-én a *Breslau* és *Goeben* német hadihajók Algír partjait támadták meg és rommá lőtték a *bonai* és *filippevillei* kikötőket, majd *Messinánál* kisurranva az angol hadihajók közül, Konstantinápolyba menekültek. Aug. 17-én *Zenta* nevű cirkálónk *Antivári* előtt harcba bocsátkozott a franciákkal. Hat nagy ellenséges hajó vette üldözőbe; a hajó hősiecs védekezése közben egy francia hajót megrongált; később kazánrobbanás következtében elmerült. Flottánk igazában csak az olasz háború kitörésével lépett akcióba (1. az olasz háborúnál).

Aug. 28-án *Helgoland* közelében négy kisebb német hadihajót az angolok egyik flottája elsüllyesztett. *Szept. 22-éw, következett be a tengeri háború egyik legnagyobb eseménye.* Az U-9 jelzésű német búvárhajó, melyet *Weddingen kapitány* vezetett, Hoek van Hollandtól mintegy 30 km-re megtámadta az *Aboukir*, *Hogue* és *Cressy* angol csatahajókat és egy-egy torpedólövéssel mindegyiket elsüllyesztette.

Nov. 1-én zajlott le a *csilléi* (koronelli) *tengeri ütközet*, amelyben a *Spee* gróf német tengernagy vezette német hajóraj megtámadta az angolokat. A *Scharrihorst* és *Gneisenau* páncélos cirkálók, valamint a *Nürnberg*, *Dresden* és *Leipzig* nevű kis cirkálók a Santa-Maria-sziget közelében megtámadták a *Monmouth*, *Goode Hoppe* angol páncélos cirkálót, a *Glasgow* és *Otrantó* kisebb cirkálókat. A *Monmouth* a csata közben elsüllyedt, a *Goode Hope* pedig annyira megsérült, hogy kevéssel a csata után elmerült. A német hajók sértetlenül kerültek ki az ütközetből.

Dec. 8-án volt a *falklandi tengeri csata*. A csillei ütközet után az angolok a sértetlenül elvonuló német hajók üldözésére egész hajóhadat mozgósítottak, amely hosszú keresés után a Tüzföld közelében ráakadt a német hajókra. A csata vége az lett, hogy a *Scharnhorst*, *Gneisenau*, *Leipzig* és a *Nürnberg* hősi harc után elsüllyedtek; a *Dresden* elmenekült.

de később, 1915 márc. derekán, a Juan Fernandez-sziget közelében elpusztult.

Vakmerő vállalkozásokba bocsátkozott az *Emden* német kis cirkáló. Áttörvén a Csingtaut körülzáró japán flotta során, okt. elején a keleti vizeken egymásután sülyesztette el az angol kereskedelmi hajókat, amelyekkel útjában találkozott. (Angol becslés szerint 44 millió márka volt az értéke az *Emden* által elsülyesztett hajóknak és ezek rakományainak.) Az angol kormány intézkedésére egész flotta indult el keresésére és ártalmatlanná tételére. Az angol hajókon kívül francia hadihajók is részt vettek az expedícióban, amely összesen 24 hajóegységből állott. Okt. 80-án az *Emden* a *pulo-dinangi* révben torpedólövéssel elsülyesztette a *Semcug* nevű orosz cirkálót és egy francia torpedóvadászt. Nov. 9-én azonban véget ért küzdelme akkor, mikor az üldözésére kiküldött angol-francia hajóhad, amelyhez most már japán hadihajók is csatlakoztak, az Indiai-óceánban a *Kokosz-szigeteknél* elérte. Az *Emden* éppen azzal volt elfoglalva, hogy elpusztítsa a dróttalan táviró-állomást. A küzdelem végén a hajó a partra szorult s a zátonyon elégett. Személyzete, *Müller kapitánnyal* együtt az angolok fogságába jutott. Legénységének egy része azonban 1915 febr. 5-én a zsákmányolt *Ayesha* nevű sóneren megszökött és *Mücke másodkapitány* vezetése alatt, miután útközben az *Emden*hez hasonló tetteket vitt végbe, Arábia délnyugati partvidékén *Hodeida* mellett partraszállt.

1915 jan. 24-én volt a *helgolandi tenged ütközet*, amelyben a *Seydlitz*, *Derfflinger*, *Molike* és *Blücher* nevű kisebb páncélos cirkálók négy kisebb cirkálóval és torpedóhajókkal összetalálkoztak egy 5 csatacirkálóból, 7 kisebb cirkálóból és 26 torpedózúzóból álló angol flottával. Három óras küzdelem után az angol flotta abbahagyta az ütközetet és visszavonult. A csatában a *Blücher* elsülyedt.

Az *Emden*hez hasonló merész vállalkozásokba fogott a *Dohna-Sohlodien* gróf korvett-kapitány vezette *Möwe* nevű német hajó, amely több hónapos cirkálása alatt 15 ellenséges gőzöst sülyesztett el és amikor 1916 márc. 4. befutott az egyik német kikötőbe, foglyokat és egy millió zsákmányolt aranyat rakott partra.

1916 május 31-én zajlott le a *skagerakki nagy tengeri csata*, amelyben a német nyílt tengeri haderők megütköztek az angol hajóhad számában jelentékenyen nagyobb főrésszel. A csatát a *Skagerakk-tengersoros* és a *Horn-fok* között vívták meg május 31-én d. u. 4 órától másnap hajnalhasadtáig. Nem tekintve a számos könnyebb hajót, végül legalább is 25 nagy angol csatahajó, 6 angol csatacirkáló és legalább is 4 páncélos cirkáló állt szemben 16 nagy német csatahajóval, 5 csatacirkálóval, 6 régi sorhajóval, de páncélos cirkáló nélkül. A sötétség beálltával a német flotta éjjeli támadást intézett az angolok ellen; a támadás

folyamán cirkálóharcok és torpedónaszád-támadások történtek. A német flottát *Scheer altengernagy*, az angolt pedig *Jellicoe admirális* vezette. A csatát a németek nyerték meg, bár az angolok ennél ellenkezőjét akarták elhíttetni a világgal, noha ők magok is elismerték, hogy a németek 62,720 hadihajó-tonna veszteségével szemben 117,750 angol tonna veszteség állott. (Német becslés szerint az angolok 28 hajót vesztek 160,000 tonnatartalommal és 200 ágyúval.)

Bármiként volt is a dolog, az a fontos, hogy a világ legnagyobb hadiflottája nagy tengeri csatát veszített és hogy a németek ismét erejük és bátorságuk felsőbbbségéről tettek tanúságot. A német flotta ugyanígy jelentősen nagyobb ellenséget vert meg, maga pedig viszonylagosan csekély veszteséget szenvedett. Tény, hogy Anglia nem tudott úgy elbánni a nyílt tengerre kifutott német flottával, mint ahogy fenyegetődzve dicsekedett majdnem két éven át.

Ebben a nagy tengeri csatában, s egyébként is igen jó szolgálatot tettek az ellenséges erők felderítésében a német tengerészeti kormányozható léghajók.

A nagy csata rémes utójátékának tekinthető a *Hamsphire* angol hadihajónak jún. 5-én éjjel az Orkney-szigetek körüli elsüllyedése. Ezen a hajón az angol hadügyminiszter *Kitchener lord* volt útban egész vezérkarával Oroszország felé. A hajó aknára futott és a nagy viharban nyomtalanul eltűnt 12 emberének kivételével.

A bűvárhajó háború. Már 1914-ben is félelmetes fegyvernek bizonyultak a bűvárhajók, de igazán csak 1915-ben tanulták meg félni őket ellenségeink, de főként az angolok, kik tehetetlenségükön és gyengeségükön való dühökben Németország ellen a kiéheztetés becstelenségekhez fordultak. De nemcsak ez, hanem az 1¼ okot szolgáltatott a német bűvárhajók fokozott tevékenységére, hogy Anglia számos csapatot és nagymennyiségű hadi felszerelést óhajtott átszállítani Franciaországba. Noha a német tengerészeti vezetőség közhírré tette az Anglia ellen kezdett új háborúját, noha harctérnek nyilvánította a Nagybritannia és Írország körüli vizeket (1915 febr. 18-ától), az angolok eleinte nem vették komolyan a dolgot. Rövid idő alatt azonban rájöttek, hogy e tekintetben is messze mögötte állanak a németeknek és hogy a német bűvárhajók nemcsak Anglia keleti partjait zárták el és bénították meg a calaisi csatornában a közlekedést, hanem hogy Anglia és Írország belső vizeibe is átmentek, sőt az Atlanti-óceán felől is körülfogták a szigetországot. Nem mentette meg az angol hajókat a semleges zászlók jogtalan használata sem, mert a rút visszaélésen rajtakapták az angol gőzösöket, s az ilyeneket azután könyörtelenül elsüllyesztették. Sok oly semleges hajó is áldozata lett a bűvárhajó háborúnak, amely hadifelszerelést szállított az angolok és a franciák számára.

Az egész világ megdöbbsent, amikor a Cunard Line hajóstársaság *Lusitania* nevű óriás gőzösét süllyesztették el a németek. A hajó 1915 május elején indult el Newyorkból haza Liverpoolba s bár a németek figyelmeztették az amerikaiakat, hogy ne utazzanak rajta, mert a hajó az elsüllyesztés veszedelmének teszi ki magát, a figyelmeztetés nem használt. A hajót *május 1-én* Írországtól alig tíz kilométer távolságra az *U-36 búvárhajó* süllyesztette el. A hajón levő 2160 emberből 764-et mentettek meg. A hajó pusztulása Angliában és Amerikában nagy felzúdulást támasztott, de' ez jogtalan volt, mert kiderült, hogy a hajó sok ezer láda hadiszert szállított.

Bámulatra ragadta a föld népeit az *U-21 német búvárhajó* (Hersing kapitány). Ez egy hónapi tengeri út után és a Gibraltári-szoroson keresztül elsőnek jutott el a Dardanellákhoz és útközben elsüllyesztette az útjába akadó ellenséges hadi- és szállítóhajókat.

Német hivatalos jelentések adatai szerint a német búvárhajók *aug. 1-től 1915 dec. végéig összesen 758 (1.552,392 tonnatartalmú) ellenséges hajót süllyesztették el.* Ebből 637 angol hajó volt (1.294,724 tonnatartalommal). 1916-ban pedig, november végéig, összesen és kereken *egyműliőkészázezer tonnatartalmúak* voltak a német búvárhajók által elpusztított ellenséges hajók. Nem kevésbé érdekes, hogy a Szalonikinél partratett ántánt csapatok számára szánt hadiszereket és csapatokat szállító hajókból a szövetséges német, osztrák és magyar búvárhajók nov. végéig 66 hajót süllyesztettek el.

Föl kell jegyeznünk *Forstmann Walter* német búvárhajó kapitány nevét, aki 100 ellenséges hajót süllyesztett el 260,000 tonna tartalommal. A hajók között volt több hadihajó, őrzáró-gőzös, hadiszert szállító ha jó stb. A rakományok értékét kereken 600 millió márkára becsülték.

A mi búvárhajóink közül az *TJ-12* (Lerch Egon sorhajóhadnagy) a *Courbet* (francia), az *U-5* (Trapp György sorhajóhadnagy) a *Leon Gambetta* (francia), az *U-4* pedig (Singule sorhajóhadnagy) egy Liverpool típusú angol hadihajót süllyesztett el 1915-ben.

Harc a levegőben.

A világháború nagy küzdelmeiben a technikai eszközöknek oly -döntő szerepük volt, aminőt még sohasem tapasztalhattunk eddigelé az emberiség történetében. Mind szárazon, mind vízen mindenütt és minden alkalommal elővették a technikai ipar termékeit, s ezek legtöbbje rettenetes fegyvernek bizonyult. A gyalogság messzehordó lőfegyveréig a pergőtűzzel dolgozó és kényes műszerekhez hasonló géppuskák és különféle űrméretű ágyúk, a motoros tarackok és mozsarak, amelyeknek golyói ellen semminemű épület oltalmat nyújtani nem tudott, a külön-

féle védőeszközökkel felszerelt várak és erősségek, a lövészárkok, a bombavető, a gázbombák, a lángvetők stb.-ek, a csodálatos összeállítású úszó vasvárak: a csatahajók, a cirkálók, a bűvárhajók és más szerkezetű haditengerészeti járóművek, a robbanó vegyi készítmények, a közlekedési és optikai eszközök, mind a legújabb idők technikai vívmányai, amelyeket a műszaki tudományok fényes tehetségű férfiai adtak a hadakozók kezébe, hogy leküzdjék velük ellenfeleiket.

A föld felületén alkalmazott harci eszközök mellett azonban még a levegő meghódítására szánt gépek is csatasorba állottak és most nyertek legelőször érdemleges alkalmazást. Bebizonyosodott, hogy hatalmas segítőtársak. *Valóra vált a harc a levegőben, amely eddigelé csak fantasztikus terv volt és csak a mesék világában élt.* A szárazföldön és a vízen alkotott fegyveres hatalmak mellé tehát a repülők és a léghajók csapata, *vagyis a légi flotta szegődött.* Eszközeikkel: a repülőgépekkel, a kötött, szabad és kormányozható léghajókkal *megbecsülhetetlen szolgálatot tettek a felderítésben és az összekötőszolgálatban, sőt egyenként és flottákat alkotva, harci tevékenységet is fejtettek ki,* mert oly eszközöket és anyagokat vittek fel magukkal és hajtottak le a levegő magas régióiból az ellenséges csapatokra, várakra, vasutakra, utakra, katonai telepekre stb.-re, amelyekkel harcra képtelenné tették a viaskodó embekeket, elpusztították a garmadákba rakott hadiszereket és rombadöntötték az emberek oltalmára kieszelt építményeket is.

Amíg Ausztria és Magyarország repülőügye békében egyéb hadügyi kiadások miatt nagyon szerény keretek közé szorult, *addig Európa nyugati szárazföldi országainak* fegyveres erőiben már az első naptól kezdve hatalmas légi flotta szerepelt, amely a háború folyamán megerősödve és tökéletesedve, nagy arányú légi vállalkozásaival fölülmúlta a többi harcterek hasonló eseményeit.

A háború kitörése óta valamennyi hadviselő államban a repülőügy bámulatos haladást tett.

A harci repülőgépet, mely francia találmány, a német mérnökök annyira tökéletesítették, hogy a többi nemzetek harci repülőgépeit ma már messze fölülmúlja. A német gép kicsiny s mégis több géppuskát és védőágyút tud magával vinni s hihetetlen gyors az emelkedése és a mozgása. Ez a *Fokk-gép* 4-5 perc alatt kétezer méterre emelkedik s a legveszedelmesebb ellenfele a francia *Henry, Farman, Morane-Saulnier, Nieuport* és Foison-féle páncélos és kettősfedelű harci gépeknek, melyek rendszerint géppuskával vannak felszerelve, de nem tudnak elég gyorsan a magasra jutni.

Nem következett be, amivel a németeket megfenyegették és amiről a franciák álmodoztak, hogy tudniillik 1200 repülőgéppel átsurrannak a német határokon és rombadöntik nemcsak az összes határ-

menti német városokat, vasutakat, hidakat és gyárakat, hanem magát Berlint is izzé-porrá zúzzák! Ellenben akadt egy fegyver, a Zeppelin és a repülőgép, amelynek az angolok tehetetlenül ki voltak szolgáltatva és amely a különben elszigetelt Angliát a *levegőből fogta ostrom alá*.

Nevezetes napja marad a világháborúnak 1914 aug. 31-ike, amikor a legelső német repülő jelent meg *Paris* felett és két bombát dobott le. Az 1915. év légi harcai már merészebbek és nagyobbarányúak. Mindkét félről csapatostul jelentek meg az ellenséges területek felett, valóságos csatákat vívtak egymással és sok bombát dobtak le. Amíg a háború elején jobbra csak egyenként lendültek fel a magasba a pilóták, addig a háború második évében egész rajok keltek útra nemcsak kémkedés, hanem harc céljából is a most már osztályozott, tehát különféle rendeltetésű gépek, amelyek között bombavetők, rombolók, harcolók és üldözők voltak különféle szerkezettel és felszereléssel. A legnevezetesebb események például a következők: 1915 január 11-én merész hadműveletet hajtott végre az a 16 német repülő, akik a *Temze* torkolata fölött jelentek meg. A német repülők felsőbbségét szembeötlően bizonyítják a német főhadiszállási jelentések, amelyek szerint például: 1915 szept. 1-től 1916 november végéig, *csupán a nyugati harctéren* 763 ántántbeli és 193 német gép veszett el; 1916 | május havában 47 géppel fogyott meg az antant légi flottája, míg a németek vesztesége csupán 16 gép volt. A legtöbb bombát, *vagyis 480-at*, dobtak le a franciák 1916 szeptember 10-én Chauny környékén. A legnagyobb támadó röptülöráj *88 angol gépből* állott, amelyek 1916 aug. havának első harmadában a brüsszeli német léghajó-csarnokokra vetettek bombákat. A leghevesebb légi harc 1916 szept. 22-én zajlott le a Somme mellékén, a mikor a franciák és a németek *ötszázszor* csaptak össze! A robbantások eddig nyilvánosságra jutott legnagyobb eredményét a németek érték el azzal, hogy 1916 jul. 20. Audrick mellett (Calaistól délkeletre) a legnagyobb angol löszerraktárt robbantották fel; a kár állítólag elérte a 100 millió márkát! Nagy hírnévre vergődtek a légi harcban elért sikereikkel,¹ a *németek* közül: *Bölcke* százados (40), *Wittgens* hadnagy (20), *Immelmann* főhadnagy (15), *Höhndorf* (11), *Parschau* (8), *Mulzer* (8), *Alihaus* báró (8) hadnagyok stb.; a *franciák* közül: *Gynemer* (18), *Nungesser v. Lungesser* alhadnagyok (17), *Dorne* altiszt (14), *Lenoyr* őrmester (11), *Navarra* hadnagy (9), *Heureaux* alhadnagy (8) és *Chainct* tizedes (8) stb.; az osztrák és a magyar repülők közül: *Banfield* (Trieszt védelmében), *Klasing Gusztáv* és *Konyovics* cs. és kir. sorhajóhadnagyok.

1915 január 20-ika pedig nemcsak a légi járóművek, hanem a

¹ A zárójelbe foglalt számok azoknak az ellenséges gépeknek a számát mutatják, amelyeket az illető 1916 szept. végéig lőtt le légi harcban.

nagy háború történetében is örökké nevezetes nap lesz, mert e napon *intézték először támadást a Zeppelinek Anglia ellen.* Azóta az annyiszor lebecsült, lomhának és célszerűtlennek mondott Zeppelinek fényes sikereket értek el, mert kereken *harminckilencszer intéztek támadást nemcsak London és Anglia keleti partvidékének ipartelepei, hanem a nyugati részek fontosabb helyei ellen is.* Amikor ugyanis a német hadvezetőség látta, hogy Anglia ellen elégtelen a bűvárhajók harca és hogy tengeri flottájával sem közelítheti meg az angol partokat, a légi harchoz folyamodott, amelyben a Zeppelineknek és más rendszerű kormányozható léghajóknak jutott az oroszlátnrész. 1915-ben pl. 18-szor támadtak, míg 1916 február, március, április, augusztus, szeptember és október havában pedig voltak azok a nagyarányú támadások, melyek rettegésbe ejtették egész Angliát. A legnevezetesebb támadások egyike az 1916 január 30-iki volt. Ekkor 9 léghajó Anglia ipartelepeinek központját támadta meg, ahol Lloyd Georg lőszerügyi miniszter tervei szerint szervezett gyárakban nemcsak Anglia, hanem Franciaország számára is lázas sietséggel gyártották a lőszeret, az ágyúkat, a géppuskákat és más hadianyagokat ahhoz az offenzívához, amelyet az antant 1916 tavaszára tervezett a nyugati harctéren. A bombák akkora pusztítást vittek végbe az ipartelepekben, hogy fölért egy nagy csatával, mert a szoroson egymás mellé telepített gyárakban, kohókban és kőszénbányákban majdnem minden egyes bomba talált, vagyis a lőszer gyártása jó időre fennakadt. A Zeppelinek támadásának nem kevésbé nagy sikere az, hogy a léghajók elleni védelemmel Anglia százezer katonáját foglalkoztatta a háború második időszakában. Ez is befolyással volt az általános hadi helyzetre, mert ennyivel kevesebb embert küldhetett át Franciaországba. Szertefoszlott az angoloknak az a reménye, hogy a kitűnő célpontot szolgáltató nagy léghajókat védőágyúikkal rendre leszedik és hogy a jóságos Isten a tengerrel mint valami csillogó ezüstpáncéllal foglalta be paradicsomukat, hogy ellenségeik ellen megvédelmezze őket. Ha az angolok a tengeréu urának nevezhetik magukat, akkor Németország kétségen kívül a levegő ura lett a háborúban.

Pilch Jenő.